

Descobrint la paleografia: més de 500 anys d'història en un calaix

Transcripció, traducció i estudi de dos manuscrits inèdits del segle XV procedents de l'arxiu particular de Cal Roig d'El Soleràs.

1. *...unc quò que p...*
...lo ria patri et filio rifu...
...sancto unie quop pro...
...ante namque felices se esse...
...dehant quanto acris in r...
...pumpi suplicia pia longantim...
...certa tem cuincere Cum i...
...noe A...
...culta vincen...
...nus de ... bea ... ro valerie h...

...epa suo vincere sel. cu...
...ia hñ erit in corona et cor...
...na cenē leuit multat. E...
...clama in magna virtute ad...
...cola ut contrita pures que...
...compi seia dñi manifest erun...
...ille ē uenenatissim serpen...
...qui proplatis glori homin...
...quidnam. quā ipse pdider...
...muidu. Sicutiq; insaciab...
...homicida in occideret p...
...at mortales fecerat. mor...
...ipse coram. quā quon...
...his tradidit. prior et p...
...nat ē. Ill. ule ē qu...
...cum e corporib' human...
...one diuina. r. m...

Premis treballs de recerca. XI edició 2014

Universitat de Lleida

Àrea HUMANITATS

Verba volant, scripta manent

CAIVS TITVS ad Senatum romanum

Índex

I. INTRODUCCIÓ	5
I.1. Motivacions	5
I.2. Objectius	5
I.3. Metodologia	6
I.4. Estructura	13
I.5. Dificultats.....	13
I.6. Agraïments.....	14
II. BASES TEÒRIQUES	16
II.1. La paleografia	16
II.2. La diplomàtica.....	19
II.2.1. Concepte.....	19
II.2.2. Document (diploma): concepte i classificació.....	21
II.3. Fonts per a la paleografia llatina	24
II.4. El Soleràs.....	29
II.4.1. Història d'El Soleràs	30
II.4.2. Evolució de la població d'El Soleràs.....	35
II.5. La meva família i la seva vinculació amb El Soleràs.....	36
III. ESTAT DE LA QÜESTIÓ	41
IV. ELS DOCUMENTS: TRANSCRIPCIÓ, TRADUCCIÓ I ANÀLISI	42
IV.1. Transcripció dels textos.....	42
IV.2. Traducció al català dels textos	55
IV.3. Síntesi del contingut dels documents	69
IV.4. Contextualització del text: històrica i documental	71
IV.4.1. Època	71
IV.4.2. Què passava a Catalunya al segle XV?	71
IV.4.3. Indicadors cronològics i socials al text	74
a) Legislació i constitucions	74
b) Títols i càrrecs.....	78
c) Festes religioses	80
d) Termes de tractament.....	82
e) Topònims	84
f) Conceptes econòmics i contractuals.....	88
IV.5. Anàlisi del document.....	91
IV.5.1. Segons els caràcters extrínsecs	91
IV.5.2. Segons els caràcters intrínsecs.....	93
IV.5.2.1. Estructura dels documents	93
IV.5.2.1.1. Estructura dels documents il·lustrada gràficament	98

IV.5.2.2. Comentari paleogràfic.....	99
IV.5.2.3. Comentari lingüístic	101
V. CONCLUSIONS	104
VI. BIBLIOGRAFIA	109
VII. WEBGRAFIA	112
VIII. ANNEXOS.....	114
VIII.1. Annex 1. Imatge del document 1	114
VIII.2. Annex 2. Imatge del revers del document 1	115
VIII.3. Annex 3. Imatge del document 2	116
VIII.4. Annex 4. Imatge del revers del document 2	117
VIII.5. Annex 5. CD amb les fotografies del corpus complet de l'arxiu documental particular de casa meva	118

I. INTRODUCCIÓ

I.1. Motivacions

Normalment, tothom té a casa seva algun tipus de document oficial, ja sigui en forma de carta, ofici, certificat, o un escrit de caràcter jurídic.

Però, ¿què passa quan aquests documents són de fa gairebé 600 anys? Aquest és el cas de dues de les escriptures guardades al llarg dels anys per la meva família. Ha estat, doncs, la curiositat la que m'ha mogut a fer aquest treball de recerca: la curiositat per conèixer la història d'aquests dos documents i, sobretot, la història que s'amaga en ells.

Un dia, el meu pare va portar a casa uns pergamins escanejats, els originals dels quals es trobaven a la nostra casa del poble, El Soleràs. Em va donar els dos fulls i em va dir que li portés l'endemà a la meva professora de llatí, XXXXXXX XXXXXXXXXX XXXXX, per preguntar-li si estaven escrits en llatí. En ensenyar-li quan va finalitzar la classe, no va veure clar que fos llatí fins que vam girar el full. A l'estar en la posició correcta, ja ho va identificar com a llatí i, tot i faltar més d'un mes per escollir el tema del treball de recerca, em va dir que seria molt interessant analitzar-los i em va proposar que fossin el nucli del meu treball.

El dia següent, aprofitant que era dia de vaga d'alumnes i hi havia poca gent a classe, vam començar. Vam intentar transcriure'ls nosaltres mateixes amb una mica d'informació que teníem, però aviat ens vam adonar que, sense ajuda especialitzada, no ens en sortiríem. Per tant, la tutora del meu treball va contactar amb el Dr. Joan J. Busqueta Riu, degà de la facultat de lletres de la Universitat de Lleida i professor titular d'història medieval, per trobar-nos un dia i ensenyar-li els documents. I així va ser que vaig començar la meva aventura en el món de la paleografia.

I.2. Objectius

L'objectiu principal en el meu treball de recerca és, com anteriorment ha estat esmentat, conèixer i donar a conèixer el contingut d'uns documents inèdits en llatí de fa més de mig mil·lenni que han anat passant de generació en generació en la meva

família i, complementàriament, documentar-me sobre el context del moment i el lloc en què van ser escrits i, d'aquesta manera, conèixer a través d'una font documental directa la manera de viure dels meus avantpassats i els seus veïns d'El Soleràs.

I.3. Metodologia

La metodologia emprada per la realització del treball ha estat la següent.

Primer, un cop concertada la cita amb el Dr. Busqueta, vaig haver de fotografiar amb la màxima precisió i nitidesa el total de vuit pergamins de què disposem a la meua família per ensenyar-li al Dr. Busqueta¹ perquè ens aconsellés sobre quin seria el més adient per treballar-hi. La raó de fotografiar els pergamins en lloc de portar-los-hi físicament és una història que ve de molt lluny. Segons em va explicar el meu pare, anys enrera, a part dels pergamins que conservem actualment, n'hi havia molts més a casa nostra, tants, que no se'n recorda del

Realització de les fotografies dels pergamins

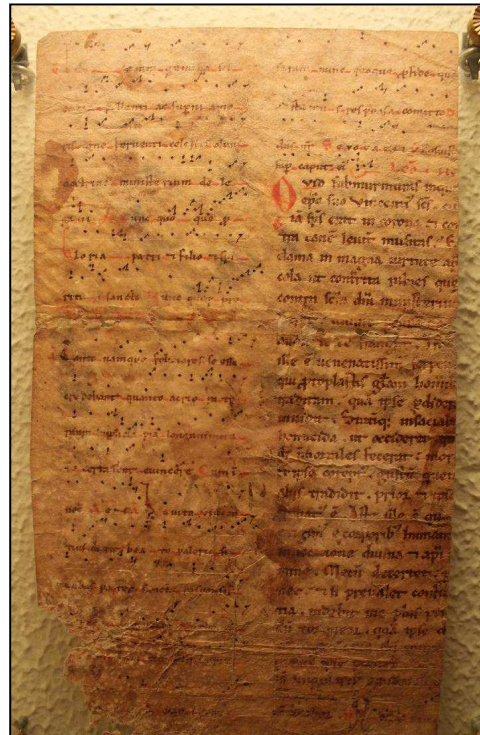
nombre, i fins i tot es conservaven alguns llibres. Un dia, el llavors mossèn d'El Soleràs, va demanar a la meua família si li podrien deixar els esmentats pergamins, ja que sabia una mica de llatí i volia mirar si podia llegir el que hi deia. La meua família li va deixar els pergamins més bonics i impressionants, els més grans, els que tenien dibuixos, miniatures, colors i tots els llibres. Però, malauradament, esclatà la guerra civil, s'entrà a l'església, es cremaren imatges i altars, sants, retaules, bancs i ornaments, i no es tornà a saber res més del mossèn², i des d'aquell dia, no es va tornar a saber res més dels pergamins ni dels llibres. Els que ens han arribat fins als nostres dies són aquells

¹ El contacte amb el Dr. Busqueta s'ha realitzat en el marc del *Projecte Itinera*, que va suposar la meua participació els dies 25, 26 i 27 de juny en unes jornades de formació per a la recerca.

² Segons Manel Marsan i Segú en el seu llibre *Història de la Parròquia del Soleràs*, el mossèn, Ramon Torres, no va ser assassinat, sinó que el 22 de juliol de 1936 es va exiliar a França, per tornar el març de 1939.

que el mossèn no va voler, els carents d'importància, sense dibuixos ni decoracions. Dels llibres només ens en resta una pàgina que es devia haver trencat i perdut, amb uns pentagrames del que podria ser una cançó religiosa acompanyada de text. A part d'aquests documents en llatí, també en tenim d'altres, la gran majoria dels quals redactats en català, que daten d'entre el 1700 i el 1800.

Pàgina del llibre de música

És per aquesta raó que el meu pare no els vol treure d'on estan guardats embolcallats en paper especial sense àcids, dins d'un sobre, que es troba dins d'una bossa, guardada dins un armari de casa. Antigament, aquests pergamins havien estat guardats dins d'un bagul que el meu pare data dels volts del segle XVI, plegats, envoltats de robes de cotó, fins que es va decidir utilitzar el bagul com un element més decoratiu, i els pergamins van passar a situar-se dins d'una calaixera a la casa d'El Soleràs, que el meu pare data dels volts del segle XVII.

Calaixera de la casa d'El Soleràs

Bagul de la casa d'El Soleràs

Va ser en iniciar el treball de recerca que el meu pare va decidir portar-los a Lleida. Al

cap de mesos d'insistir-hi, el vaig convèncer de que me'ls deixés treure de casa i portar-los fins la Universitat i tot i que la primera vegada encara no se'n refiava prou i va voler portar-los ell mateix, les següents vegades ja me'ls va deixar portar a mi.

En la primera trobada amb el Dr. Busqueta, vam estar mirant-nos els diferents pergamins fotografiats fins que finalment en vam elegir un –el que seria més fàcil de transcriure– sobre el qual jo faria el treball de recerca, alhora que vam acordar un altre dia per començar amb la transcripció, ja que jo mai havia tractat amb la paleografia.

Es va donar la casualitat, també, que durant el curs 2012/2013, Víctor Sabaté Vidal, alumne de 3r curs del grau d'Història de la Universitat de Lleida, estava fent pràctiques al meu institut. Aquest fet va resultar cabdal per al desenvolupament del meu treball, ja que, causalment, aquest alumne en pràctiques era expert en paleografia i dominava el llatí a la perfecció³, i es va oferir generosament a ajudar-me en el meu treball. Vam començar a treballar immediatament, concretament, el 22 de març a les 16:30 h, i vam passar plegats moltes, moltes tardes a l'institut transcrivint el document i, com el món de la paleografia i la transcripció em va seduir molt, ens vam engrescar a transcriure un segon pergami.

Ens trobàvem regularment, en Víctor Sabaté, la meva tutora de recerca i jo mateixa, els dimarts i alguns dijous i divendres, que eren els únics dies en els quals podíem coincidir tots tres, en sessions que oscil·laven entre les dues i les tres hores i mitja. Vam anar avançant en la transcripció, al principi una mica més a poc a poc del que ens hauria agradat, però de mica en mica n'anava aprenent i no ens topàvem amb tantes dificultats. Com ja he dit, com que vaig acabar de transcriure el primer pergami en un termini relativament curt de temps, ens vam engrescar a ampliar el treball de recerca amb un segon pergami, que per l'estructura i el tipus de lletra s'assemblava molt al primer.

Paral·lelament al laboriós treball de transcripció, la meva tutora i jo vam establir les parts en què s'estructuraria el treball i el contingut d'aquestes.

---

³ Víctor Sabaté Vidal va ser el guanyador del *Certamen Ciceronianum* 2010 en la fase estatal, en què hi participen els guanyadors de les 22 Seccions i Federacions de la Sociedad Española de Estudios Clásicos, certamen que consisteix en la traducció i comentari d'un text de Ciceró.

Un cop transcrits els dos pergamins, li vam enviar al Dr. Busqueta juntament amb les fotografies respectives a cada document perquè ens les corregís. Havent-ne donat el vist i plau, durant l'estiu, mentre anava buscant informació útil per complementar el meu treball, em vaig dedicar a anar traduint el text que teníem transcrit fins aquell moment. Cal dir que jo, acostumada als textos de traducció de llatí clàssic de l'institut, em trobava una mica insegura traduint un tipus de llatí i de text que no tenia res a veure amb el que havia vist fins llavors. Per tant, en tornar de les vacances d'estiu, vaig tornar a fer les traduccions, aquest cop amb l'ajuda de la meva tutora, Xxxxxxx Xxxxxxxx Xxxxx, fins ben entrat el curs, concretament fins el 20 de novembre, quedant a l'institut en algunes hores que teníem lliures totes dues i també algunes tardes.

Un cop acabades les transcripcions i les traduccions, vam tornar a quedar amb el Dr. Busqueta i el Víctor Sabaté per comentar-les, feina a la qual vam dedicar-hi tres tardes al despatx del Deganat de Lletres de la Universitat.

El Víctor Sabaté, el Dr. Busqueta i jo mateixa comentant les transcripcions i les traduccions

A part del text principal, també vam haver de transcriure el text que es trobava als reversos dels pergamins, escrits en un català molt "contaminat" de llatí i amb una cal·ligrafia molt menys cuidada i més irregular que en la resta del text dels pergamins.

El mes de juliol i part del setembre el vaig dedicar a una feina també relacionada amb el treball. Vaig estar realitzant unes pràctiques d'empresa al Museu Diocesà i Comarcal de Lleida. El tema principal amb el qual treballava allí era la paleografia. Analitzava totes i cadascuna de les peces que es trobaven a l'exposició que tenien alguna relació amb la paleografia o amb algun dels aspectes tractats en el meu treball, en feia un inventari i feia un repàs de les obres esmentades i la Lleida del segle XV, època en que se situen cronològicament els pergamins analitzats en aquest treball. També, en el marc d'una visita al Museu de nens i nenes d'entre 6 i 11 anys per les restes arqueològiques de la Lleida medieval i jo els hi vaig fer una classe sobre la paleografia i l'escriptura al llarg de la història. Les diverses activitats que anava realitzant dia a dia estan explicades en el bloc que vaig crear especialment per la causa, anomenat *Els secrets de la paleografia*⁴.

Un cop acabada la correcció dels pergamins, em vaig dedicar a fons a la redacció del treball de recerca i a finalitzar tant la introducció com la part teòrica.

Vaig passar dues tardes a la Biblioteca Pública de Lleida per buscar informació en diccionaris sobre alguns dels termes jurídics que apareixien en els textos i les festivitats esmentades en els escrits.

També vaig dedicar un matí a anar a l'Arxiu Diocesà del Bisbat de Lleida per buscar informació sobre la meua família d'El Soleràs. Els documents més antics que se'n conserven daten de 1805, ja que tot l'anterior a aquesta data no es conserva, probablement perquè fou cremat.

Vaig documentar-me sobre tots els

Consulta del *Llibre de Baptismes* d'El Soleràs

⁴ Consultable a la pàgina web del Museu i a l'enllaç: <http://paleografiamuseudelleida.blogspot.com/es/>

familiars meus que vaig poder, mirant-ho al *Llibre de Baptismes*, fins arribar el punt en què ja no vaig poder esbrinar res més, en part per la manca d'escrits anteriors a 1805 i en part, perquè ja no hi figuraven els dos cognoms de les persones en qüestió.

Pàgines del *Llibre de Baptismes* d'El Soleràs

El dia 26 de desembre vaig anar amb el meu pare pels pobles de les Garrigues que s'esmenten en els pergamins objecte d'estudi d'aquest treball per fer-ne alguna fotografia i il·lustrar la meua recerca. El primer poble al qual vam anar va ser l'Albagés, per intentar localitzar on estava o havia estat situat '*lo portal*', topònim esmentat en un dels pergamins, ja que tal com s'hi diu, la casa de la vora era la del matrimoni protagonista del document, l'Andreu Tudela i la seva dona Barcelona. Vam donar una volta per la part antiga del poble sense trobar el dit portal, i després de preguntar a diversos vilatants, que no havien ni sentit mai a parlar de l'existència d'un portal a l'Albagés, finalment vam topar amb un home que se'n recordava d'haver-ho sentit a dir i que molt amablement ens va conduir fins on havia estat situat. El dit portal anava de banda a banda del carrer Major, des de Cal Cintet a la casa de l'Abadia.

El portal de l'Albagés aniria de banda a banda del Carrer Major

Un cop feta la fotografia del lloc on es trobava el portal i de la casa que hi havia a la vora, ja que vam descartar la casa de l'Abadia perquè vam creure poc probable que fos la casa esmentada en el text traduït, just quan ja ens disposàvem a marxar, va arribar la mestressa de la casa, i després d'explicar-li per què estàvem allí, ens va proposar que més tard tornéssim a passar per casa seva per ensenyar-nos les pedres antigues amb què estaven edificats els fonaments de la casa. Sense saber si tindríem temps de tornar-hi, vam seguir amb la nostra ruta per la resta de pobles (Juncosa, Bellaguarda, la Granadella i el Soleràs), i com que ens va quedar temps, vam tornar a l'Albagés i vam poder entrar a Cal Cintet, la casa esmentada, i fer-ne alguna fotografia.

Façana de Cal Cintet

Paret interior de Cal Cintet en què es veuen els fonaments

I.4. Estructura

Pel que fa a com s'estructura aquest treball, aquest es pot dividir en les parts diferenciades següents:

- En una primera part, s'exposen els conceptes teòrics, que han servit de base per a l'estudi descriptiu posterior.
- En un segon apartat, es duu a terme el desenvolupament de les transcripcions i les traduccions dels dos manuscrits.
- La tercera part està constituïda per l'anàlisi d'ambdós documents.
- Seguidament, apareix l'apartat on s'expliquen les conclusions que he pogut extreure de cada un dels apartats anteriors, així com la bibliografia consultada.
- Per últim, he inclòs com a annex el text del *Senatus consultus velleianum*. També incloc com annex les fotografies dels pergamins analitzats en aquest treball i en un CD les fotografies del corpus complet de l'arxiu documental particular de casa meva.

I.5. Dificultats

Al llarg d'aquest treball, m'he anat topant amb diverses dificultats. La primera i la que considero més important ha estat el fet que no tenia cap coneixement de paleografia. Per tant, en vaig haver d'aprendre a marxes forçades i, gràcies al Víctor Sabaté i el Dr. Busqueta, aquest problema va quedar resolt molt aviat.

En segon lloc, el meu nivell de llatí (de 1r de batxillerat) també suposava un problema important que, amb dedicació i l'ajut de la meva professora de llatí, he pogut anar resolent.

Un altre gran problema ha estat que, en els pergamins analitzats, hi havia alguns passatges en què, o bé la tinta estava esblaimada o bé hi havia un forat, de manera que no hi havia text per llegir o aquest s'interrompia intermitentment de manera que resultava intel·ligible tot el passatge. En aquests casos, mitjançant tècniques deductives o per l'anàlisi comparada entre els dos documents objecte d'aquest treball, hem hagut de fer conjectura sobre el text perdut i reconstruir-lo amb tanta exactitud com ens ha estat possible.

Una altra de les dificultats amb què m'he trobat ha estat la poca informació existent sobre El Soleràs i, encara menys, sobre El Soleràs a l'Edat Mitjana i, concretament, al segle XV.

També vaig tenir un petit problema informàtic per culpa del qual una mica més i desapareix la meitat del treball. I és que un dels dies en què traduïem els textos al departament de llengües de l'institut, algun virus informàtic que hi devia haver ens va fer desaparèixer la transcripció d'un dels documents. Vam haver d'estar buscant la manera de recuperar el fitxer fins que gràcies al Carles Miró, professor i expert en informàtica de l'institut, va aconseguir recuperar el text perdut i que tot només es quedés en un ensurt.

Finalment, també em vaig trobar amb l'obstacle que l'Arxiu Diocesà del Bisbat de Lleida únicament estava obert al públic de dilluns a divendres, de 10:00 a 13:00h, i per tant em coincidia amb el meu horari escolar, però sortosament m'ho vaig poder combinar durant la setmana d'exàmens i vaig poder consultar els documents necessaris.

I.6. Agraïments

M'agradaria donar les gràcies a totes aquelles persones que m'han ajudat en l'elaboració del meu treball de recerca, sense les quals hauria estat impossible dur-lo a terme.

En primer lloc, gràcies a la tutora del meu treball de recerca, la Xxxxxxx Xxxxxxxx Xxxxx, sense l'ajuda de la qual no l'hauria pogut realitzar.

Gràcies, per descomptat, al Dr. Joan J. Busqueta Riu, per l'ajuda proporcionada al llarg de la realització del treball i pel temps que m'ha dedicat generosament.

Gràcies també al Víctor Sabaté Vidal, per l'incomptable nombre d'hores que, de manera altruista, ha dedicat a ajudar-me, tant en la transcripció com en la resta de qüestions.

Gràcies al professor Carles Miró, per haver salvat i restituit una part d'aquest treball.

Gràcies també al Sr. Manel Marsan i Segú, per la seva ajuda a l'hora de proporcionar-me informació sobre l'àmbit històric d'El Soleràs.

Gràcies a la família de Cal Cintet de l'Albagés, per obrir-nos les portes de casa seva.

I, finalment, gràcies als membres de la meva família que, d'una manera o altra, m'han ajudat en la realització d'aquest treball i que durant tots aquests segles han conservat curosament els documents que avui són objecte del meu treball.

II. BASES TEÒRIQUES

II.1. La paleografia⁵

La paleografia, (del grec *παλαιός*, 'antic, vell' i *γράφειν*, 'escriure' o *γράφεια*, 'escriptura') és l'estudi de les escriptures antigues; és la ciència que s'encarrega de desxifrar les escriptures antigues i estudiar la seva evolució, així com de datar, localitzar i classificar els diferents testimonis gràfics objecte d'estudi.

Els historiadors grecoromans van ser els primers en utilitzar els escrits antics com a referències en els seus relats, entre ells es troben Tucídides i Tit Livi, que tenien en compte documents, contractes i edictes imperials per aquesta feina. Del segle I data una obra sobre els problemes paleogràfics, de Marc Valeri Probus⁶, i la seva especialitat va ser la recopilació d'abreviatures. Aquest interès per les abreviatures continuà sent objecte d'estudi durant l'Edat Mitjana.

A l'Edat Mitjana també trobem les primeres classificacions de les diferents escriptures, sense cap valor científic, només estètic. Tant la paleografia com la diplomàtica reberen grans aportacions en el període medieval, per les ordenacions cancelleresques, per la persecució i creació de preceptes legals contra la falsificació, l'ús dels diplomes per la confecció d'obres històriques i l'estudi dels documents en el seu aspecte jurídic.

Còdex medieval

⁵ Per la confecció d'aquest apartat i el següent, s'ha seguit la informació continguda a T. Marín, (1998). *Paleografía y diplomática*. Madrid. i a C. Sáez i A. Castillo (1999). "Paleografía e historia de la cultura escrita: del signo a lo escrito" a A. Riesco, ed., *Introducción a la Paleografía y la Diplomática General*, Madrid, pp. 21-31.

⁶ Per més informació sobre l'obra de Probus, cf. J. Velaza (2005), *M. Valeri Probi Beryti fragmenta*, Barcelona, Universitat de Barcelona.

A l'Edat Moderna, amb l'humanisme, en caracteritzar-se l'erudit com escrutador i crític, s'espera que augmenti o faci oficial el caràcter científic d'aquestes dues disciplines, però sorgeixen massa polèmiques entre els erudits de l'època en la seva desesperada recerca de manuscrits i la seva interpretació. Es considera a Petrarca com al precursor científic d'aquesta disciplina pels seus coneixements sobre còdexs i documents. Amb la creació de la impremta s'aconseguí un gran avenç en la diplomàtica i la paleografia, ampliant les seves àrees de coneixement.

La paleografia i la diplomàtica neixen pròpiament com a ciència a França, fruit dels estudis científics que a finals del segle XVII conformen la cultura europea. Foren els monjos benedictins de Sant Mauri qui van fer de l'abadia de Saint-Germain des Près un centre de gran erudició. En ell, Jean Mabillon dedicà sis anys de profund estudi als arxius monacals de França, Itàlia i Alemanya. El problema sorgeix quan es declaren falsos alguns documents conservats als monestirs. Per investigar si hi ha o no falsedat en aquests documents, Mabillon començà amb l'observació d'un gran nombre de documents, l'autoritat crítica del qual analitzà l'estructura i introduí la diferenciació sistemàtica dels diversos estils d'escriptura i el temps en què foren utilitzats. Distingí llavors dues classes d'escriptura, la librària, en còdex, i una altra diplomàtica, en documents. La librària es divideix en: romana, antiga, gòtica, Salònica, francogàl·lica i llombarda i, en la romana, distingí majúscula, minúscula i uncial. Posà èmfasis en els seus punts de vista sobre abreviatures, ortografia i signes de puntuació.

Un altre benedictí, Bernard de Montfaucon, fou el primer que donà el nom de paleografia a aquesta ciència en una obra publicada el 1708, *Paleographica graeca sive de ortu et progressu litterarum*. Perfeccionà l'obra de Mabillon i establí els tipus de manuscrits característics, la data dels mateixos i classificà l'escriptura des del punt de vista històric. Però és en l'Edat Contemporània quan comença el procés d'integrar aquestes noves disciplines al *pensum academicum* universitari, inicialment en la facultat de dret.

Ciències estretament relacionades amb la paleografia, i fins a cert punt subordinades a ella, són l'epigrafia, la bibliologia, la diplomàtica i la numismàtica, les quals no es limiten a l'estudi dels caràcters gràfics dels seus objectes materials sinó que examinen

l'autenticitat, l'estil, el formulisme i altres particularitats dels documents sobre els que versen.

Aquesta ciència es divideix en:

A) *Paleografia general*, que s'ocupa de tota classe de manuscrits, papirs i còdex antics.

Pot subdividir-se en:

a) *Vulgar* o comú, que només tracta de llegir i desxifrar els escrits.

b) *Crítica*, que estudia l'autenticitat i la data de l'escrit atenent únicament a elements gràfics.

B) *Paleografia especialitzada*, que es limita als escrits i altres monuments literaris propis d'altres ciències estretament relacionades amb la paleografia. Es subdivideix en:

a) *Epigràfica*: inscripcions sobre qualsevol tipus de suport dur (pedra, metall, etc.)

b) *Bibliogràfica*: llibres de referència.

c) *Diplomàtica*: documents.

d) *Numismàtica*: monedes i medalles.

L'especialista en paleografia ha de dominar bé la llengua dels textos i les seves particularitats gràfiques, és a dir, els estils, les abreviatures, els anagrames i els logogrames, entre d'altres. Aquests coneixements són essencials perquè l'especialista en paleografia pugui desxifrar el text antic, així com assignar-li una data i un lloc d'origen.

L'especialista en paleografia és com un detectiu de les coses antigues, un arqueòleg de les lletres i els textos, que amb el seu treball ajuda a desxifrar moltes incògnites del passat històric de la humanitat, tot i que sempre sota la limitació del que ha estat estrictament escrit, és a dir, que pot desxifrar el que diu un text antic, però mai – solament per el simple fet del desxiframent– acreditar com a verídic o real el que s'hi diu, feina que quedarà relegada a la disciplina arqueològica, que finalment s'encarregarà de confirmar, o refutar, les dades revelades pel treball del paleògraf.

II.2. La diplomàtica

II.2.1. Concepte

Tal com molt bé apunta J. Muñoz i Rivero (1917:6), cal distingir entre paleografia i diplomàtica.

La diplomàtica és una ciència històrica que té com a objecte l'estudi dels documents, de qualsevol autor, tenint en compte els seus caràcter extrínsecs i intrínsecs, és a dir, el suport, l'escriptura, el llenguatge, el formulisme i altres elements integrants per autenticar-los i interpretar-los degudament.

El nom diplomàtica va ser agafat del primer llibre en la matèria *De re Diplomatica libri sex*, publicat el 1681 per Jean Mabillon. En l'actualitat, la diplomàtica és una ciència auxiliar de la història.

S'ha de diferenciar els aspectes tècnics i metodològics que porten a determinar si el document és vertader (heurística) de la interpretació sobre la veracitat del seu contingut (hermenèutica).

Com s'ha dit, els documents tenen dos tipus de caràcters: extrínsecs i intrínsecs.

Els caràcters extrínsecs són el suport material, la forma del document, els instruments gràfics, les tintes, les lletres, les abreviatures, signatures i rúbriques i els segells. Pel que fa al suport material, el document pot ser paper, pergamí o paper.

Pel que fa al pergamí (suport material dels dos documents objecte del meu estudi), es molt coneguda l'anècdota transmesa per Plini, segons la qual el rei d'Egipte, Ptolemeu V (203-181 aC), gelós de la importància que estava adquirint la biblioteca fundada a Pèrgam i de l'ombra que aquesta pogués fer a la gran biblioteca d'Alexandria, va prohibir l'exportació de paper a Pèrgam amb la finalitat que faltés allí matèria primera per escriure nous llibres. Però als responsables de la biblioteca de Pèrgam se'ls va ocórrer utilitzar com a matèria d'escriptura les pells d'alguns animals degudament preparades, de forma que va néixer el que avui coneixem com a pergamí.

Tot i les al·lusions que alguns escriptors romans del segle I fan a aquest nou suport material, els exemples que ens han arribat són escassos fins el segle IV. A partir de llavors es començà a generalitzar el seu ús fins convertir-se entre els segles VIII i XIII en el material d'escriptura per excel·lència.

En comparació amb el paper, el pergami presentava diversos avantatges, començant per la seva major abundància i la més fàcil adquisició, ja que es podia trobar a tot arreu. A més a més disposava de més resistència i duració, permetia l'escriptura per les dues cares, i en tenir una superfície més suau i llisa contribuïa a una millor qualitat dels signes gràfics.

Els documents escrits sobre pergami es presenten en forma de fulles separades o de fulles unides, formant el que s'anomena còdex. Una varietat important dels pergamins es troba en els palimpsestos o *codices rescripti*, denominats així perquè la primera escriptura traçada sobre ells era esborrada raspant el text escrit per escriure-hi una segona o, fins i tot, una tercera vegada.

Pergami en rotlle

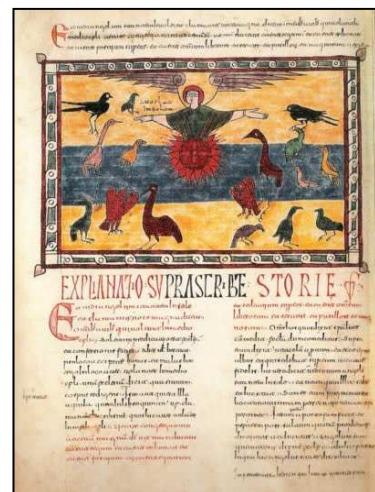
Tornant als caràcters extrínsecs, segons la forma, un document pot ser: volum o rotlle, una fulla solta o un llibre.

Els instruments utilitzats per escriure varien: pinzell, la ploma, el cànem, el punxó, etc. La tinta pot ser fabricada sobre una base de terres de colors, que poden ser negres, vermelles, púrpures, daurades i platejades.

Des del punt de vista dels caràcters intrínsecs, es poden definir tres parts en els documents:

1. Protocol (part introductòria):

- a) Invocació (pot ser implícita o explícita).
- b) Subscripció o intitució (noms i cognoms, títols, tractaments, qualificatius d'humilitat i honorífics).
- c) Direcció (persona a la que va dirigida el document).
- d) Salutació.

Pergami amb tintes de colors

2. Text:

- a) Introducció. Hi trobem el preàmbul, en el qual s'hi desenvolupa una màxima religiosa o moral, una sentència bíblica i una notificació en la que s'anuncia el contingut del text.
- b) Clàusules. Aquestes poden ser personals, expositives o dispositives.
- c) Finals. Trobem la sanció que pot ser jurídica i la corroboració sobre l'acompliment de la sanció.

3. Escatocol:

- a) La data, els fets històrics i personals.
- b) La invocació final i l'apreciació.
- c) Els signes de validació com serien subscripcions, signatures i el segell.

La finalitat principal de la diplomàtica abasta tres funcions: classificar el document segons les diferents tipologies existents; segona, explicar el document donant la raó de la seva existència i senyalant la importància segons el seu contingut; i per últim, s'encarrega de declarar la seva autenticitat, ja sigui com a document original o ja sigui com a còpia legítima. A partir d'aquesta funció es poden trobar tres tipus de documents: autèntics, si corresponen a l'època i a l'autor als quals s'atribueixen; apòcrifs o falsos, si no corresponen ni a una cosa ni a l'altra; adulterats, si en major o menor mesura han estat falsificats, ja sigui en l'original o en les còpies.

II.2.2. Document (diploma): concepte i classificació

En la seva accepció clàssica, s'anomena diploma a qualsevol instrument o document expedit per alguna autoritat pública. Entre els diferents noms amb que se'l coneix en l'antiguitat, es troben com a més comuns càrtula, carta, instrument, testament, pàgina o escriptura. Es dona el nom de cartulari o llibre al còdex que reuneix les còpies literals dels diplomes o privilegis concedits a una església o corporació, i que es guarda en l'arxiu de la mateixa.

En tot diploma figuren tres elements personals:

- l'autor, en el nom del qual s'escriu

- el destinatari, a qui es dirigeix
- el canceller o escrivà, que ho escriu o autentica per l'autor o el destinatari

Dins del concepte document, cal distingir diverses tipologies, com ara:

- DOCUMENT-INSTRUMENT. Entenem per tal qualsevol testimoni escrit o oral destinat a donar fe d'un fet, recollida per Justinià en Les Pandectes: "Instrumentorum nomine ea omnia accipienda sunt quibus causa instrui potest".
- DOCUMENT HISTÒRIC. Es considera i s'anomena així qualsevol testimoni escrit que pugui donar fe d'un fet, però mancat de forma i força legal.
- DOCUMENT JURÍDIC. Per consegüent s'entén qualsevol testimoni escrit, legalment vàlid, destinat a ser prova jurídica d'un fet.
- DOCUMENT DIPLOMÀTIC ESCRIT. Es defineix així qualsevol testimoni escrit sobre un fet de naturalesa jurídica, en el qual concorren determinades i específiques formalitats donant-li força a la prova.
- DOCUMENT DIPLOMÀTIC LAT O EN SENTIT AMPLI. Es consideren així qualsevol escriptures de caràcter legal, històric i administratiu que existeixen en els arxius i que tenen alguna relació amb els documents pròpiament dits.

Els diplomes o documents són susceptibles de ser classificats segons diversos criteris; així:

- Segons el seu autor, els documents es divideixen en:
  - a) públics, els que provenen d'una cancelleria o autoritat
  - b) privats, els que pertanyen al dret privat i estan autoritzats per notaris
- Segons el seu objecte o tema, els diplomes poden ser:
  - a) autògrafs, originals i autèntics, que es poden dividir en: ològrafs, escrits per la mà de l'autor, o quirògrafs, obra d'un escriptor amb la firma d'aquell.
  - b) apògrafs, simples còpies, que es poden dividir en: normals o autoritzats.

- Segons l'objecte que els motiva poden ser:
  - a) decrets
  - b) edictes
  - c) constitucions
  - d) pragmàtiques
  - e) ordenances
  - f) cartes de privilegis, concessions de gran importància que l'Autoritat fa a particulars i corporacions.
  - g) cartes-pobles, com les anteriors però que contenen repartiments de terres i altres concessions fetes pels reis els qual hagin de repoblar ciutats conquerides.
  - h) actes i sentències judicials, donades en nom del poder judicial.
  - i) escriptures notariales o actes, testaments i contractes que autoritza un notari públic.
  - j) actes capitulars i documents equivalents o actes de sessions.
  - k) executòries, documents que testimonien haver obtingut una persona en un judici sentència declaratòria de noblesa de sang.
  - l) títols civils i cartes credencials que donen fe del nomenament oficial o de la missió o ambaixada que s'ha confiat a una persona i les últimes, sobre tot, quan es donaven a un ambaixador en nom del rei per al d'una altra nació.
  - m) cartes comendatàries, que recomanen oficialment al subjecte al que s'atorguen.

- Segons les formalitats que acompanyen el document pot ser:
  - a) privilegi rodat, que porta en dibuix o pintura un signe rodat.
  - b) carta plomada, que té el segell de plom.
  - c) bules, breus i motu-proprios
  - d) albalà, document real de provisió o llicència per coses d'interès secundari.

- e) cèdules reials que succeïren els albalàs i que només se'n diferencien per estar escrites en lletra cortesana.
- f) cartes partides per A, B, C o escriptures per duplicat en les que es posen les dites lletres entre els dos exemplars i es tallen a través per a què es dificulti la falsificació quedant-se cadascuna de les parts contractants amb la seva porció respectiva.

II.3. Fonts per a la paleografia llatina

És lògic que la Paleografia es divideixi en funció de l'escriptura que tracta de conèixer i explicar, i que els seus apartats responguin als apartats o grups en què aquesta escriptura es distribueix, segons la seva naturalesa i les seves característiques gràfiques. Els criteris que delimiten les diferents parcel·les del camp paleogràfic són les següents:

- a) El primer d'aquests criteris és cronològic i serveix per fixar els límits de les escriptures.
- b) El segon d'aquests criteris és el geogràfic, i serveix per establir els límits de l'espai material (regions i llocs) d'on procedeixin les escriptures.
- c) El tercer criteri és el lingüístic, que s'ocupa del idioma o llengua en què està redactat el text.

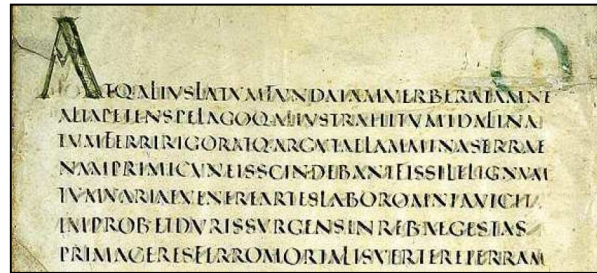
Els cicles de l'escriptura llatina són, de més antic a més modern⁷:

---

⁷ Les imatges que il·lustren els diferents tipus d'escriptura així com el contingut d'aquest apartat han estat extretes de J. J. Marcos (2011).

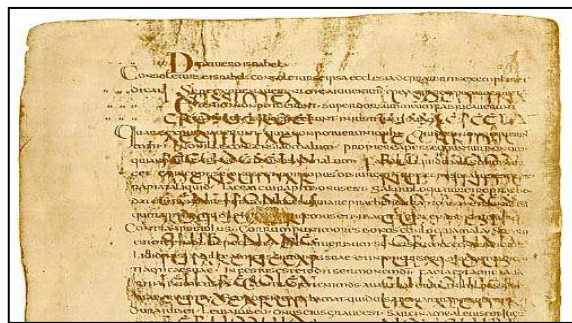

1. ANTIGA ESCRIPTURA ROMANA, que engloba els escrits que han arribat a nosaltres d'entre el segle VII aC i el segle IV dC. Es caracteritza per l'ús de les majúscules, i es divideix en: escriptura arcaica, romana rústica, romana quadrada o elegant i romana cursiva.

Esctura romana elegant

2. UNCIAL O SEMIUNCIAL, que predomina en els escrits que han arribat a nosaltres d'entre el segle IV i IX. Es caracteritza per ser una escriptura molt elaborada i adornada.

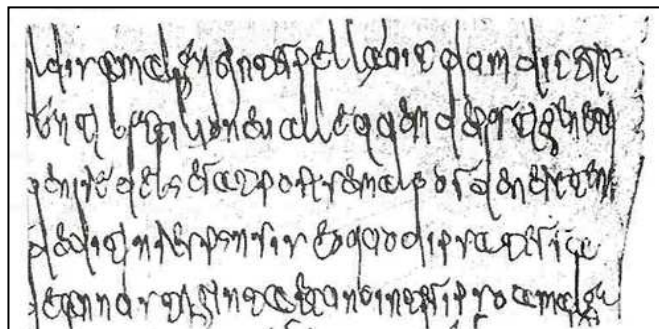

Esctura uncial

3. NOVA ROMANA, que per contraposició a l'antiga, utilitza minúscules. S'inicià a partir del segle III, i d'ella en van derivar diversos subgrups:

a) ESCRIPTURES NACIONALS, que segons la regió es poden separar en:

- Merovingia. Aquest nom prové de la dinastia i l'època del rei Meroveu, fundador de la monarquia franca en la Gàl·lia. El seu període d'ús i vigència va del segle VI al VIII. Es caracteritza per una marcada cursivitat, no en el sentit de descuit del traç, sinó en la complicació de les formes i nexes de les lletres.

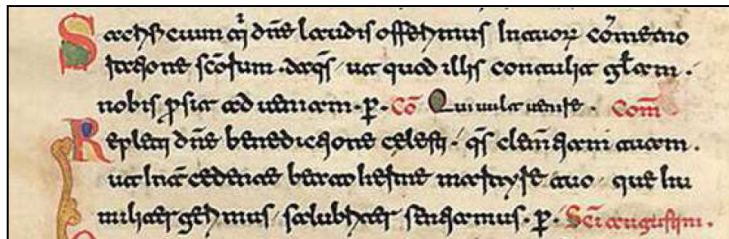

Esctura merovingia

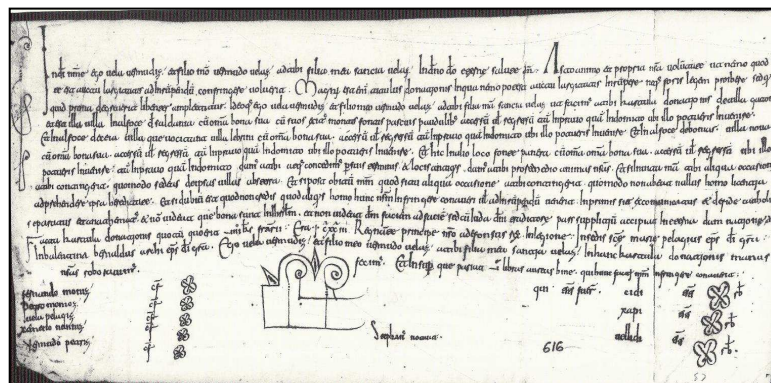

- **Llombarda.** S'anomena així l'escriptura nord-italiana, on es va utilitzar entre els segles VII i VIII. El seu traç és molt regular, sense complicacions de cap classe.

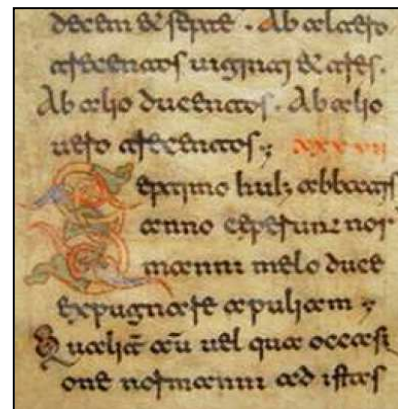
Escriptura llombarda

- **Visigòtica.** El nom fa relació als visigots, establerts en punts de la Península Ibèrica des del segle V fins a principis del segle VIII. És una escriptura molt diferent de qualsevol de les altres escriptures nacionals.

Escriptura visigòtica

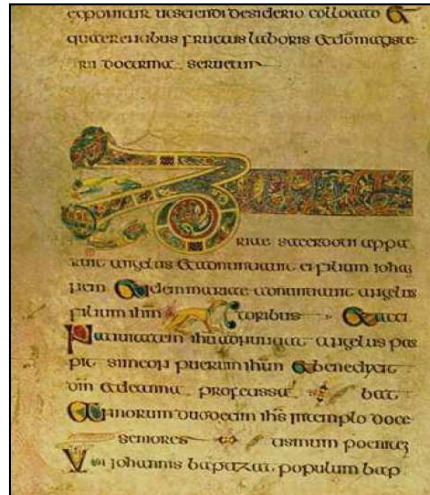
- **Benaventana.** Relacionada amb el ducat de Benavent al sud d'Itàlia, es va estendre fins les costes del mar Adriàtic. Aquesta escriptura va ser utilitzada des del segle VIII fins el segle XI. És una escriptura molt correcta, que es podria qualificar d'elegant.

Escriptura benaventana

- **Insular.** Va ser l'escriptura pròpia de les illes Britàniques i Irlanda entre els segles VI i XI. Es caracteritzava per la seva senzillesa.

Esriptura insular

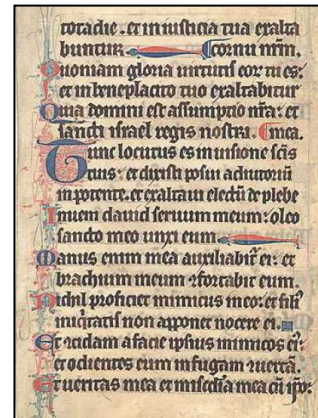
b) **SCRIPTURA CAROLINA**, marcada per l'imperi de Carlemany, a finals de segle VIII. Va ser l'escriptura europea per excel·lència fins a principis del segle XIII. És considerada com una espècie de reacció contra les escriptures massa cursivitzades, com un retorn a la puresa i qualitat de la primitiva nova romana.

Esriptura carolina

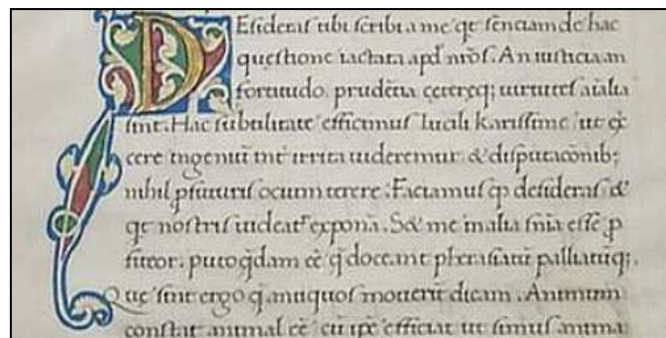

c) ESCRIPTURA GÒTICA. Va començar al segle XIII, com a relleu de l'escriptura carolina. El seu perfil gràfic es caracteritza per les línies angulars, amb un contrast entre els traços prim i gruixuts.

Esctura gòtica

d) ESCRIPTURA HUMANÍSTICA. Va ser introduïda pels humanistes italians del segle XV i es va anar estenent per la resta d'Europa. Es presenta en dues versions, una de més cuidada, anomenada rodona, i una altra que anomenem cursiva, però que no arriba als mateixos extrems que les escriptures cursives anomenades anteriorment.

Esctura humanística

e) A finals del segle XV, amb l'aparició de la impremta, l'escriptura s'unifica, predominant l'escriptura gòtica i l'escriptura humanística.

II.4. El Soleràs

Actualment, El Soleràs és una localitat que compta amb uns 300 veïns. El seu terme municipal és de 13 km² i s'estén a ponent de la comarca de les Garrigues, a l'extrem occidental de la plataforma garriguenca, en un paisatge ondulat, on s'alternen els conreus i les terres per al bestiar⁸.

El Soleràs

Travessa el terme la Vall Major o riera de Juncosa, i més al Nord corren la riera de Montmellet o Montbellet, afluent de l'anterior i la riera de Baladró, de la conca del riu Set. Els termes que l'envolten són els dels Torms (SE), L'Albagés (E), El Cogul (NE), Granyena de Les Garrigues (NO) i La Granadella (SO). L'agricultura és de secà, llevat de petits horts vora la Vall Major. Els conreus principals són les oliveres i els ametllers.

El poble, a 381 m. d'altitud, és a l'esquerra de la riera de Juncosa. Presideix el seu nucli antic l'església Parroquial de Sta. Maria, obra neoclàssica. Té un gran interès arquitectònic l'edifici modernista de la cooperativa del Camp. A l'entrada del poble hi ha les restes d'un molí del segle XVIII.

El nom d'El Soleràs, segons el diccionari català - valencià – balear d'Alcover-Moll, prové de l'ètim llatí *solarium*, derivat de *solum* "sòl, terra". Ara bé, segons P. Balaña en el seu llibre *Els noms de lloc de Catalunya* (1990:132), el nom d'El Soleràs prové de l'àrab *hiwàl* "torres" i de l'àrab *ar-ràhs* "(de) tova, fang".

⁸ Per més informació sobre El Soleràs, cf. <http://www.xtec.cat/crp-garrigues/itineraris/fitxers/soleras.htm>.

II.4.1. Història d'El Soleràs⁹

La història documentada d'El Soleràs comença el 1114, any en què al *Llibre Verd de la Ciutat de Lleida* se citen els límits del terme.

El 1149, el comte de Barcelona i Príncep d'Aragó, Ramon Berenguer IV, conquereix el territori als sarraïns i el 1181, el seu fill, Alfons I el Cast, el fa repoblar al seu cavaller, Ramon de Cervera, de manera que les poblacions de Juncosa, Soleràs i Torms van conformar la *Baronia de Juncosa*, en altres llocs anomenada també *Baronia de Soleràç*.

Llibre Verd de la Ciutat de Lleida

El 1224, l'abat de Poblet, Ramon d'Hostalric, paga 1200 morabatins d'or pels pobles de Juncosa, Torms i Soleràs al seu posseïdor, Ramon de Miravet.

El 1225, l'abat de Poblet atorga al Soleràs *Carta de Franqueses* i estableix la prestació del novè del blat i els llegums.

El 1304, sota el regnat de Jaume II El Just, hi ha constància que *lo Soleraç* pertanyia a la vegueria de *Lleida*.

El 1313, Poblet compra a Pere de Cervera, castlà¹⁰ de Castellldans, per 600 sous de Barcelona, tots els drets que li competien a Juncosa, els Torms i El Soleràs.

El 1347 és l'anomenat *Any de la gran fam*, que junt amb la pesta de 1348 va causar una gran mortalitat al territori.

El 1359, el cens atorga a El Soleràs 9 *fochs*¹¹, una mesura per a pagar impostos.

El 1365 el fogatge va ser de 18 cases.

El 1378 el fogatge va baixar a 10 cases.

⁹ Tota la informació sobre el poble d'El Soleràs ha estat facilitada pel Sr. Manel Marsan i Segú, qui la va extreure de l'Arxiu Diocesà, l'Arxiu de la Casa Parroquial d'El Soleràs, de l'Arxiu del Bisbat i de la Biblioteca Pública de Lleida entre d'altres.

¹⁰ Persona encarregada del govern, la defensa i la jurisdicció d'un castell en domini útil i possessió immediata, en nom del seu senyor o del sobirà amb obligació de defensar-lo. Cf. Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans, s.u.

¹¹ El foc era la casa o habitatge sotmès a un fogatge, que era un impost directe establert a mitjans del s. XIV, degut a la creixent necessitat financera de la Corona d'Aragó. Cf. Manel Marsan i Segú, *Història de la Parròquia del Soleràs*, Lleida 2004.

El 1390, el poble ja tenia mossèn i potser església, segons un escrit fet el 1798 pel rector de Granyena que ho era també d'El Soleràs.

El 1394, Joan I, rei d'Aragó, ven a Berenguer de Cortilles la jurisdicció criminal dels llocs de l'Albagés, Juncosa, El Soleràs, la Sisquella i els Torms.

El 1397, segons un document de Poblet, on es detallen tots els *lochs que el Abat ha en lo Principat*, Soleràç té 9 focs, uns 60 habitants, més o menys.

El 1402, Cortilleres ven la seva jurisdicció¹² a Pere de Casals, mercader de Saragossa.

El 1403, Pere de Casals la ven a Huguet d'Oliola, castlà d'aquell lloc.

El 1411 Huguet vengué la jurisdicció a Arnau Guiu, de Lleida.

El 1412 l'abat Carbó compra la jurisdicció criminal dels llocs d'El Soleràs, Juncosa, l'Albagés, els Torms i la Sisquella a Arnau Guiu per 1000 florins d'or.

El 1415 el rei Ferran I d'Aragó confirma en escriptura des de València, el 12 d'abril, tots els privilegis de l'abat de Poblet sobre el poble.

El 1419, el capbreu¹³ de tota la Garriga d'aquell any diu que Soleràs paga delme a Poblet i al bisbe, però que, d'aquest darrer, Poblet en pren el quart. També diu que els prohoms d'El Soleràs fan 10 sous per perna¹⁴.

El 1468, també el capbreu d'aquest any, diu que la vila fa a Poblet 10 sous de pernes, per la mare de Déu d'agost.

El 1483, l'abat Coello sentència que els d'Albagés, Cogul, Soleràs i Torms poden herbejar, pasturar, abeurar i allenyar, tots als termes dels altres.

El 1615, Poblet arrenda per 3 anys al rector del Vilosell i al seu germà, els drets, rendes i emoluments que acostumava a rebre d'El Soleràs i altres llocs.

El 1620, en una llista dels llocs on Poblet tenia tota jurisdicció civil i criminal, hi segueix constant El Soleràs i els termes de La Cova i Montbellet.

El 1623, l'abat Merola fa una subhasta per arrendar per quatre anys totes les seves possessions a l'Aragó, València i Catalunya, entre els quals El Soleràs.

---

¹² Poder legal; dret d'exercir autoritat. Cf. Diccionari català-valencià-balear, d'Alcover-Moll, s.u.

¹³ Inventari o apuntament d'un reconeixement de drets, especialment emfitèutics, per evitar prescripcions. Cf. Diccionari català-valencià-balear, d'Alcover-Moll, s.u.

¹⁴ Tribut que pagava el vassall al senyor feudal i que consistia en una cuixa de porc o en la seva equivalència monetària. Cf. Diccionari català-valencià-balear, d'Alcover-Moll, s.u.

El 1630, Poblet presenta reclamació a Roma sobre el dret de pastura que els cartoixans d'Escaladei pretenien sobre el terme d'El Soleràs i altres.

El 1641 consta que un solerassenc, Antoni Oró Flix, és el primer inscrit al *Llibre Dels Batejats*¹⁵ de Soleràs i Granyena.

El 1664, el cens de Soleràs d'aquell any fet per Poblet diu que *la universitat paga pel forn i perna, 11 sous i 6 diners*.

Entre 1736 i 1756, El Soleràs sol·licita vicari propi al bisbe Gregorio Galindo.

Entre 1757 i 1770, El Soleràs sol·licita vicari propi al bisbe Manel Macías Pedrejón.

El 1773 es realitza la primera sol·licitud documentada de vicari propi, feta al bisbe J. A. Sánchez Ferragudo.

El 1784 es realitza un detallat informe abans d'una Visita Pastoral a Granyena, on es diu que a la parròquia annexa d'El Soleràs hi viuen unes 260 persones i que la seva església és vella i té tres altars.

El 1786, davant notari, uns veïns d'El Soleràs s'imposen un dret de vintè dels seus fruits per fer una Església Nova. El mateix any hi ha una *taba*¹⁶ especificant al Mestre de Cases de Cervera, Francesch Orobitg, els detalls per la construcció de la nova església, que s'ha de fer en sis anys i pagar amb el fruit de divuit collites.

El 1787, al *Llibre de Visites* de Granyena, el bisbe Gerónimo Mª de Torres insta els solerassencs a fer una nova església "*pues la que hay és sumamente obscura, humeda é indecente*".

El 1797 un apoderat del poble presenta sol·licitud de vicari a la Reial Camera, cansats, potser, de sol·licitar-ho al bisbat i no aconseguir-ho.

El 1798 la Reial Camera demana informe al Bisbat de Lleida. El mateix any, el Comte de Valdellano, Regent de la Reial Audiència de Catalunya, diu haver rebut la sol·licitud feta i que contestarà "*después de estar bien instruido*". El rector de Granyena presenta al bisbat dos informes molt detallats, desmuntant tots els arguments d'El Soleràs. El Comte informa a la Reial Camera, basant-se en els escrits del rector, desaconsellant la Vicaria. Es comunica al comte de Valdellano la Reial Ordre de que es posi vicari perpetu

---

¹⁵ Llibre on s'anotaven tots els baptismes realitzats a El Soleràs.

¹⁶ Plec de condicions d'un encant, d'una venda, d'un arrendament, etc. Cf. Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans, s.u.

al Soleràs, al qual el Comte respon que es dóna per assabentat de l'acord pel qual ha de procedir a formalitzar el Decret d'Erecció de Vicaria Perpètua, i el 21 de maig, la resolució passa al Tribunal Episcopal que diu que reunirà tota la informació i donarà audiència a les parts.

Entre 1798 i 1804 se situa la possible data d'edificació de l'Església Nova.

El 3 de juny de 1804, com que el *Tribunal Ecclesiastic* condiona la concessió de vicaria, des de feia anys paralitzada, a que es faci una Casa Abadia, 44 solerassencs firmen un document on es comprometen a fer-la.

El 19 de juny de 1804 és redactat un comunicat públic del bisbe Torres creant la nova Vicaria d'El Soleràs, segregant-la finalment de la de Granyena.

El 1805 el Rei Carles IV dóna el seu Reial consentiment, i el 31 de gener apareix la Reial Cèdula perquè es publiqui i executi el Decret de nova erecció de vicaria. El 8 de febrer, el bisbe redacta una carta anomenant tota la documentació relativa al cas. El 24 de febrer es pacta el compromís de vintè per fer la Casa Abadia on es diu que l'església nova també l'han pagat així. L'1 de març, el bisbe envia el rector de Granyena l'ofici nomenant-lo Regent "*por ahora é interin se probee la Vicaria*". El 17 de març es redacta el document notarial pel qual s'encarrega a fer una casa Abadia al preu de 680 lliures a Benet Torrabedella de Torrebesses. El 22 de març del mateix any, *Pedro Isernt, religioso franciscano*, per delegació del Regent de Soleràs, fa el primer i molt especial bateig de la nova parròquia, i el 12 de juny es fa la primera anotació al *Llibre de Matrimonis* d'El Soleràs.

El 1808 es realitza la primera visita del bisbe Gerónimo Me de Torres a la nova parròquia.

El 1809, en un document del Prior de Poblet, es diu que gent de Soleràs i altres pobles lluiten contra l'invasor francès entre Prades, Poblet i Alforja.

Des de 1834 consta que El Soleràs forma part de la província de Lleida.

El 1834, amb l'exclaustració dels cinquanta monjos, onze conversos i onze novicis de Poblet i la venda de totes les seves propietats, moltes terres passen a mans dels solerassencs per quasi no res.

Entre 1936 i 1938, durant la Guerra Civil, cinc solerassencs són afusellats, es destrueixen tots els altars de l'església i en cremen les imatges.

El 12 de desembre de 1938 és la fi de la guerra pel Soleràs.

El 1939, mossèn Ramon Torres comença la reconstrucció de l'Església, fent nous altars i omplint-los d'imatges, tot per subscripció popular.

És el 1950 quan es beneeix el nou Altar Major, que es decora l'any 1954.

El 1954 es posa la primera pedra de l'Ermita de l'Immaculat Cor de Maria, una iniciativa popular encapçalada per mossèn Josep Farré, que es construeix amb la participació de tot el poble i que s'inaugura amb l'assistència del bisbe Aurelio Del Pino i una gran multitud.

El 1955 es consagra la primera pedra de l'Altar Major de l'església i es beneeix la campana de l'ermita.

El 1988 s'inaugura l'ermita de Lourdes, una iniciativa de mossèn Àngel Escales, amb la col·laboració de tots.

El 1991 el nom oficial del poble canvia de Solerás a El Soleràs.

El 1993 s'inauguren l'ermita de Montserrat que, segons l'estat de comptes presentat per mossèn Àngel, va costar 248.822 Pessetes.

El Soleràs pels volts de 1920

II.4.2. Evolució de la població d'El Soleràs

Tal com es pot veure a la taula següent¹⁷, la població d'El Soleràs ha patit diverses oscil·lacions des del 1359, data més antiga que tenim referenciada, fins l'actualitat.

Dels anys en què van ser redactats els documents no n'hi ha dades, però veient la taula inferior es podria dir que El Soleràs tenia entre 60 i 108 habitants¹⁸.

Any	Dada	Persones	Altra informació	Font
1359	9 focs	60		<i>Cens de les Corts de Cervera</i>
1365	18 focs	120		<i>Cens de les Corts de Cervera</i>
1378	10 focs	65		<i>Cens de les Corts de Cervera</i>
1397	9 focs	60		<i>Arxiu de Poblet: Armari II, calaix 29, doc. 22</i>
1515	18 focs	108		<i>Gran Geografia Comarcal de Catalunya, 1994 (pàg. 331)</i>
1553	17 focs	102		<i>Gran Geografia Comarcal de Catalunya, 1994 (pàg. 331)</i>
1717		57		<i>Gran Geografia Comarcal de Catalunya, 1994 (pàg. 331)</i>
1773	34 cases	220	130 persones de comunió	<i>Arxiu Diocesà de Lleida: Lligall 17, Docc. del Bisbe Torres</i>
1784		260		<i>Arxiu Diocesà de Lleida: Lligall 16 bis, Docc. del Bisbe Torres</i>
1787		222		<i>Gran Geografia Comarcal de Catalunya, 1994 (pàg. 331)</i>
1797	51 veïns	322	203 persones de comunió	<i>Arxiu Diocesà de Lleida: Lligall 25, Docc. del Bisbe Torres</i>
1798	46 veïns	290		<i>Arxiu Diocesà de Lleida: Lligall 25, Docc. del Bisbe Torres</i>
1830		258		<i>Gran Geografia Comarcal de Catalunya, 1994 (pàg. 331)</i>
1842	34 cases	234		<i>INE (Institut Nacional d'Estadística)</i>
1857	139 cases	774		<i>INE (Institut Nacional d'Estadística)</i>
1860	159 cases	823		<i>INE (Institut Nacional d'Estadística)</i>
1887	225 cases	868		<i>INE (Institut Nacional d'Estadística)</i>
1897	259 cases	865		<i>INE (Institut Nacional d'Estadística)</i>
1900	251 cases	927	255 edificis agrupats, 9 escampats	<i>INE (Institut Nacional d'Estadística)</i>
1910	275 cases	968		<i>INE (Institut Nacional d'Estadística)</i>
1920	230 cases	932		<i>INE (Institut Nacional d'Estadística)</i>
1930	199 cases	878		<i>INE (Institut Nacional d'Estadística)</i>
1936		870		<i>Gran Geografia Comarcal de Catalunya, 1994 (pàg. 331)</i>
1939		825	218 homes, 370 dones, 234 petits	<i>Libro de Statu Animarum. Parròquia del Soleràs</i>
1940	205 cases	822		<i>INE (Institut Nacional d'Estadística)</i>
1950	246 cases	778		<i>INE (Institut Nacional d'Estadística)</i>
1960	171 cases	659		<i>INE (Institut Nacional d'Estadística)</i>
1970	151 cases	593		<i>INE (Institut Nacional d'Estadística)</i>
1981	150 cases	540		<i>INE (Institut Nacional d'Estadística)</i>
1990		476		
1991	140 cases	387		<i>INE (Institut Nacional d'Estadística)</i>
1994		430		
1996		424		
1998		420		
2000		418	215 homes, 203 dones	<i>INE (Institut Nacional d'Estadística)</i>
2001	138 cases	434	232 homes, 202 dones	<i>INE (Institut Nacional d'Estadística)</i>
2002		438	235 homes, 203 dones	<i>INE (Institut Nacional d'Estadística)</i>
2003		428	234 homes, 194 dones	<i>INE (Institut Nacional d'Estadística)</i>
2004		407	220 homes, 187 dones	<i>INE (Institut Nacional d'Estadística)</i>
2005		403	220 homes, 183 dones	<i>INE (Institut Nacional d'Estadística)</i>
2006		382	201 homes, 181 dones	<i>INE (Institut Nacional d'Estadística)</i>
2008		419	226 homes, 193 dones	<i>INE (Institut Nacional d'Estadística)</i>

¹⁷ Taula cedida pel Sr. Manel Marsan i Segú.

¹⁸ Per més informació, cf. J. Lladonosa (1981), *Gran geografia comarcal de Catalunya*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana.

II.5. La meva família i la seva vinculació amb El Soleràs

Segons explica el meu pare, el meu avi li explicava que la nostra família porta molts segles a El Soleràs, gairebé des dels primers anys d'existència del poble.

Deia que, antigament, el poble d'El Soleràs havia estat una vila closa¹⁹, amb les cases agrupades formant una forma arrodonida, que al llarg dels anys s'ha anat estenent. Es deia també que la primera casa de tot el poble va ser una de molt modesta, situada prop de l'antic pou, que feia la funció de fonda, ja que aquells paratges eren molt concorreguts per la gent que anava des de Lleida, Torres de Segre i els pobles del voltant cap a Ulldemolins, Reus i altres indrets de Tarragona.

Cal Roig, la casa de la meva família a El Soleràs

Vista aèria d'El Soleràs en què es pot veure els seus orígens de vila closa i s'hi assenjala Cal Roig

¹⁹ Una vila closa és una població protegida per muralles, originalment sense edificacions extramurs. És una tipologia d'estructuració típica de l'edat antiga i de l'edat medieval.

Segons deia l'avi, la nostra casa va ser una de les primeres en ésser edificada i, pel que es diu, bastant important. Segons el meu pare, en el segle XII o XIII, no estava edificada la nostra casa tal i com és avui en dia, sinó que només es tractava de la part baixa de la casa, el que es podria anomenar soterrani, i que ell anomena "La volta". En ella hi ha un pou natural, i com que la casa està situada al carrer del Pou, ens preguntem si el carrer rep el seu nom precisament per aquest pou, ja que no se'n coneix cap altre.

"La volta" de Cal Roig

Algunes de les peces que s'han conservat al llarg dels segles en la meva família, han estat una sèrie de tenalles, que el meu pare data del segle XVII (la més antiga) en endavant. L'estiu del 2013 el meu pare va haver-hi de fer alguna reforma per impermeabilitzar *la volta* a causa de la humitat que hi havia, i van sortir a la llum tres graons més i alguns fragments de ceràmica.

Al llarg dels anys, han estat circulant per El Soleràs diverses llegendes, totes elles sobre alguna d'aquestes primeres cases esmentades anteriorment, una de les quals, casualment, és sobre un dels terrenys que des de temps antics pertany a casa nostra, anomenada Cal Roig.

Tenalles, càntirs i pots de Cal Roig

Es titula *El ball de les bruixes*²⁰:

Era l'últim dia de l'any, 31 de desembre, i com que era hivern, feia el que havia de fer, un fred que tallava. La gent cercava l'escalfor de la llar de foc encesa, car el vent del nord que a fora xiulava, tallava com navalles. Pels carrers no es veia ni una ànima. Tothom estava dintre de les cases a resguard. Començava a fosquejar, i les ombres de la nit ho embolcallaven tot a poc a poc, però avui d'una manera diferent, car tot semblava més tenebrós que els altres dies, i la veritat és que avui tots s'arregaven aviat a dintre les cases, tancaven la porta amb clau i barra, i s'arrauien a la vora del foc amb el llum apagat, no fos cas que de fora els veiessin. Ells, de dintre estant, tots els del poble, ja guiparien per l'esclatxa del finestró per tal de veure el foc i la dansa que a l'era del Roig tindria lloc aquesta nit, la darrera de l'any: el ball de les bruixes!

Feia anys i anys que l'última nit de l'any, segons la tradició popular, a l'era del Roig es reunien totes les bruixes i bruixots de la contrada per tal de ballar les seves danses. Era la seva nit, la nit de sant Silvestre, on pel poble passaria l'home dels nassos. Encara que segons la gent veien el foc que encenien a mitja nit, i la gresca, mai ningú les veié d'aprop, car ningú no s'atrevia a sortir de casa.

En aquesta nit, un vell del poble s'estava adobant les espardenyas a la vora la llar de foc, quan de cop entrà a la sala un jove que s'estava a la casa i que feia de pastor:

- Les he vist! Les he vist! –*crijà el noi tot esverat.*

- Qui has vist? –*féu el vell deixant de treballar.*

- Les bruixes, he vist les bruixes!

- Déu ens guardi, Jesús, Josep i Maria –*féu tot fent la senyal de la creu*–. I tu que hi feies per fora en aquestes hores, que la fosca tot ho embolcalla?

- És que avui, quan a mitja tarda he portat a tancar el ramat he perdut una ovella i he sortit a cercar-la. Llavors quan l'he trobada he vingut, però ja era tard, quan de cop he sentit uns xiulets, farfulls, esgarips i rialles tenebroses que venien del costat de Granyena i del Cogul, m'he amagat, car l'enrenou s'acostava cada vegada més i des del meu amagatall les he vist passar.

- I has vist si anaven caminant o anaven amb escombres volant?

- No m'hi he fixat pas, car estava glaçat, suat i mil coses més. Prou feina tenia que no em veiessin. El que sí he vist és que de cop i volta a mesura que s'anaven acostant a la vora de l'era d'en Roig anaven cantant més fort, i una ha dit, "*aquesta nit també vindran els bruixots a la dansa, és la nostra nit, fins i tot el dimoni vindrà, encendrem una gran foguera i per allí sortirà ell*".

- Ai, Déu ens lliuri –*féu el pobre vell*–, amb tot el que m'has contat no sé si podré dormir pas aquesta nit.

Tot pensatiu, el bon vell es quedà a la llar de foc continuant la seva feina, mentre el jove pastor baixava a refugiar-se entre les seves ovelles per tal de passar-hi aquesta tenebrosa nit, la més dolenta de l'any, la nit de les bruixes.

Des de vora la llar de foc el bon vell anava pensant, què es podia fer per tal de fer marxar de l'era d'en Roig aquell estos de bruixes i bruixots que cada nit de fi d'any allí

---

²⁰ Aquesta llegenda és relatada en els mateixos termes en què aquí apareix en diversos estudis sobre les llegendes i les tradicions dels pobles de Les Garrigues, i es pot trobar en línia a [<http://www.elsoleras.cat/El-Poble/Curiositats>]

s'arreglaven, i a més aquest any, segons li havia dit el jove, hi vindria també el dimoni. Això no podia continuar, calia fer fora les bruixes.

Mentre, a fora se sentia una gran "revoltaneria", la cosa estava en marxa, el ball de les bruixes havia començat.

L'home mirà per l'esclatxa del finestró, i veié una gran foguera, sentí xiscles, esgarips... tot el poble estava, segur, segur, aterrit. Portes i finestres devien estar ben tancades, els cors en un puny.

De cop, quan tornà a vora el foc i allí s'estava assegut, per la fumera de la casa baixaren dues bruixes que se l'endugueren fumera amunt vers l'era. El vell, corglaçat, es trobà enmig de l'era quan les bruixes estaven dansant entorn del bruixot major que s'havia posat damunt del rodet, al qual totes les bruixes passaven a besar-li els peus, i al seu costat... el dimoni!

L'arribada de les dues bruixes amb el vell provocà un esvalot considerable, cabells enlaire, salts... El vell prou volia anar-se'n, però no podia, ans al contrari, les dues bruixes el dugueren a besar els peus del bruixot.

El jaio s'acotxà a fer-ho, però com encara duia a la boca el punxó amb què estava arreglant les espartenyas, resulta que en acotxar-se per a besar els peus al bruixot el punxà. Enfurismat el bruixot manà que l'afaitessin, car punxava molt –no s'havia adonat que era el punxó–, i després tornés a besar-li els peus, i una vegada això fos fet, el dimoni se l'enduria a l'infern.

Davant d'allò que sentia, el bon vell traient-se el punxó de la boca exclamà amb veu forta:

- Ara sí que estic perdut, no em deixeu Jesús, Maria i Josep.

Tot fou ú, sentir aquests noms i desaparèixer bruixes, dimoni i bruixots enmig d'una gran fumarada i amb fort olor de sofre. S'havia acabat el "ball de les bruixes". El vell es trobà sol enmig de l'era.

Ningú se'n recorda de l'any que això va succeir, però tots saben que a partir d'aquell any mai més no han tornat les bruixes a l'era d'en Roig, i la gent del poble va quedar sempre tranquil·la. Només se'n té memòria d'aquells temps, d'aquelles nits de sant Silvestre, quan les bruixes ballaven i l'home dels nassos passava pels pobles, i fou el pobre vell qui amb les seves paraules va fer que desapareguessin per sempre d'aquesta rodalia.

No obstant i per si de cas, cada any quan arriba aquest dia la gent exclama: "Jesús, Josep i Maria". Així amb aquests noms, segur, segur que no se'ls acudirà tornar per aquí.

El meu avi també explicava que fa molts anys, sense saber el segle concret, un frare del monestir de Poblet, a l'hora d'anar a El Soleràs per recollir els impostos i a vegades fer de notari, s'allotjava i passava les nits a casa nostra. I a partir de llavors, durant molts

anys, tots els frares s'allotjaven a casa nostra, fins a tal punt que una de les habitacions és anomenada des de temps immemorials *La cambra del frare*²¹.

Pel que fa a la meva família, figura en documents oficials des de 1805, arxivats avui dia a l'Arxiu Diocesà del Bisbat de Lleida, cosa que vaig descobrir consultant els *Llibres de Batejos* d'El Soleràs, mentre resseguia els meus antecessors per via paterna, per provar d'arribar a algun dels cognoms que apareixen en els pergamins estudiats en aquest treball, tot i que sense èxit.

La part positiva d'aquest fet és que he pogut reconstruir una part de l'arbre genealògic de la meva família.

Per altra banda, en les escriptures notariales conservades per la meva família *supra* esmentades hi consten alguns dels meus avantpassats, des del meu avi fins Pere Preixens, Miquel Preixens i Guillem Preixens, aquests darrers esmentats en documents que daten de 1468.

---

²¹ En informar-nos sobre el tema, hem pogut esbrinar que no se'ls anomenava frares, sinó ecònoms. La nostra principal hipòtesi és que és precisament per aquest raó que a casa nostra hem tingut i guardat tanta documentació antiga. Dels 183 documents (dels quals vuit són pergamins), una gran majoria fa referència a accions i transaccions de la nostra família, però curiosament cap dels dos pergamins objecte d'estudi en aquest treball són d'aquest tipus. Es podria conjecturar que algun dels dits ecònoms, cellerers o bossers haguessin oblidat, per descuit, els dits documents a casa nostra. També podria ser que algun dels autors dels documents hagués estat un familiar, però encara no hi hem trobat la relació.

III. ESTAT DE LA QÜESTIÓ

Sobre aquests pergamins, com és d'esperar, no se n'ha ocupat cap estudi, ja que mai han sortit de l'àmbit familiar, ni tan sols havien sortit fora de casa fins que no va ser necessari per la realització d'aquest treball. Així doncs, es tracta de documentació totalment inèdita.

Pel que fa a la vila d'El Soleràs, els diversos estudis i llibres que en parlen solament se centren en algun aspecte o perspectiva concreta, però no n'hi ha cap que constitueixi un estudi detallat del poble des de tots els àmbits.

En alguns s'esmenta El Soleràs durant l'Edat Mitjana, com ara:

- GUAL i VILÀ, Valentí (2007), *Poblet, senyor feudal: la documentació de l'armari III*, Valls: Cossetània Edicions.
- GUAL i VILÀ, Valentí (2003), *Justícia i terra: la documentació de l'armari de Poblet: (Armari II)*, Valls: Cossetània Edicions.

En altres s'explica la trajectòria religiosa d'El Soleràs al llarg dels anys:

- MARSAN SEGÚ, Manel (2004), *Història de la parròquia del Soleràs*, Lleida.

En alguns s'hi expliquen les llegendes, els costums i les tradicions:

- BELLMUNT i FIGUERAS, Joan (2005), *Les Garrigues, un país de llegenda*, Lleida, Ed. La Mañana.
- REÑÉ i REÑÉ, Josep (2002), *Els noms del muricec, la libèl·lula i el talla-robos a la comarca de les Garrigues*, Fondarella, Ed. Palestra.

També s'explica la història d'El Soleràs en línia:

- <http://elsoleras.cat/El-Poble/Historia-i-Economia>

Així doncs, la meua serà la primera aproximació a una font documental directa fins aquest moment inèdita, que, crec, pot aportar alguna llum sobre la història econòmica i social de la zona d'El Soleràs del segle XV.

IV. ELS DOCUMENTS: TRANSCRIPCIÓ, TRADUCCIÓ I ANÀLISI

Tal com es desprén d'allò explicat en la metodologia i l'estructura, la confecció del meu treball es basa en tres pilars fonamentals: (1) transcripció del text dels dos documents, incloses les *notitiae dorsalis* (anotacions fetes als reversos)²², (2) traducció del text llatí al català, per poder comprendre'n el contingut i (3) contextualització i anàlisi del contingut i de la forma dels esmentats documents.

IV.1. Transcripció dels textos

A continuació apareix la transcripció d'ambdós documents. Abans, però, vull advertir d'algunes convencions usades en la transcripció.

Així, per marcar el canvi de línia, a la transcripció s'assenyala mitjançant barra inclinada i un número volat (*/²*) que indica el número de línia que comença.

Quan el text resulta confús però és factible proposar una conjectura de lectura, aquest fet s'ha indicat mitjançant claudàtors: e[tiam]. Algunes conjetures han sorgit de l'anàlisi comparada d'ambdós textos, atès que són del mateix tipus (una escriptura de venda d'un censal) i usen les mateixes convencions i formulismes propis de les escriptures de compra-venda.

Quan ha estat impossible restituir el text, ni tan sols proposar una conjectura, per haver-hi un forat massa gran al text, per exemple, aquesta circumstància s'ha assenyalat a la transcripció mitjançant punts suspensius entre claudàtors [...].

Quan al text llatí apareix un terme (antropònim, topònim o nom comú) que clarament es veu que no és llatí sinó català, aquest apareix marcat en cursiva (*loci de Granyena, parochie de Juncossa, etc.*).

En alguns casos, en paraules llatines, en cas d'ortografia oscil·lant s'ha optat per unificar a tot el text la mateixa forma ortogràfica, com en el cas del diftong llatí *-ae* que al text ja apareix monoftongat en *-e* (cf. línia 5: *predicte vobis non facte peccunieque predicte non numerate et a vobis non habite et non recepte*), ja que s'ha considerat que seria la forma pròpia del llatí medieval o, com en el cas de les terminacions *-ci* i *-ti*, que hem unificat en *-ci* (cf. *constitucioni, probacioni*).

---

²² Els dos documents originals apareixen fotografiats a l'annex 1, 2 (revers), 3 i 4 (revers), respectivament.

Document 1

In Christi nomine. Noverint universi quod nos Bernardus Castello et eius uxor Paschasia loci *de Granyena* et Bernardus Castello mansi *dels Castellons* parochie *de Juncossa* uterque nostrum insolidum et pro toto attendentes et considerantes nobis fore necessariam quantitatem infrascriptam pro evidenti co-²-modo et utilitate nostra et bonorum nostrorum quam nisi haberemus redundaret nobis et bonis nostris in magnum dampnum et detrimentum bonorum nostrorum ideo omnibus et singulis supradictis consideratis et inspectis videntes quod utilius est nobis et bonis nostris facere et vendere censuale infra-³-scriptum quam alium contractum facere ideo gratis et ex certa scientia nostra et mente deliberata cum hoc publico instrumento ubique firmiter et perpetuo valituro vendimus, concedimus et tradimus vobis discreto Montserato Duran, rectori ecclesie loci *de Granyena*, et vestris sucesoribus rectoribus in dicta ⁴ ecclesia ad opus manumissorie Arnaldi Martí, quondam loci *del Soleraç*, pro quodam anniversario fiendo annuatim in dicta ecclesia iuxta ordinacione ultimi testamenti dicti defuncti quinque solidos iaccensium censuales anuales, rendales et perpetuales pro precio sexaginta solidorum iaccensium, quos ⁵ omnes confitemur habuisse et numerando recepisse, unde renunciamus omni excepcioni venditionis

predicte vobis non facte peccunieque predicte non numerate et a vobis non habite et non recepe previa racione et doli mali et infactum accioni, quos quidem quinque solidos iaccensium censuales et annua-^{/6}-les convenimus et promittimus bona fide et sub virtute iuramenti a nobis inferius prestiti dare, solvere atque paccare realiter et de facto omnibus difugiis, malitiis, moris, excusacionibus et prolonguamentis postpositis et retroiectis in proximo venturo Festo Sancte Crucis mensis Madii et ^{/7} de cetero semper et annuatim in dicto festo intus in abbatia ecclesie *de Granyena* die adiato termino terminato in denariis claris sine pignoribus sine omni missione et expensa vestri et vestrorum succesorum.

Et si sumptus aut missiones feceritis et sustinueritis modo aliquo in iudicio ^{/8} et extra pro petendo, habendo et recuperando dictum censuale in toto vel in parte, convenimus et promittimus bona fide et teneamur reficere, restituere et emendare cum effectu de quibus vobis et vestris credatur solo et simplici verbo sine testibus et iuramento ac probacionibus aliquibus re-^{/9}-nunciantes constitucioni Illerde que loquitur de expensis non restituendis sine probacione. Pro quibus quidem quinque solidis iaccensium censualibus annuatim in dicto termino exsolvendis vobis et vestris succesoribus rectoribus obligamus nos sponte sub pena tercii quan-^{/10}-titatis dicti censualis illi honorabili baiulo curie et dominacioni coram quo seu quibus nos et bona nostra malueritis convenire seu malueritis eligere, dicere et nominare. Renunciantes super hiis nostro proprio foro et submittentes nos et bona nostra foro districtui cogni-^{/11}-cioni et compulsioni illius honorabilis baiuli curie et dominacionis coram quo seu quibus nos et nostros et bona nostra et nostrorum malueritis convenire.

Et si forte lapsso dicto termino seu die solucionis dicti censualis quolibet anno contigerit laborare extra domum habitacionis ^{/12} vestri et vestrorum succesorum aut mittere nuntium, litteras aut procuratorem pro habendo et petendo dicto censuali in toto vel in parte convenimus et promittimus et teneamur vobis et vestris succesoribus dare, solvere atque paccare pro salario et labore vestro aut nuntii seu procuratoris vestri et vestrorum ^{/13} pro unaquaque die eundo, stando et reddeundo tres solidos iaccensium quod quidem salarium minime valeat computari in sortem solucionis dicti censualis aut missionum.

Et nisi solverimus die adiato termino terminato dictum est convenimus et promitimus bona /¹⁴ fide et sub virtute iuramenti a nobis inferius prestiti quod incontinenti in crastinum dicti termini veniemus, intrabimus et erimus in propriis personis nostris infra Villam Granatelle pro hostatico tenendo et ibi hostaticum personale tenebimus infra clausuras sive menia dicte Ville /¹⁵ Granatelle de qua quidem non exiemus nec recedemus palam vel occulte gratis vel vi nostris pedibus nec alienis nec ullo alio ingenio, modo seu arte sine licencia et voluntate vestri et vestrorum succesorum petita et obtenta donech dictum censuale sit vobis et vestris integre et /¹⁶ perfecte persolutum una cum omnibus et singulis dampnis, missionibus et interesse. Renunciantes iuri dicenti quod homo liber pro peccunia exsolvenda nemo potest capi et iuri dicenti quod nemo cogatur se obligare in duabus seu pluribus penis et quod una soluta ab aliis /¹⁷ liberaliter, promitentes bona fide et eciam sub pena iuramenti a nobis inferius prestiti et duorum solidorum iaccensium pro unaquaque die et vice quod hoc temptare contigerit quod vobiscum nec cum vestris succesoribus nec litigabimus nec litigium opponemus nec opponi faciemus /¹⁸ [at]que transumptum huius presentis instrumenti petemus nec petere faciemus de qua quidem pena vobis et succesoribus vestris medietas libere adquiratur et alia medietas illi honorabili curie baiulo seu eorum locha tenentibus qui execucionem fecerit in predictis promitentes /¹⁹ e[tiam] bo[na] fide et sub virtute iuramenti a nobis inferi[us] prestiti et sub pena dictorum duorum solidorum iaccensium dividenda ut est dictum quod non inpetrabimus nec inpetrare faciemus litteram, guidaticum prolonguamentum gratiam supersedimentum alicuius inpedimenti ab illustri-/²⁰-ssimo domino rege Aragonum nec a domina regina, eius co[ns]orte, nec ab eorum filiis seu procuratoribus generalibus nec ab alia aliqua potenti persona ecclesiastica seu seculari [propter] quam seu quas possemus [nos et] nostri perturbare, prolonguare solucionem dicti censualis in /²¹ [toto] vel in parte missionum, salariorum expensarum aut aliorum omnium contentorum in presenti instrumento.

Immo renunciamus omnibus gratiis litteris privilegiis supersedimentis nobis et nostris concessis et concedendis tam in generali quam in speciali et racione guere armate /²² [aut defensionis re]y publice quam alia.

Et spatio trium decem [tri]ginta dierum IIII^{or} et sex mensium et spatio mesium vindemiarum et nundinarum et alterius temporis que dantur et conceduntur racione armate leguacionis defensionis rey publice seu alia quavis racione in favo-^{/23}-[rem] con[ti]entur proprio [...] quibus expresse et ex certa scientia renunciamus renunciantes extima[cioni] proborum hominum que fit in bonis sedentibus traduntur in solutum creditori anno iustum pretium non invenitur [ex eisdem ad] ^{/24} [dandu]m [vende]ndum alienandum permutand[um et ad] omnes vestras [et vestrorum voluntates faciendum]. Et si hec [vendicio modo plus valet aliquid precio ante dicto parvum vel plurimum totum illud quantumcumque sit proprium vestrum in pura donacione renunciantes] ^{/25} [ben]eficio minoris pretii et illi legi que subvenit deceptis ultra dimidiam iusti preti promittentes bona fide vobis et vestr[is succe]ssoribus quod dictum censuale faciemus semper habere tenere percipere ante causam in causa et post causam ^{/26} excepta potestate terre.

Et pro firma et solempni stipulacione, evictione et legali guarentia omnium et singulorum predictorum attendentium firmiter et conplentium obligamus omnia bona nostra et iura mobilia et immobilia ubique habita et habenda.

[Ego] enim dicta Pascha-^{/27}-sia plene cerciorata de iure dotis et sponsaliti mei per notarium infrascriptum renuncio iuri dotis et sponsaliti mei et iuri velleyani et epistole divi Adriani et iuri ypotecarum mearum et pignorum et omnibus auxiliis et iuribus me in predictis iuvantibus. Et a[d maiorem s]ecuritatem ^{/28} et firmitatem omnium et singulorum predictorum et in presenti instrumento contentorum, attendentium pariterque conplentium iuramus omnes sponte per dominum Deum et eius Sancta IIII^{or} Evvangelia et cru(+)-cem Domini nostri propriis manibus corporaliter et libenter tacta omnia et singula predicta atte[ndere,] servare et conplere ^{/29} et in nullo contrafacere vel venire racione aliqua.

Quod est actum in Villa Granatelle quarta die mensis Madii anno a Nativitate Domini M^o CCCC^o septimo decimo.

Sig(++)-na nostrum, Bernardi Castello et eius uxoris Paschasie et Bernardi Castello, predictorum, qui hec laudamus, concedimus, firmamus et iuramus.

^{/30} Testes huius rei sunt Bernardus Denguas Granatelle et Arnaldus Domenech filius Arnaldi loci *de Granyena* testes firme dicte Paschasie Guillermus Carceler et Dominicus Abellet loci *de Granyena*.

^{/31} Sig(+)^{num} Bernardi Vitalis notarii publici auctoritate serenissimi domini regis Aragonum per totam eius terram et dominacionem, qui predictam a notulis discreti Guillermi Cabacerii, quondam vicarii perpetui et notarii publici ecclesie Granatelle extraxit et in hanc publicam formam redigens scribi fecit cum supraposito in ^{/32} XXII^a linea ubi dicitur *aut* et cum rasso et emmendato in ultima linea ubi dicitur *in Villa Granatelle* ac de licencia discreti Dominici Burulli pro nunch vicarii perpetui et notarii predictae ecclesie clausit die XIII^a Iunii anno a Nativitate Domini M^o CCCC^o XXIII°.

^{/33} Sit omnibus notum quod nos Bernardus Castello et eius uxor Paschasia, loci *de Granyena*, et Bernardus Castello, mansi *dels Castellons*, parochie *de Juncosa*, gratis et de certa nostri scientia confitemur et in veritate recognoscimus nos habuisse numerando recepisse a vobis venerabili et discreto Montserato Du-^{/34}-ran, rectore ecclesie *de Granyena* et a manumissoria Arnaldi Martí quondam loci *del Soleraç* omnes illos sexaginta solidos monete iaccensium pro quibus et quorum precio vobis vendidimus vosque a nobis emistis quinque solidos eiusdem monete censuales, anuales, rendales et perpetuales ^{/35} quo libet anno solvendos in Festo Sancte Crucis mensis Madii prout hec et alia in instrumento vendicionis predicti censualis hodie paulo ante sumpto per notarium infrascriptum latius continentur. Idcirco renunciamus omni excepcioni peccunie predictae non numerate et a vobis non habite et non recepte previa racione ^{/36} et doli et infactum accioni in cuius rei testimonium iussimus vobis fieri per notarium infrascriptum presens apoche instrumentum de soluto et pactum de ulterius non petendo.

Actum est hoc in Villa Granatelle quarta die mensis Madii anno a Nativitate Domini M^o CCCC^o decimo septimo.

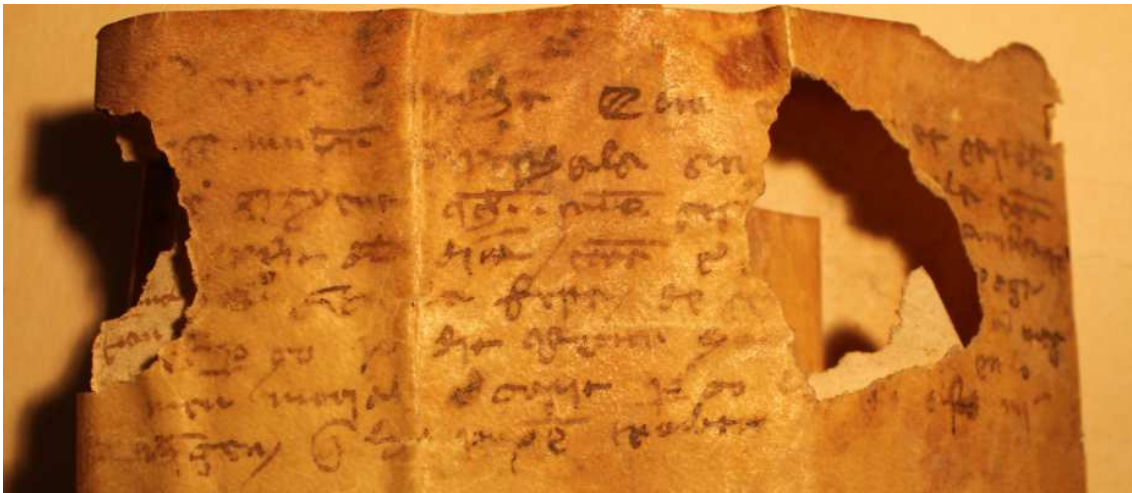
Sig(++^{na}) nostrum, Bernardi ^{/37} Castello et eius uxoris Paschasie et Bernardi Castello, predictorum, qui hec concedimus et firmamus.

/³⁸ Testes huius rei sunt Bernardus Denguas Granatelle et Arnaldus Domenech filius Arnaldi loci *de Granyena* testes firme dicte Paschase Guillermus Carceller et Dominicus Abellet, loci *de Granyena*.

/³⁹ Sig(+)^{num} Bernardi Vitalis, notarii [publici, re]gia auctoritate qui predictam a notulis discreti Guil[lermi Cabacerii vi]carii quondam perpetui et notari publici ecclesie Granatelle ex[traxit et in] presentem formam redigens scribi fecit <ac> de licencia discreti [Dominici] Burulli pro nunch vicarii et notarii dicte ecclesie /⁴⁰ clausit die XIII[I^a lunii anno a Nativitate Domini M]º CCCCº XXIIIº.

Notitiæ dorsalis del document 1

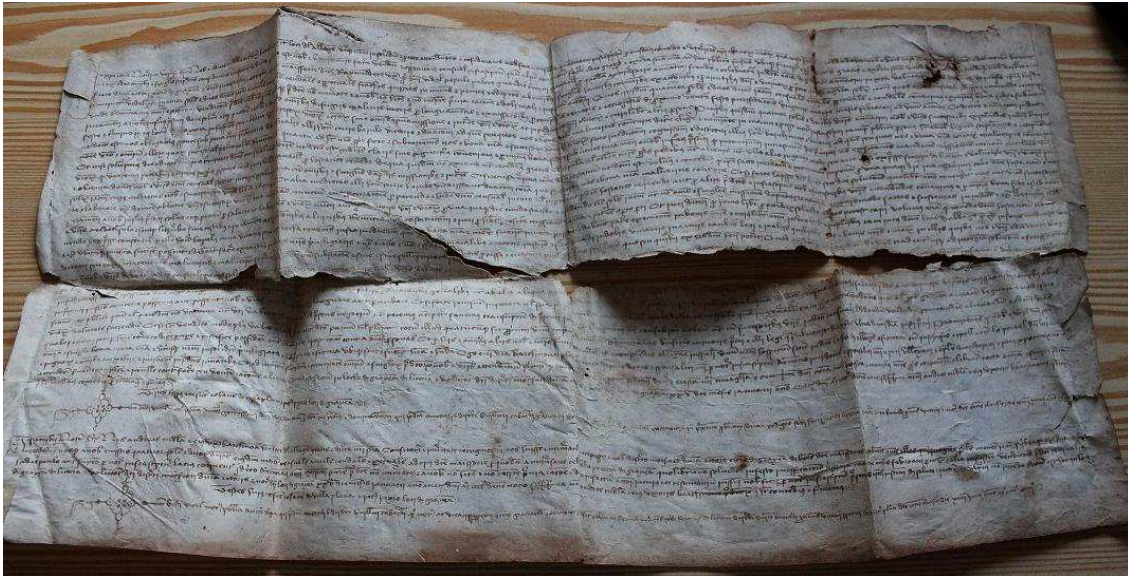

Carta cum apocha. Com e[n Ber]nat Castelló /² [e] sa muller na Paschala [em venut] a la ecclesia /³ [d]e Grayena cinch sous sensals [jaqueses per] aniversari /⁴ [...] de la dita ecclesia e [...] paga-/⁵ [-dors per] la Festa de Senta Creu del maig. /⁶ E per ço jo dit rector [...] en lo /⁷ meu morial copi[a]t per ço [...] ni /⁸ engany que [...] est trobat.

Soluit instrumentum.

Document 2

In Christi nomine. Noverint universi quod nos Andreas Tudela et eius uxor Barchinona hinc loci *del Albagés* uterque nostrum insolidum et pro toto attendentes et considerantes nobis fore necessariam quantitatem infrascriptum pro evidenti comodo et utilitate nostri et bonorum nostrorum quam nisi haberemus reddundaret nobis et bonis nostris in magnum dampnum et detrimentum bonorum /² nostrorum ideo omnibus et singulis supradictis consideratis et inspectis videntes quod utilius est nobis et bonis nostris facere vendere assecurare censuale infrascriptum quam alium contractum facere ideo gratis et ex certa scientia nostra cum hoc publico instrumento ubique firmiter et perpetuo [v]alituro gratis et ex certa scientia vendimus, concedimus et tradimus vobis discreto Mont-/³serrato Duran rectori ecclesie *de Granyena* et vestris succesoribus rectoribus ad opus manumissorie domine Raymundete uxoris quondam Bernardi Vidal popule Pulcre Guardie termini Granatelle pro quodam anniversario annuatim fiendo et celebraturo in dicta ecclesia *de Granyena* annuatim iuxta voluntatem [dict]e defunte ut in testamento ipsius liquido /⁴ continetur videlicet quatuor solidos et duos denarios iaccensium annuales censuales rendales et perpetuales franchos quitios immunes et penitus redemptos ab omnibus et singulis honeribus²³ communibus exaccionibus et servitutibus domini et vicinorum pro precio

²³ L'autor del text ha confós *honos, honoris* "honor" i *onus, oneris* "càrrega", confusió de la qual resulta aquest error ortogràfic: *honeribus* en lloc de *oneribus*.

quingenta solidorum iaccensium quos omne[s] confitemur habuisse et numerando recepisse /⁵ unde renunciamus omni exceptioni vendicionis predicte vobis non facte peccunieque predicte non numerate et a vobis non habite et non recepte previa racione et doli mali et infactum accioni, quos quidem quatuor solidos et duos denarios iaccensium censuales, annuales, perpetuales et rendales convenimus et promitimus bona fide et sub virtute /⁶ iuramenti a nobis inferius prestiti dare, solvere atque paccare realiter et de facto omnibus difugiis malitiis moris prolongamentis et excussacionibus pro compulsis remotis et retroiectis de proximo venturo Festo Purificacionis Virginis Marie mensis Febroarii ad unum annum.

Et de cetero annuatim in dicto /⁷ festo et termino intus locum *de Granyena* in hospicio seu abbacia vestri et succesorum vestrorum rectorum sine omni dampno, missione et interesse vestri et vestrorum ac inpedimento nostri et nostrorum et cuiuslibet alterius persone, pro quibus quidem quatuor solidos et duobus denariis annuatim vobis et vestris succesoribus exsolvendis in dicto termino /⁸ ut dictum est nos obligamus sponte sub pena tercii quantitatis dicti censualis illi honorabili curie baiulo vicario et dominacioni ad quem seu quos nos et bona nostra malueritis convenire, dicere, eligere et nominare in manu et posse notarii infrascripti tamquam publice persone hec a nobis legitime stipulantis et recipientis /⁹ nomine vestro et omnium illorum quorum interest vel poterit interesse, renunciantes quantum ad hec nostro proprio foro et submitentes nos et bona nostra et succesorum bonorum nostrorum foro iurisdiccioni cognicioni et districtui illius honorabilis baiuli curie et vicarii ad quem seu quos nos et bona nostra et nostrorum malueritis convenire.

/¹⁰ Et nisi solverimus die adiato termino terminato dictum censuale vobis et vestris ut dictum est in denariis claris sine pignoribus convenimus et promitimus bona fide et sub virtute iuramenti a nobis inferius prestiti quod incontinenti in crastinum dicti termini non expectantes mandatum requissicionem nuntium aut litteras vestri et /¹¹ vestrorum quod veniemus, intrabimus et erimus in propriis personis nostris intus Villam Granatelle pro hostatico tenendo de qua quidem non exiemus nec recedemus gratis vel vi palam vel occulte nostris propriis pedibus nec alienis nec ullo alio ingenio modo seu arte n[isi]si expresse fuerit de licencia et voluntate vestri et vestrorum petita /¹² et

obtenta donech vobis et vestris dictum censuale fuerit integre persolutum una cum omnibus et singulis dampnis, missionibus et interesse.

Et si recussaverimus tenere dictum hostaticum ut dictum est, volumus et concedimus quod ipso facto incidamur et incurramur in penam pro unaquaque die qua cessaverimus tenere dictum hostaticum trium /¹³ solidorum iaccensium cuius medietas vobis et succesoribus vestris libere adquiratur. Et alia medietas illi honorabili curie baiulo, vicario aut dominacioni coram quo seu quibus nos et bona nostra malueritis convenire.

Et si forte lapsso dicto termino seu die solucionis quolibet anno contigerit vos aut vestros succesores /¹⁴ ire et laborare extra domum abbatie vestri et succesorum vestrorum aut miterere litteras, nuntium aut procuratorem pro petendo et habendo dictum censuale in toto vel in parte aut pro dicto hostatico requirendo aut pro aliis predictis et infrascriptis vobis et succesoribus vestris attendendis convenimus et promittimus bona fide et sub virtute /¹⁵ iuramenti a nobis inferius prestiti solvere atque paccare pro salario ac labore vestro et vestrorum nuncii aut pro[cur]atoris vestri et vestrorum pro unaquaque die eundo stando reddeundo tres solidos iaccensium nec non omnes et singulas missiones, dampna et gravamina quovismodo factas et sustentas in iudicio et extra, de quibus vobis /¹⁶ et vestris credatur solo et simplici verbo sine testibus et iuramento ac probacionibus aliquibus renunciantes constitutioni et iuri prohibenti reficere missiones dampna et interesse a parte parti.

Et iuri dicenti quod homo liber pro peccunia exsolvenda nemo potest capi, volumus eiam quod tenendo dictum hostaticum vel non te-/¹⁷-nendo [et] expresse consentimus quod ille honorabilis baiulus curia vicarius seu eorum locha tenentes infra iurisdiccione[m] quorum bona nostra et nostrorum fuerint inventa, possint et debeant facere execucionem in bonis nostris et cuiuslibet nostrum in uno locho et in pluribus tam intus dictum locum *de Albagés* quam extra in foris nundinis [vestris] /¹⁸ et extra ubicumque inventa fuerint, possint et debeant facere execucionem in bonis nostris privilegiatis et non animatis et non et specialiter in animalibus aratoris instrumentis et ferri arandi in dolis vinariis in armis raubis lecti et in aliis quibuscumque rebus et bonis nostris et nostrorum in illis quibus vos et vestri et dicti curie baiuli /¹⁹ vicarii seu eorum

locha tenentes malueritis et maluerint facere execucionem cum subitatione et sine et sine sollempnitate [in]dictis processus et citacione partis pro precio seu preciiis quo seu quibus ex eisdem haberi poterit quod quidem precium et precia vobis et vestris tradantur usque ad integram solucionem et satisfaccionem /²⁰ eorum que vobis et vestris debeantur de dicto censuali, penis, sala[riis] dampnis missionibus et omnibus aliis vobis et vestris debitis et sustentis [...trium] decem [...]tur et [...]duntur in favorem debitorum racione /²¹ [...] leguacionis guere aut defensionis rey publice quibus [...] bona fide et sub virtute [...] aut [...] /²² inpedimenti ab illustrissimo domino rege Aragonum nec a domina regina, eius consorte, nec ab eorum filiis procuratoribus generalibus nec ab alia aliqua pote[n]ti persona ecclesiastica vel seculari quibus solucionem aliquam de dicto censuali aut de salario predicto aut de penis, dampnis, missionibus et omnibus aliis /²³ in presenti instrumento contentis possemus aut possent vobis et vestris modo aliquo prolonguare aut perturbare.

Et si forte iam sunt inpetrata vel fuerint inpetranda, concessa vel concedenda, tam specialiter quam in generaliter, tam proprio motu concedentis quam alia propter guerram, armatam leguacionem, aut defen-²⁴-sionem rey publice quam alia quod eisdem non utemur nec uti valeamus quantum ad presens negocium nec petemus nec petere faciemus transumptum de presenti instrumento nec longabimus nec causabimur vobiscum nec cum succesoribus vestris in dicto censuali ad dandum, vendendum, permutandum, alienandum et ad omnes vestras /²⁵ vestrorum voluntates faciendum.

Et si hec vendicio modo plus valet aliquid precio ante dicto parvum vel plurimum totum illud quantum cumque sit proprium vestrum in pura donacione renunciantes beneficio minoris precii et illi legi que subvenit deceptis ultra dimidiam iusti precii promitentes quod vobis et vestris dictum cen-²⁶-suale faciemus semper habere tenere colligere percipere et pascifice possidere ante causam in causa et post causam contra omnes personas.

Et pro hiis et omnibus aliis vobis et vestris firmiter attendendis et complendis obligamus in speciali unum nostrum hospitium situm in dicto locho *de Albagés* afrontatum cum Paschasio Ripoll et cum *lo portal* dicti loci et /²⁷ omnia et singula bona et iura nostra et

utriusque nostrum insolidum privilegiata et non presencia et futura ubique sint et fuerint habita et habenda.

Ego enim dicta Barchinona plene cerciorata de iure dotis et sponsalici mei per notarium infrascriptum renuncio iuri dotis et sponsalici mei et iuri velleyani et epistole divi Adriani et iuri ypotecarum mearum /²⁸ et pignorum et omnibus auxiliis et iuribus me in predictis iuvantibus. Et ad maiorem firmitatem et securitatem omnium et singulorum predictorum vobis et vestris attendentium firmiterque conplentium iuramus sponte per dominum Deum et eius Sancta III^{or} Evangelia et cru(+)-cem Domini coram nobis posita et manibus nostris propriis corporaliter et libenter tacta omnia et singula predicta /²⁹ attendere, servare et conplere et in nullo contrafacere seu venire racione aliqua.

Quod est actum in locho *de Granyena* de licencia et voluntate dicti discreti Montserati Duran, rectoris et notarii dicti loci *de Granyena* XX^a V^a die mensis Ianuarii anno a Nativitate Domini M^o CCCC^o decimo nono.

Sig(++)-na nostrum Andree Tudela et eius uxoris Barchinone, predictorum, qui hec laudamus, concedimus, firmamus et iuramus.

/³⁰ Testes huius rei sunt Iohannes *de Vilaplana* et Petrus Peyró loci *de Granyena*.

/³¹ Sig(+)-num Bernardi Vitalis, notarii publici auctoritate serenissimi domini regis Aragonum per totam eius terram et dominacionem, qui predictam a notulis discreti Guilelmi Cabacerii quondam vicarii perpetui et notarii publici ecclesie Granatelle extraxit et in presentem publicam formam redigens scribi fecit ac de licencia discreti Dominici Burulli pro nunch vicarii et notarii dicte ecclesie clausit die XIII^a Iunii anno M^o CCCC^o [XXIII]^o.

/³² Sit omnibus notum quod nos Andreas Tudela et eius uxor Barchinona hinc loci *del Albagés* gratis et de certa nostri scientia confitemur et in veritate recognoscimus nos habuisse et numerando recepisse a vobis discreto Montserato Duran, rectore ecclesie *de Granyena* de bonis dicte manumissorie solvente omnes illos quinquaginta solidos monete iaccensium pro quibus et quorum precio vobis /³³ vendidimus vosque a nobis emistis quatuor solidos et duos denarios eiusdem monete censuales, anuales, rendales et perpetuales ad opus dicte manumissorie pro quodam aniversario celebrando in

ecclesia de Granyena quolibet anno solvendos in Festo Purificacionis Virginis Marie mensis Febroarii prout hec et alia in instrumento vendicionis predicti censualis /³⁴ hodie paulo ante sumpto per notarium infrascriptum latius continentur. Idcirco renunciamus omni excepcioni peccunie predicte non numerate et a vobis non habite et non recepte previa racione et doli et infactum accioni in cuius rei testimonium iussimus vobis fieri per notarium infrascriptum presens apoche instrumentum de soluto et pactum de ulterius non petendo.

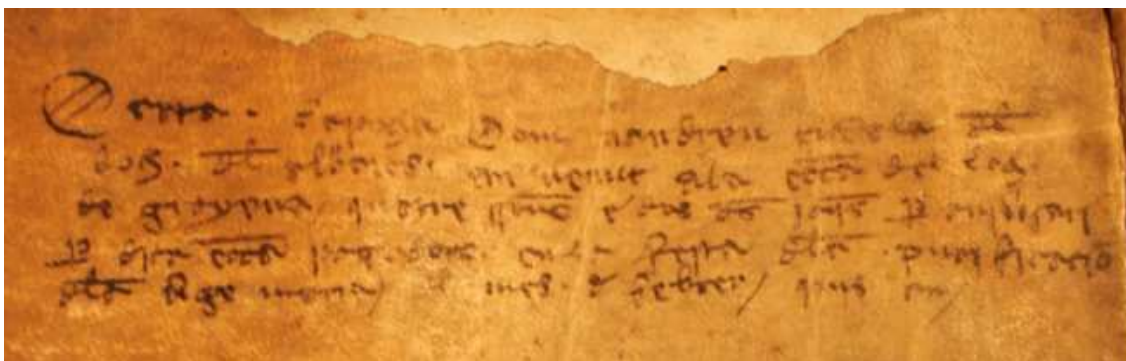
Actum est hoc in loco /³⁵ de Granyena de licencia et voluntate dicti discreti Montserrat Duran, rectoris et notarii dicti loci de Granyena XX^a V^a die mensis Ianuarii anno a Nativitate Domini M^o CCCC^o decimo nono.

Sig(++)na nostrum Andree Tudela et eius uxoris Barchinone, predictorum, qui hec concedimus et firmamus.

/³⁶ Testes huius rei sunt Iohanes de Villaplana et Petrus Peyró loci de Granyena.

/³⁷ Sig(+)num Bernardi Vitalis, notarii publici auctoritate regia, qui predictam a notulis discreti Guilelmi Cabacerii quondam notarii ac vicarii perpetui ecclesie Granatelle extraxit et in hanc publicam formam redigens scribi fecit ac de licencia discreti Dominici Burulli pro nunch vicarii perpetui et notarii publici dicte ecclesie clausit die XIII^a Iunii anno M^o CCCC^o XXIII°.

Notitiæ dorsalis del document 2

Carta cum apocha. Com n'Andreu Tudela del /² loch del Albaiés em venut a la ecclesia del log /³ de Grayena quatre sous e dos diners jaqueses per aniversari /⁴ per dita ecclesia pagadors en la Festa de la Purificació /⁵ de la Verge Maria del mes de Febrer quis any.

IV.2. Traducció al català dels textos

La present traducció pretén ser una versió el més literal possible de l'original llatí, respectant al màxim l'estil del redactor, el notari públic Bernat Vidal, però alhora intentant que resulti intel·ligible per a una persona del segle XXI profana al formulisme propi d'aquest tipus de documents notariais.

Ara bé, en alguns passatges es fa al·lusió a tecnicismes jurídics la traducció dels quals semblava inadequada, per la qual cosa s'ha decidit mantenir-los en llatí i fer-ne l'explicació en nota a peu. També s'ha intentat respectar la traducció literal d'alguns càrrecs, lleis o ens típicament medievals que també apareixen explicats en nota quan ha semblat necessari. Pel que fa a la traducció de topònims i antropònims, s'ha intentat catalanitzar-los al màxim, sempre que això ha estat possible (*e.g.*: Bernardus > Bernat; Pachasia > Pascala; etc.).

Document 1

En el nom de Crist. Sàpiga tothom que nosaltres Bernat Castelló i la seva esposa Pascala, del lloc de Granyena, i Bernat Castelló, del mas dels Castellons de la parròquia de Juncosa, tots de manera conjunta, atenent i considerant que la quantitat més avall escrita ens serà necessària per un evident /² profit i utilitat nostra i dels nostres béns la qual si no la tinguéssim redundaria en gran dany i detriment²⁴ per nosaltres i els nostres béns, per això, un cop considerades i analitzades totes i cadascuna de les coses abans dites, veient que és més útil per nosaltres i pels nostres béns fer i vendre el censal²⁵ /³ més avall escrit que fer un altre contracte, per això de bon grat i amb el nostre ple coneixement i deliberadament amb aquest document públic que tindrà validesa a tot arreu de manera ferma i perpètua venem, concedim i entreguem a vós, el discret²⁶ Montserrat Duran, rector de l'església del lloc de Granyena, i als vostres

---

²⁴ Dany, perjudici, material o moral. Cf. Oleguer Torra i Miró i Col·legi d'Advocats de Barcelona, *Diccionari jurídic català*, Enciclopèdia Catalana (1986), s.u.

²⁵ En Dret Català hom entén per *censal* l'obligació de pagar una pensió anyal a una persona i als seus successors per temps indefinit, a canvi d'un capital rebut per qui ha de pagar. Cf. Joan Maluquer i Rosés (1962: 125)

²⁶ Tractament que es donava antigament a notaris, procuradors, cirurgians, apotecaris, preveres i a alguns membres de l'estament dels artistes. Cf. *Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans*, s.u.

successors rectors en la dita /⁴ església per a la marmessoria²⁷ d'Arnau Martí, difunt del lloc d'El Soleràs, per l'aniversari que s'ha de fer anualment en l'església esmentada, d'acord amb l'ordenació de l'últim testament del dit difunt, cinc sous jaquesos censals, anuals, rendals i perpetuats pel preu de seixanta sous jaquesos, /⁵ els quals confessem haver tingut i haver rebut en metàl·lic, de manera que renunciem a *omni excepcioni venditionis predicte vobis non facte* i també a *peccunieque predicte non numerate et a vobis non habite et non recepe previa racione et doli mali et infactum accioni*²⁸. I aquests cinc sous jaquesos censals i anuals, /⁶ acordem i prometem de bona fe i en virtut del jurament prestat per nosaltres més avall donar-los, desemborsar-los i pagar-los realment i de fet, bandejats i eliminats tots els subterfugis, enganys, frauds, excuses i ajornaments en la propera Festa de la Santa Creu²⁹ del mes de maig i /⁷ a partir d'aquí sempre i anualment en la dita festa dins l'abadia de l'església de Granyena en el pròxim dia en el dia estipulat un cop vençut el termini en diners nets, sense penyores, sense cap pèrdua ni despesa vostra ni dels vostres successors.

I si haguéssiu patit algunes pèrdues o despeses d'alguna manera en judici /⁸ o fora, per demanar, tenir i recuperar el dit censal en la seva totalitat o en part, acordem i prometem de bona fe i ens comprometem a rescabalar, restituir i esmenar de manera que sigui donat a vosaltres i als vostres amb la sola garantia de la paraula sense testimonis ni jurament i sense cap altra prova, /⁹ renunciant a la constitució de Lleida³⁰ que parla de les despeses que no s'han de restituir sense proves. Així doncs, pels esmentats cinc sous jaquesos censals que s'han de pagar anualment en el dit termini a vosaltres i als vostres successors rectors ens obliguem per iniciativa pròpia sota pena de terç³¹ de la quantitat /¹⁰ del dit censal ens obliguem davant l'honorable batlle, cort i

---

²⁷ Càrrec de marmessor/a, persona nomenada pel testador o l'heretant, en testament, per tal que tingui cura de complir i executar la seva darrera voluntat. Cf. Oleguer Torra i Miró et alii, *Diccionari jurídic català*, Enciclopèdia Catalana (1986), s.u.

²⁸ Es tracta d'una clàusula de renúncia que fa referència a la venda dita no feta per ells i al dret a reclamar la part de la renda que no s'havia deixat de pagar al temps establert o al·legar defecte de forma quan una de les parts havia atorgat el contracte sense consentiment, o amb frau o mala fe.

²⁹ Festa que se celebrava el 3 de maig. Sovint es passejaven altarets guarnits amb rams pels carrers, es venerava el santcrist a les esglésies i tenia lloc la benedicció dels termes. Cf. J. Solé i Amigó, et alii, *Tradicionari. Enciclopèdia de la cultura popular de Catalunya*, Barcelona 2006.

³⁰ D'acord amb *Els Usatges i Constitucions de Catalunya* (1999:20).

³¹ Per donar força coercitiva al compliment de les obligacions en les escriptures de deutoris, creacions de censals i contractes similars, molt sovint s'hi afegí el pacte que, en el cas d'incompliment

senyor en presència del qual o dels quals hagueu preferit acordar o hagueu preferit elegir, dir i nomenar. Renunciem sobre aquestes coses al nostre propi dret i sotmetent-nos nosaltres i els nostres béns al dret, districte³², cognició³³ /¹¹ i coerció de l'honorable batlle, cort i senyor davant del qual o dels quals hagueu preferit acordar que nosaltres i els nostres i els nostres béns i els dels nostres estiguem.

I si per un cas, vençut el dit termini o el dia del pagament del dit censal en qualsevol any, hagués succeït que treballéssim fora de l'habitatge vostre on viviu /¹² i la dels vostres successors o que enviéssiu un missatger, cartes o procurador³⁴ per obtenir i reclamar el dit censal en la seva totalitat o en part, acordem i prometem i ens obliguem a donar, lliurar i pagar a vosaltres i als vostres successors pel vostre salari i treball o del vostre missatger o procurador i dels vostres /¹³ per cada dia d'anar, sojornar i tornar tres sous jaquesos, salari que de cap de les maneres es podria considerar com a pagament del dit censal o de les pèrdues.

I si no haguéssim pagat en el dia estipulat, vençut el termini, tal com s'ha dit, acordem i prometem, de bona /¹⁴ fe i en virtut del jurament prestat per nosaltres més avall, que irremeiablement l'endemà del dit termini vindrem, entrarem i estarem personalment dins la vila de la Granadella per tenir hostatge i allí tindrem hostatge personal dins els murs o muralles de la dita vila /¹⁵ de la Granadella, de la qual sens dubte no en podrem sortir ni escapar-nos-en ni obertament ni d'amagat, ni de bon grat ni per la força, ni pels nostres propis peus ni pels d'altri ni per cap altre enginy, mode o artifici, sense haver demanat el permís ni obtingut la voluntat vostra i dels vostres successors, fins que el dit censal us sigui pagat a vosaltres i als vostres íntegrament i /¹⁶ totalment amb tots i cadascun dels danys, pèrdues i interessos, tot renunciant al dret que diu que cap home lliure pot ser empresonat pels diners que ha de pagar i al dret que diu que ningú sigui forçat a sotmetre's a dos o més penes, tot i pagada una sola lliurement per altres persones. /¹⁷ Prometem de bona fe i també sota pena del jurament prestat per nosaltres més avall i dels dos sous jaquesos per cada dia i mig que això succeís, que no

---

s'incrementava el deute amb un terç del seu import a favor de la cort o tribunal i així l'obligat es transformava en deutor del fisc i podia ser empresonat pel deute. Cf. M. J. Arnall, J. M. Pons i Guri, *L'escriptura a les terres gironines*, Girona 1993, 2 vols. [Glossari a pp. 643-693].

³² Poder jurisdiccional del batlle.

³³ Coneixement judicial d'un assumpte, per a resoldre'l. Cf. Oleguer Torra i Miró (1986: s.u).

³⁴ El qui procura, que obra en representació d'un altre. Cf. Oleguer Torra i Miró (1986: s.u).

litigarem amb vosaltres ni amb els vostres successors ni presentarem litigi ni el farem presentar /¹⁸ ni demanarem una copia d'aquest present document ni el farem demanar, de la qual pena, la meitat serà adquirida lliurement per vosaltres i pels vostres successors i l'altra meitat per l'honorable cort, batlle o llurs lloctinents que n'hagin fet l'execució³⁵; prometem /¹⁹ també de bona fe i en virtut del jurament prestat per nosaltres més avall i sota pena dels dits dos sous jaquesos que han de ser dividits com ha estat dit, que no obtindrem ni farem obtenir carta, guiatge³⁶, ajornament, gràcia, sobreseïment d'algun impediment per part de l'il·lustríssim /²⁰ senyor rei d'Aragó ni de la senyora reina, la seva consort, ni dels seus fills o dels procuradors generals³⁷ ni d'alguna altra poderosa persona eclesiàstica o secular per la qual o les quals puguem nosaltres i els nostres alterar o ajornar el pagament del dit censal /²¹ en total o en part, de les pèrdues, dels salaris, de les despeses o de totes les altres coses contingudes en el present document.

Fins i tot renunciem a totes les gràcies, cartes, privilegis³⁸ i sobreseïments concedits i que s'hagin de concedir a nosaltres i als nostres tant en general com en particular i [tant] per raó de guerra armada /²² o de defensa de la cosa pública com per altra raó.

I en espai de trenta dies³⁹, entre quatre i sis mesos, i en el temps de les messes, de les veremes⁴⁰ i de fires i d'altre temps que sigui donat i concedit per raó de legació⁴¹ armada, de la defensa de la cosa pública o de qualsevol altra raó a favor nostre /²³ que siguin contingudes per propi [benefici] o d'aquells, [...] expressament i amb ple

³⁵ Procediment judicial, amb embargament i venda dels béns del deutor, per pagar els deutes. Cf. Oleguer Torra i Miró (1986: s.u.).

³⁶ Document lliurat per una autoritat, que permet a qui el porta d'anar en un lloc, tornar-ne, sense perill que l'en privin. Cf. *Enciclopèdia catalana*, s.u.

³⁷ Càrrec que ostentava l'infant primogènit a la Corona catalanoaragonesa. Als grans territoris senyorials, representant del senyor territorial, en nom del qual exercia la jurisdicció baronial i la representació dels drets de caràcter econòmic. Cf. *Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans*, s.u.

³⁸ Disposició emanada del poder legislatiu, en virtut de la qual hom atorga a una persona o a una categoria de persones un dret especial o un tracte de favor, distint del que dona la llei comuna, amb un cert caràcter de permanència. Cf. Oleguer Torra i Miró (1986: s.u.).

³⁹ Al text hi diu originalment *tres deus*.

⁴⁰ Els mesos als quals es fa referència són els de juny i setembre. Cf. *Usatges i constitucions de Catalunya* (Trad. de J. J. Busqueta, M. T. Quintillà i R. Torrent, 1999).

⁴¹ Representació (pot ser en un govern estranger) com a ambaixador, plenipotenciari o encarregat de negocis. Cf. Oleguer Torra i Miró (1986: s.u.).

coneixement renunciem a l'estimació dels prohoms que es faci sobre els béns seents⁴² i que és entregada com a pagament al creditor a l'any, sense justipreu⁴³ de les mateixes /²⁴ per donar, vendre, alienar i permutar i per fer totes les vostres voluntats i les dels vostres.

I si aquesta venda val alguna cosa més que el preu abans estipulat poc o molt tot allò que sigui propi vostre en pura donació⁴⁴ renunciant /²⁵ al benefici del menor preu i a aquella llei que afavoreix als enganyats en més de la meitat del justipreu, prometem de bona fe a vosaltres i als vostres successors que farem que sempre tingueu, posseïu i percebeu el dit censal abans de la causa, durant la causa i després de la causa /²⁶ excepció⁴⁵ feta de la potestat de la terra.

I per a la ferma i solemne estipulació, evicció⁴⁶ i garantia legal de totes i cadascuna de les coses predites i que han de ser fermament ateses i acomplertes, obliguem tots els nostres drets i béns mobles i immobles haguts i per haver onsevulla.

Així doncs, jo, la dita Pascala, /²⁷ plenament cerciorada de dret del meu dot⁴⁷ i esponsalici⁴⁸ a través del notari que subscriu, renuncio al meu dret de dot i

---

⁴² Bé que té una situació fixa i no pot ésser desplaçat sense malmetre's (terreny). Cf. Oleguer Torra i Miró (1986: s.u.).

⁴³ Constitueix una indemnització per la pèrdua dels béns i drets expropiats, i és un element essencial de l'expropiació, que diferencia aquesta de la confiscació, en que hi ha pèrdua de la propietat del particular però no existeix indemnització.

⁴⁴ El contracte de donació pura i simple és un model de contracte mitjançant el qual una part transfereix un dret o assumeix una obligació mitjançant un acte de llibertat, no esperant una contraprestació però sí patint un empobriment del seu patrimoni, a l'altra part que rep en propietat el dret o la cosa donada produint un enriquiment en el seu patrimoni.

⁴⁵ Títol o motiu jurídic que al·lega el demandat en oposició a l'acció plantejada pel demandant. Cf. Oleguer Torra i Miró (1986: s.u.).

⁴⁶ Privació forçosa, total o parcial, de la cosa comprada o en general adquirida onerosament que sofreix el comprador en virtut de sentència ferma i com a conseqüència de l'existència d'un dret anterior al contracte d'adquisició, i que obliga al sanejament per part del venedor o transmissor. Cf. Oleguer Torra i Miró (1986: s.u.).

⁴⁷ En dret romà, el dot és una donació especial que es fa al marit, de part de la seva esposa, amb la finalitat de contribuir en les càrregues econòmiques. La constitució del dot representa juntament amb determinats actes que donen per iniciada la convivència una de les proves evidents de l'honorabilitat del matrimoni. El més habitual és que sigui el pare de la núvia qui s'encarregui de la constitució del dot. El dot suposa un lucre que es pot manifestar mitjançant una transmissió de propietat, per constitució d'un dret real o per extinció d'un deute. Cf. J. Maluquer (1962:34).

⁴⁸ Escreix, espòlit, donació per causa de matrimoni, de caràcter voluntari, que el marit o futur marit fa a la muller, que compensa en certa manera el dot aportat per ella, per tal d'ajudar al sosteniment de les despeses familiars, d'acord amb el règim econòmic de separació de béns de la família catalana del qual constitueix un correctiu. Cf. J. Maluquer (1962:27).

d'esponsalici i al dret Vel·leia⁴⁹ i a l'epístola del diví Adrià⁵⁰ i al dret de les meves hipoteques i penyores i a totes les ajudes i drets que m'afavoreixen en les coses predites. I per atendre i complir de la mateixa manera amb una major seguretat /²⁸ i fermesa de totes i cadascuna de les coses predites i contingudes en el present document, jurem tots voluntàriament pel senyor Déu i els seus quatre Sants Evangelis i la creu de nostre Senyor, tocats corporalment i de bon grat per les nostres pròpies mans, atendre, guardar i complir /²⁹ i no fer ni anar-hi en contra per cap raó.

El que ha estat fet a la vila de la Granadella el quart dia del mes de maig de l'any mil quatre-cents disset de la Nativitat del Senyor.

Signatures de nosaltres, els predits Bernat Castelló i la seva esposa Pascala i Bernat Castelló, que aquestes coses lloem, concedim, signem i jurem.

/³⁰ En són testimonis Bernat Denguàs de la Granadella i Arnau Domènec, fill d'Arnau, del lloc de Granyena; testimonis de la signatura de la dita Pascala, Guillem Carceller i Domingo Abellet del lloc de Granyena.

/³¹ Signatura de Bernat Vidal, notari públic per l'autoritat del sereníssim senyor rei d'Aragó per tota la seva terra i domini, qui va extreure la predita escriptura d'acord amb les notes del discret Guillem Cabacés, difunt vicari perpetu i notari públic de l'església de la Granadella i ho va fer escriure redactant-ho en aquest document públic amb lletres sobreposades a /³² la línia vint-i-dos on diu *aut* i amb un raspat i correcció en l'última línia on diu *in Villa Granatelle* i amb la llicència del discret Domènec Burrull, actual vicari perpetu i notari de la predita església, ho va tancar el dia catorze de juny de l'any mil quatre-cents vint-i-tres de la Nativitat del Senyor.

---

⁴⁹ Disposició elaborada per a socórrer a les dones que per la debilitat del seu sexe eren enganyades. La fi era protegir a les dones no experimentades en dret contra els negocis que els imposaven obligacions per a beneficiar a tercers i que posaven en perill el seu patrimoni. L'any 46 dC., el Senat prohibia a les dones prendre diners en préstec per un tercer o constituir-se en fiadores. La interpretació jurisprudencial va estendre per analogia aquesta disposició a qualsevol acte que es pogués considerar com a *intercessio*, és a dir, quan la dona es constituïa com a deutor a la vora del principal o quan la dona entrava en la relació jurídica en lloc del tercer. Cf. Angela Cattani Atala, *La invocación del Senadoconsulto Velleiano en América*, Universidad de Chile, 1990-1. Sobre la vigència a la península ibèrica del *Senatusconsulto Velleianus*, cf. J. Lalinde Abadía, "La recepción española del Senadoconsulto Velleiano", *AHDE* 41 (1971), pp. 335-371.

⁵⁰ Clàusula de renúncia que fa referència al dret romà que permetia reclamar separatament del principal el rescabament de la cosa pagada en el nom de la persona en virtut de fiança, encara que ho haguessin fet sense el seu permís. Cf. M. V. Febrer Romaguera, *Dominio y explotación territorial en la Valencia foral*, Universitat de València, 2000.

^{/33} Sigui per tots conegut que nosaltres Bernat Castelló i la seva esposa Pascala, del lloc de Granyena, i Bernat Castelló, del mas dels Castellons, de la parròquia de Juncosa, de bon grat i de ple coneixement nostre declarem i en veritat reconeixem que nosaltres hem tingut comptant [i] hem rebut de vós, el venerable i discret Montserrat Duran, ^{/34} rector de l'església de Granyena i de la marmessoria d'Arnau Martí, difunt del lloc d'El Soleràs, tots aquells seixanta sous en moneda jaquesa pels quals i pel preu dels quals hem venut a vosaltres i vosaltres ens heu comprat cinc sous de la mateixa moneda, censals, anuals, rendals i perpetuats ^{/35} que s'hauran de pagar cada any per la festa de la Santa Creu del mes de maig tal com aquestes coses i altres apareixen consignades més detalladament en el document de la venda del predit censal copiat avui poc abans pel notari infrascrit. Així doncs renunciem a tota excepció dels *peccunie predictae non numerate et a vobis non habite et non recepte previa racione* ^{/36} *et doli et infactum accioni*⁵¹ per a testimoni de la qual cosa hem ordenat que sigui fet pel notari infrascrit el present document d'època⁵² de rebut i el compromís de no reclamar res més.

Això ha estat fet a la vila de la Granadella el dia quatre del mes de maig de l'any mil quatre-cents disset de la Nativitat del Senyor.

Signatura de nosaltres, els predits Bernat Castelló ^{/37} i la seva esposa Pascala i Bernat Castelló, que aquestes coses concedim i signem.

^{/38} En són testimonis Bernat Denguàs de la Granadella i Arnau Domènec, fill d'Arnau, del lloc de Granyena; testimonis de la signatura de la dita Pascala, Guillem Carceller i Domingo Abellet, del lloc de Granyena.

^{/39} Signatura de Bernat Vidal, notari públic per l'autoritat reial, que va extreure la predita escriptura de les notes del discret Guillem Cabacés, difunt vicari perpetu i notari públic de l'església de la Granadella i, redactant-ho en el present document, ho va fer escriure i, amb la llicència del discret Domènec Burrull en nom de l'actual vicari i notari de la dita església, ^{/40} ho ha tancat el dia catorze de juny de l'any mil quatre-cents vint-i-tres de la Nativitat del Senyor.

---

⁵¹ Clàusules de renúncia que ja apareixien a l'inici del document, línia 5. Per al seu significat, cf. notes 27 i 28.

⁵² L'època era la carta de pagament, rebut o qualsevol altre document en el qual el creditor declarava que el deutor havia pagat la quantitat deguda. Cf. Oleguer Torra i Miró (1986: s.u.).

Notitiae dorsalis del document 1

Carta amb àpoca. Com en Bernat Castelló /² i la seva muller na Pascala han venut a l'església /³ de Granyena cinc sous censals jaquesos per a la celebració d'un aniversari /⁴ a la dita església, paga-/⁵-dors per la Festa de la Santa Creu de maig. /⁶ I per això, jo, el dit rector [...] en el memorial copiat per això [...] ni engany que [...] s'ha trobat.

Ha pagat pel document.

Document 2

En el nom de Crist. Sàpiga tothom que nosaltres Andreu Tudela i la seva esposa Barcelona, d'aquí del lloc de l'Albagés, de manera conjunta, atenent i considerant que la quantitat més avall escrita ens serà necessària per un evident profit i utilitat nostra i dels nostres béns la qual si no la tinguéssim redundaria en nosaltres i en els nostres béns en gran dany i detriment d'aquests, /² per això, un cop considerades i analitzades totes i cadascuna de les coses abans dites, veient que és més útil per nosaltres i pels nostres béns fer, vendre i assegurar el censal més avall escrit que fer un altre contracte, per això de bon grat i amb el nostre ple coneixement i deliberadament amb aquest document públic que tindrà validesa a tot arreu de manera ferma i perpètua venem, concedim i entreguem a vós, el discret Montserrat /³ Duran, rector de l'església de Granyena, i als vostres successors rectors per la marmessoria de la senyora Ramoneta, difunta esposa de Bernat Vidal del poble de Bellaguarda del terme de la Granadella, per l'aniversari que s'ha de fer i s'ha de celebrar anualment en la dita església de Granyena, d'acord amb la voluntat de la dita difunta tal com apareix continguda clarament en el seu propi testament, /⁴ concretament quatre sous i dos diners jaquesos anuals, censals, rendals i perpetuats lliures de càrregues, quitis⁵³, immunes i totalment exempts de tots i cadascun de les càrregues comunes, exaccions⁵⁴ i servituds del senyor i dels veïns pel preu de cinquanta sous jaquesos, els quals declarem haver obtingut i rebut en metàl·lic, /⁵ per tant renunciem *omni exceptioni vendicionis predictae vobis non facte peccunieque predictae non numerate et a vobis non habite et non recepte previa racione et doli mali et infactum accioni*⁵⁵. I aquests quatre sous i dos diners jaquesos censals, anuals, perpetuats i rendals acordem i prometem de bona fe i en virtut /⁶ del jurament prestat més avall per nosaltres donar-los, desemborsar-los i pagar-los realment i de fet, bandejats i eliminats tots els subterfugis, enganys, frau, ajornaments i excuses, per les obligacions concretes, en la

---

⁵³ És a dir, lliures i exempts de qualsevol obligació.

⁵⁴ Concepte genèric aplicable a determinats ingressos de les hisendes públiques (tributs, impostos, taxes, multes, etc.). Cf. Oleguer Torra i Miró (1986: s.u.).

⁵⁵ Es tracta de clàusules de renúncia en virtut de les quals qui emet el document renuncia al dret a reclamar la part de la renda que no s'havia deixat de pagar al temps establert o al·legar defecte de forma quan una de les parts havia atorgat el contracte sense consentiment, o amb frau o mala fe, clàusules que ja apareixien al document 1, línies 5 i 35-36.

propera Festa de la Purificació de la Verge Maria⁵⁶ del més de febrer i cada any; i a partir d'aquí sempre i anualment en la dita /⁷ festa i termini dins el lloc de Granyena a l'allotjament o l'abadia vostra i dels vostres rectors successors sense cap dany, pèrdua i interès vostre i dels vostres ni impediment nostre ni dels nostres ni de cap altra persona; per aquests quatre sous i dos diners que s'han de pagar anualment a vosaltres i als vostres successors en el dit termini /⁸ tal com està estipulat, per iniciativa pròpia, sota pena de terç de la quantitat del dit censal, ens obliguem davant aquell honorable cort, batlle, veguer i senyor al qual o als quals nosaltres i els nostres béns hagueu preferit disposar, dir, elegir i nomenar en mà i poder del notari més avall escrit com a persona pública que estipula i rep legítimament de nosaltres aquestes coses /⁹ en nom vostre i de tots aquells a qui interessi o pugui interessar, renunciant al nostre propi dret sobre aquestes coses i sotmetent-nos nosaltres i els nostres béns i els béns dels nostres successors al dret, jurisdicció, cognició i poder de districte d'aquell honorable batlle, cort i veguer al qual o als quals nosaltres i els nostres béns i els dels nostres hagueu preferit disposar. /¹⁰ I si no paguéssim en el dia estipulat, vençut el dit termini, el dit censal a vosaltres i als vostres, com ha estat dit, en diners lliures de càrregues i sense penyores, acordem i prometem de bona fe i en virtut del jurament prestat per nosaltres més avall, que immediatament al dia següent del dit termini, sense esperar cap ordre, requeriment, missatger o cartes vostres i /¹¹ dels vostres que vindrem, entrarem i estarem personalment dins la vila de la Granadella per tenir-hi hostatge⁵⁷, de la qual sens dubte no en sortirem ni ens retirarem de bon grat ni per la força, obertament o d'amagat, pels nostres propis peus ni d'altri ni per cap altre enginy, mode o artifici a menys que expressament hagi estat permès i volgut, demanat /¹² i obtingut per vosaltres i pels vostres fins que el dit censal us hagi estat íntegrament pagat a vosaltres i als vostres, juntament amb tots i cadascun dels danys, pèrdues i interessos. I si refuséssim tenir el dit hostatge, tal com s'ha dit, volem i concedim que immediatament caiguem i incorrem en pena de tres sous jaquesos per cada dia que

---

⁵⁶ Festa també anomenada "de la Candelera" que se celebra el 2 de febrer. La Candelera commemora la Purificació de la Mare de Déu i encapçala la primavera popular europea. Cf. J. Solé i Amigó, et alii, *Tradicioniari, Enciclopèdia de la cultura popular de Catalunya*, Barcelona 2006.

⁵⁷ Es diu del deutor que s'obliga a romandre retingut dins d'uns límits predeterminats, fins que hagi satisfet el deute contret amb el creditor. Cf. *Du Cange, s.u. hostagium tenere*.

haguéssim cessat de tenir el dit hostatge, /¹³ la meitat dels quals serà cobrada per vosaltres i pels vostres successors lliurement, i l'altra meitat per aquell honorable cort, batlle, veguer o senyor en presència del qual o dels quals nosaltres i els nostres béns hagueu preferit acordar.

I si per un cas, vençut el termini o el dia del pagament en qualsevol any, s'esdevingués que vosaltres o els vostres successors anéssiu /¹⁴ i treballéssiu fora de casa de l'abadia vostra i dels vostres successors o que enviéssiu cartes, un missatger o procurador per reclamar i obtenir el dit censal en la seva totalitat o en part o requerir el dit hostatge o per atendre altres coses predites i més avall escrites per vosaltres i els vostres successors, acordem i prometem de bona fe i en virtut /¹⁵ del jurament prestat per nosaltres més avall entregar i pagar pel vostre salari i treball i dels vostres, del vostre missatger o procurador i dels vostres, per cada dia d'anar, sojornar, tornar tres sous jaquesos, i també totes i cadascuna de les pèrdues, danys i càrregues de qualsevol mena realitzats i presentats en judici i fora d'ell. I us serà donat a vosaltres /¹⁶ i als vostres amb la sola garantia de la paraula, sense testimonis ni jurament i sense cap altra prova, renunciant a la constitució i al dret que prohibeix rescabalar les pèrdues, danys i interessos d'una part en favor de l'altra, i al dret que diu que cap home lliure pot ser empresonat pels diners que ha de pagar⁵⁸. També volem que tant si tenim el dit hostatge com si no, /¹⁷ expressament consentim que aquell honorable batlle, cort, veguer o els seus lloctinents sota la jurisdicció dels quals els nostres béns i els dels nostres es trobin, puguin i hagin de fer execució en els nostres béns i en els de qualsevol dels nostres en un sol lloc i en diversos, tant dins del dit lloc de l'Albagés com fora, tant als [vostres] llocs de mercat /¹⁸ com fora i onsevulla es trobin, puguin i hagin de fer execució en els nostres béns, privilegis i animats i no animats, i especialment en els animals, instruments i estris de llaurar, en els vasos vinaris, en les armes, en la roba de llit i en qualsevol altra cosa i béns nostres i dels nostres, en els quals vosaltres i els vostres i els esmentats corts, batlles, /¹⁹ veguers o els seus lloctinents hagueu i hagin preferit fer execució amb previ avís o sense, i sense la solemnitat d'un procés ni citació de la part pel preu o preus pel qual o pels quals pugui ser tingut d'ells mateixos. Aquest

---

⁵⁸ Tal com apareix als *Usatges i Constitucions de Catalunya*, J. J. Busqueta, M. T. Quintillà i R. Torrent (1999:21).

preu o preus seran entregats a vosaltres o als vostres fins al seu íntegre pagament i satisfacció /²⁰ [i les] coses que se us deguin a vosaltres i als vostres del dit censal, amb les multes, salaris, danys, pèrdues i totes les altres coses degudes i pendents a vosaltres i als vostres [...] que siguin entregades a favor [vostre] /²¹ [...] per causa de legació, guerra o defensa de la cosa pública per a les quals coses [...] de bona fe i per la força [del jurament prestat per nosaltres més avall] [...] o [...] /²² [sense] cap impediment per part de l'il·lustríssim senyor rei d'Aragó ni de la senyora reina, la seva consort, ni dels seus fills, procuradors generals ni de cap altra persona poderosa, eclesiàstica o secular, contra els quals puguem o puguin endarrerir o alterar algun pagament del dit censal o del salari pedit o de les multes, danys, pèrdues i totes les altres coses /²³ en perjudici vostre o dels vostres d'alguna manera contingudes en el present document.

I si per un cas ja han o hagin estat obtinguts, concedits o pendents de concedir, tant en particular com en general, concedits tant per pròpia iniciativa del qui ho concedeix com d'altri, ja sigui per motiu de guerra, legació armada o /²⁴ defensa de la cosa pública com per altres motius, [declarem] que no en farem ús ni en podrem fer pel que fa al present negoci ni demanarem ni farem demanar una còpia del present document ni l'allargarem ni presentarem causa judicial contra vosaltres ni els vostres successors a propòsit del dit censal, a fi de donar, vendre, permutar, alienar i fer segons totes les vostres voluntats [i] /²⁵ dels vostres.

I si aquesta venda val alguna cosa més que el preu abans estipulat, poc o molt, tot allò que sigui pròpiament vostre en pura donació, renunciant al benefici del menor preu i a aquella llei que afavoreix als enganyats en més de la meitat del justipreu, prometem a vosaltres i als vostres que farem que sempre tingueu, retingueu, reuniu, percebeu i posseïu en pau el dit /²⁶ censal, contra tota persona abans, durant i després de la causa.

I per tal d'atendre i complir aquestes coses i totes les altres en favor vostre i dels vostres, obliguem especialment una casa nostra situada en el dit lloc de l'Albagés, que limita amb Pascal Ripoll i amb *lo portal* de l'esmentat lloc, /²⁷ i tots i cadascun dels

nostres béns i drets privilegiats de cadascun de nosaltres conjuntament i també els no presents i futurs, onsevulla que siguin i hagin de ser tinguts.

Així doncs, jo, la dita Barcelona, plenament assabentada del dret del meu dot i esponsalici, a través del notari més avall escrit, renuncio al dret del meu dot i esponsalici i al dret Vel·leïà i a l'epístola del diví Adrià i al dret de les meves hipoteques /²⁸ i penyores i a totes les ajudes i drets que em puguin afavorir en les coses predites. I per major fermesa i seguretat de totes i cadascuna de les coses predites que s'han d'atendre i complir fermament en favor vostre i dels vostres, jurem voluntàriament pel senyor Déu i els seus quatre Sants Evangelis i la creu del Senyor, posats davant nostre i tocats per les nostres pròpies mans corporalment i lliurement, /²⁹ atendre, guardar i complir totes i cadascuna de les coses predites i no fer ni anar-hi en contra en res ni per cap raó.

Això ha estat fet al lloc de Granyena per la llicència i voluntat del dit discret Montserrat Duran, rector i notari del dit lloc de Granyena, el dia vint-i-cinc del mes de gener de l'any mil quatre-cents dinou de la Nativitat del Senyor.

Signatures de nosaltres, els predits Andreu Tudela i la seva esposa Barcelona, que aquestes coses sancionem, concedim, firmem i jurem.

/³⁰ Els testimonis d'aquest acte són Joan de Vilaplana i Pere Peiró del lloc de Granyena.

/³¹ Signatura de Bernat Vidal, notari públic per l'autoritat del sereníssim senyor rei d'Aragó, per tota la seva terra i domini, qui va extreure la predita escriptura d'acord amb les notes del discret Guillem Cabacés difunt vicari perpetu i notari públic de l'església de la Granadella i ho va fer escriure redactant-ho en la present forma pública i, per la llicència del discret Domènec Burrull actual vicari i notari de la dita església, ho va tancar el dia catorze de juny de l'any mil quatre-cents vint-i-tres.

/³² Sigui per tots conegut que nosaltres Andreu Tudela i la seva esposa Barcelona, d'aquí del lloc de l'Albagés, de bon grat i amb ple coneixement nostre, declarem i en veritat reconeixem que nosaltres hem tingut i hem rebut comptat de vós, el discret Montserrat Duran, rector de l'església de Granyena, pagant, dels béns de la dita marmessoria, tots aquells cinquanta sous en moneda jaquesa pels quals i pel preu dels quals us /³³ hem venut i vosaltres ens heu comprat quatre sous i dos diners de la

mateixa moneda, censals, anuals, rendals i perpetuats per la dita marmessoria, per l'aniversari que s'ha de celebrar en la dita església de Granyena, els quals s'hauran de pagar cada any per la festa de la Purificació de la Verge Maria del mes de febrer, tal com aquestes coses i altres apareixen consignades més detalladament en el document de venda del predit censal /³⁴ copiat avui poc abans pel notari més avall escrit. Així doncs renunciem a tota excepció *peccunie predictae non numerate et a vobis non habite et non recepte previa racione* /³⁵ *et doli et infactum accioni* per a testimoni de la qual cosa hem ordenat que sigui fet pel notari més avall escrit el present document d'època⁵⁹ de rebut i el compromís de no reclamar res més.

Això ha estat fet en el lloc /³⁶ de Granyena amb el permís i la voluntat del dit discret Montserrat Duran, rector i notari del dit lloc de Granyena el dia vint-i-cinc del mes de gener de l'any mil quatre-cents dinou de la Nativitat del Senyor.

Signatures de nosaltres, els predits Andreu Tudela i la seva esposa Barcelona, que aquestes coses concedim i signem.

/³⁷ Els testimonis d'aquest fet són Joan de Vilaplana i Pere Peiró del lloc de Granyena.

/³⁸ Signatura de Bernat Vidal, notari públic per l'autoritat reial, que va extreure la predita escriptura de les notes del discret Guillem Cabacés, difunt notari i vicari perpetu de l'església de la Granadella, i ho va fer redactar en aquesta forma pública i, per la llicència del discret Domènec Burrull, actual vicari perpetu i notari públic de la dita església, ho ha tancat el dia catorze de juny de l'any mil quatre-cents vint-i-tres.

Notitiae dorsalis del document 2

Carta amb època. Com n'Andreu Tudela del /² lloc de l'Albagés han venut a l'església del lloc /³ de Granyena quatre sous i dos diners jaquesos per a la celebració d'un aniversari /⁴ a la dita església, pagadors cada any en la Festa de la Purificació /⁵ de la Verge Maria del mes de febrer.

---

⁵⁹ Carta de pagament, rebut o qualsevol altre document en el qual el creditor declara que el deutor ha pagat la quantitat deguda. Cf. Oleguer Torra i Miró (1986: s.u.).

IV.3. Síntesi del contingut dels documents

Document 1

Bernat Castelló, la seva esposa Pascala, i el seu fill, també anomenat Bernat Castelló, vénen un censal pel preu de seixanta sous jaquesos a l'església de Granyena, a través del seu representant, el rector Montserrat Duran, per la marmessoria d'Arnau Martí d'El Soleràs i es comprometen a pagar anualment cinc sous censals jaquesos per l'aniversari de la dita església, pagadors per la Festa de la Santa Creu del mes de maig. S'estableix una multa de dos sous jaquesos per cada dia i mig d'endarreriment, dels quals un va al rector i l'altre a l'autoritat competent.

Pascala renuncia al seu dret de dot i d'esponsalici i qualsevol mena de dret que la pugui protegir o afavorir.

El notari públic (per l'autoritat reial) que fa el document és Bernat Vidal, d'acord amb les notes del discret Guillem Cabacés, difunt vicari i notari públic de l'església de la Granadella, amb el permís del discret Domènec Barrull, que n'atorga la llicència.

Hi ha dos testimonis del fet, que són Bernat Denguàs de la Granadella i Arnau Domènec, fill d'Arnau, de Granyena.

Curiosament, també hi són presents dos testimonis, específics i diferents dels anteriors, de la signatura de Pascala, que són Guillem Carceller i Domingo Abellet de Granyena.

La data del fet, és a dir, de la venda, és el 4 de maig de l'any 1417, i la data de tancament del document és el dia 14 de juny de l'any 1423.

Document 2

Andreu Tudela de l'Albagés i la seva esposa Barcelona vénen un censal pel preu de cinquanta sous jaquesos a l'església de Granyena, a través del seu representant, el rector Montserrat Duran, per la marmessoria de la senyora Ramoneta, difunta esposa de Bernat Vidal de Bellaguarda (el qual pot ser el notari públic) i es comprometen a pagar anualment quatre sous i dos diners jaquesos per l'aniversari de la dita església, pagadors cada any en la Festa de la Purificació de la Verge Maria del mes de febrer.

S'estableix una multa de tres sous jaquesos per cada dia d'endarreriment, dels quals la meitat va al rector i l'altra meitat a l'autoritat.

Barcelona renuncia al seu dret de dot i d'esponsalici i qualsevol mena de dret que la pugui protegir o afavorir.

En la validació del document intervenen els mateixos notaris que al document 1.

Hi ha dos testimonis del fet, que són Joan de Vilaplana i Pere Peiró de Granyena.

En aquest cas, no hi ha testimonis específics de la signatura de la dona, Barcelona.

La data del fet, és a dir, de la venda, és el 25 de gener de l'any 1419, i la data de tancament del document és el dia 14 de juny de l'any 1423.

Ens crida l'atenció el fet que en el primer document la dona tingui dos testimonis específics i aparegui en la *notitiae dorsalis*, mentre que en el segon document, no se'n mencionin testimonis ni ella aparegui en la *notitiae dorsalis*. Això ens portaria a pensar que, en el cas del segon pergami, l'esposa, Barcelona, no tenia tanta influència o importància com la primera, Pascala, ja sigui per qüestions de patrimoni en risc o per altre tipus de consideracions socials.

Un altre fet que ens sorprèn és que, tot i que un document data de l'any 1417 i l'altre de l'any 1419, ambdós van ser tancats el mateix dia 14 de juny de l'any 1423. La hipòtesi que es pot plantejar és que tots els documents emesos durant un cert període de temps es tancaven en un dia i un any determinat, ja que el notari només molt de tant en tant acudia a la població en qüestió i formalitzava d'un sol cop tots els actes i vendes realitzats en el període anterior a la seva arribada.

IV.4. Contextualització del text: històrica i documental

IV.4.1. Època

Els dos pergamins objecte d'anàlisi en aquest treball de recerca daten de 1417 i de 1419, respectivament; és a dir, es trobarien contextualitzats en la darrera centúria de l'Edat Mitjana.

IV.4.2. Què passava a Catalunya al segle XV?

L'Edat Mitjana⁶⁰ és el període històric en què Catalunya assoleix progressivament una personalitat jurídica pròpia, associada a un context geogràfic determinat. També és el període en què neix el català com a llengua diferenciada del llatí i de les altres llengües romàniques i també gaudeix de la seva màxima esplendor com a llengua literària i oficial, tant als comtats catalans com a la Corona d'Aragó.

Al llarg de l'Edat Mitjana els comtes de Catalunya i els reis d'Aragó bastiren un imperi mediterrani, afegint a les seves possessions estats principescos com els regnes de Mallorca, València, Múrcia, Sicília, Sardenya, Còrsega, Nàpols i Navarra, el principat d'Andorra, els ducats d'Atenes i Neopàtria i diversos comtats, vescomtats, senyories i baronies a Occitània, Grècia, Malta i l'illa de Gerba.

El 31 de maig de 1410, moria Martí I als 54 anys sense haver nomenat un successor, obrint-se llavors un interregne de dos anys amb violents enfrontaments, invasions castellanes, influències del Papa Luna, etc. durant els quals es van disputar el tron fins a sis pretendents, entre ells el seu nét, Alfons IV. El conflicte va arribar a la seva solució el 1412 després de l'anomenat Compromís de Casp, pel qual s'elegí com a nou rei a Ferran I, fill de la germana de Martí, Leonor d'Aragó, nascut en la dinastia castellana dels Trastàmara. El Compromís de Casp fou, de fet, una reunió de nou notables, representants dels estats d'Aragó, València i Catalunya, que tenia per objectiu decidir qui succeiria l'últim rei del casal de Barcelona, Martí l'Humà. Els tres estats s'havien compromès prèviament a respectar, fos quina fos, la decisió dels nou notables. Com ja

---

⁶⁰ Per a més detalls sobre l'època a Catalunya en general, cf. Borja de Riquer i Permanyer (dir.), *Història, política, societat i cultura dels països catalans* (vol.3), Barcelona 1996. I concretament, sobre la Lleida medieval, cf. Joan J. Busqueta, *Història de Lleida*. Volum 3. *Baixa edat mitjana*, Lleida, Pagès editors, 2003.

s'ha dit, l'escollit fou el castellà Ferran d'Antequera, en detriment de l'altre candidat, Jaume II d'Urgell.

La nova dinastia, més acostumada a la manera de fer de Castella, no s'acostumava al pactisme que des del segle XIII limitava el poder del rei en favor de les Corts Catalanes i la Diputació del General del Principat de Catalunya. A les Corts de Barcelona de 1413 el nou rei va haver de cedir a algunes de les pressions que exercien els catalans, donant-los més poder. Tot i això, el rei Ferran ja va crear molt malestar quan, en adreçar-se a les Corts, ho va fer en castellà, per a disgust de molts assistents.

La desavinença entre les institucions catalanes i la nova dinastia arribà al moment de màxima tensió en la Guerra Civil Catalana, quan la Generalitat va declarar que el rei no tenia dret de posar el peu a Catalunya sense el seu consentiment. Enmig de la guerra intentaren canviar de dinastia moltes vegades sense èxit, però, triant diversos nous reis. Finalment, el rei va traslladar-se a viure fora de la Corona d'Aragó, a Castella, escapant a la pressió dels catalans i posant les bases perquè, al segle XVII, Felip IV de Castella veiés Catalunya només com un apèndix i pogués annexionar-la i assimilar-la a la cultura castellana.

Ferran I morí el 1416, i fou succeït pel seu fill Alfons V, anomenat el Magnànim. El seu estil autoritari ja va manifestar-se en adreçar-se a les Corts de Barcelona en castellà, com anys abans havia fet Ferran I.

Alfons V es casà el 1415 amb Maria de Castella, filla gran del rei Enric III de Castella i Caterina de Lancaster, amb la qual no va tenir cap fill. Maria de Castella, nascuda a Segòvia l'any 1401, actuà com a virreina a la península durant les absències del rei, mentre era a Nàpols.

Posteriorment, la noblesa catalana va crear el 1418 la Junta de Molins de Rei, una lliga de ciutats, viles i barons, encapçalada pel conseller de Barcelona Ramon Desplà i el comte Roger Bernat I de Pallars Sobirà per fer front als moviments castellanitzants de la cort iniciats pel seu pare, el rei Ferran I, i denunciats anteriorment a les Corts de Montblanc (1414). El regnat d'Alfons V a Catalunya es caracteritzà per l'afebliment de l'economia, com a conseqüència de les lluites mediterrànies.

Entre 1419 i 1420 es reuniren les Corts de Catalunya a Sant Cugat i posteriorment a Tortosa. Neguitosos per la influència castellana en la nova monarquia, els estaments van exigir intervenir en el nomenament dels membres del Consell Reial, i també demanaren participar en la regulació del procés de recuperació del patrimoni reial alienat durant els últims regnats, ja que les elits catalanes estaven molt preocupades i volien evitar les reunions de pagesos, l'elecció de síndics i la imposició de talles. Tant aquelles Corts com les del regne de València reunides paral·lelament el mateix any, van mostrar-se contràries a la partida del rei

Les Corts Catalanes, segons una miniatura d'un incunable del segle XV

amb l'expedició contra les resistències de Sardenya, Sicília i Còrsega, ja que el veien més necessari a la península. Però el maig del 1420 el rei Alfons marxà de totes maneres cap a les illes mediterrànies i les Corts quedaren suspeses.

El 1423, després de les seves campanyes a la mediterrània, el rei tornà a centrar-se en els regnes de la Corona d'Aragó, però en marxà novament el 1435 per conquerir el regne de Nàpols. Ho aconseguiria el 1442, i a partir de llavors mai més tornaria a la península, desentenant-se de la política interior dels regnes, que va deixar en mans de la seva esposa Maria de Castella com a regent, i posteriorment en mans del seu germà Joan (qui de fet el va acabar succeint). Així doncs, no es van poder resoldre els conflictes polítics que anaven sorgint al territori, per la llunyania de l'autoritat reial, i aquests problemes van acabar desembocant en la guerra civil sota el regnat del seu cunyat Joan II contra la Diputació de Barcelona.

És en aquest context històric en què Bernat Vidal, notari públic, redacta els documents que ens ocupen en aquest treball. Tal com apareix a llur part final, dedicada a la

datació i signatures, els nostres documents foren redactats (*sc. quod est actum*) l'any 1417 i 1419, respectivament, i foren tancats (*sc. clausit*) l'any 1423, o sigui, sis i quatre anys més tard de la redacció de l'escriptura. En diversos passatges apareix esmentat "l'il·lustríssim senyor rei d'Aragó" i "la senyora reina, la seva consort", però sense especificar-ne el nom en cap moment, tot i que sens dubte es refereix al rei Alfons V i la reina Maria de Castella.

IV.4.3. Indicadors cronològics i socials al text

A més de la inqüestionable ubicació cronològica proporcionada per la datació, a l'escrit trobem altres indicis o indicacions que contextualitzen històrica i socialment el text, com ara referències a lleis, drets, costums, càrrecs polítics i administratius, festes religioses, etc. A continuació en relacionaré alfabèticament les més destacades:

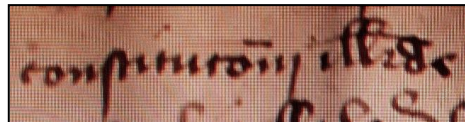
a) Legislació i institucions

La Constitució de Lleida

Quan al text apareix esment de la Constitució de Lleida, es fa referència al marc legislatiu general dels Usatges i constitucions de Catalunya.⁶¹

Al nostre text (*cf.* doc. 1, línia 9) apareix esmentada aquesta constitució de forma específica en una sola ocasió i es diu literalment:

*renunciantes constitucioni Illerde que loquitur de
expensis non restituendis sine probacione*

("renunciant a la constitució de Lleida que parla de les despeses que no s'han de restituir sense proves").

A més d'aquesta referència explícita a la constitució, també trobem altres referències al contingut d'aquesta i altres constitucions recollides al *Llibre dels Usatges i Constitucions de Catalunya*. Així, per exemple als nostres textos (*cf.* doc. 1, línia 16 i doc. 2, línia 16) es diu: *renunciantes iuri dicenti quod homo liber pro peccunia*

---

⁶¹ Joan J. Busqueta i Riu, et alii (1999).

exsolvenda nemo potest capi (“tot renunciant al dret que diu que cap home lliure pot ser empresonat pels diners que deu”).

Aquest formulisme legal, tal com diu el llibre *Usatges i constitucions de Catalunya* (1999, vol.2 : 21), assegura que “cap home, de l'estat i la condició que sigui, juntament amb les seves coses, no podrà ser capturat, detingut o emparat dins d'una ciutat, vila, castell o qualsevol altre lloc, per deute o per contracte, llevat que prèviament hagin estat fadigats de dret i els seus senyors s'hagin negat a administrar-los justícia, i llevat que per raó del crim o del contracte comès en l'indret, estiguin subjectes al fur d'aquell lloc; i llevat, també, que estiguin en viles de mercat, on, des d'antic s'hagi observat d'aquella manera”.

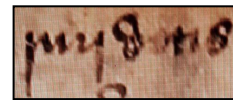
El dot i l'esponsalici

El dot era una institució mitjançant la qual la muller aportava al marit, en ocasió del matrimoni, uns béns, diners o finques a fi d'ajudar-lo a sufragar les despeses de la nova família. Els béns que integraven el dot, generalment els proveïen el pare o la mare de la noia que es casava. Era característica del dot l'obligació que tenia el marit de restituir-lo quan es dissolia el matrimoni, i en certs casos, durant aquest. El pare estava obligat a dotar les seves filles legítimes, i a falta d'aquestes, les filles naturals. La mare estava obligada a dotar-les en defecte del pare o quan era molt més rica que aquest. La mare, però, estava obligada per la llei a dotar sempre les seves filles naturals. En dret romà, el dot era una donació especial que es feia al marit, de part de la seva esposa, amb la finalitat de contribuir en les càrregues econòmiques. La constitució del dot representava, juntament amb determinats actes que donen per iniciada la convivència, una de les proves evidents de l'honorabilitat del matrimoni. El més habitual era que fos el pare de la núvia qui s'encarregués de la constitució del dot. El

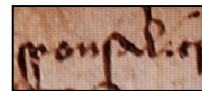
dot suposava un lucre que es podia manifestar mitjançant una transmissió de propietat, per constitució d'un dret real o per extinció d'un deute⁶².

Als nostres textos (cf. doc. 1, línia 27 i doc. 2, línia 27), l'expressió apareix citada com *iuri dotis* en ambdós casos.

Pel que fa a l'esponsalici, aquest era l'escreix, espòlit, donació per causa de matrimoni, de caràcter voluntari, que el marit o futur marit fa a la muller, que compensa en certa manera el dot aportat per ella, per tal d'ajudar al sosteniment de les despeses familiars, d'acord amb el règim econòmic de separació de béns de la família catalana del qual constitueix un correctiu.

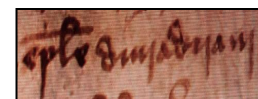
Als nostres textos (cf. doc. 1, línia 27 i doc. 2, línia 27), es diu literalment *sponsaliti*.

L'Epístola del diví Adrià i el Senatconsult vel·leia

En el marc de les disposicions legals procedents del Dret romà que protegia els béns dotalicis i esponsalícis de l'esposa involucrats en els negocis del marit, una disposició, l'Epístola del diví Adrià, permetia al deutor reclamar la part del rescabament de la cosa pagada en el nom de la persona en virtut de fiança, encara que ho haguessin fet sense el seu permís.

Als nostres textos (cf. doc. 1, línia 27 i doc. 2, línia 27), es fa referència a aquesta disposició legal en el marc d'una clàusula de renúncia, per la qual l'esposa, Pascala al document 1 i Barcelona al document 2, renuncia als diferents drets i privilegis que la protegeixen, és a dir, al dret de dot, d'esponsalici, al dret vel·leia, a l'epístola del diví Adrià, al dret de les hipoteques i penyores i a totes les ajudes i drets que la poguessin afavorir (*renuncio iuri dotis et sponsaliti mei et iuri velleyani et epistole divi Adriani et iuri ypotecarum mearum et pignorum et omnibus auxiliis et iuribus me in predictis iuvantibus*).

Pel que fa al Senatconsult vel·leia i la intercessió de la dona⁶³, es concedia una excepció a qualsevol demanda o petició judicial que tingués per objectiu l'execució d'una obligació assumida per una dona, ja sigui per haver donat confiança o per haver

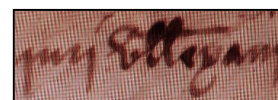
⁶² Per a més detalls, cf. J. Maluquer i Rosés (1960:34).

⁶³ Per a més detalls, cf. Ángela Cattán (1990-1991).

acceptat préstecs per compte d'altri. Amb el temps la jurisprudència el féu extensiu a tots els casos d'intercessió de les dones. En el dret romà no podien obligar-se per altre, ni els esclaus amb relació a l'amo, ni les dones (prohibició pel Senatconsult Vel·leia). Justinià va modificar aquestes disposicions permetent la *intercessio*⁶⁴, si l'acte era públic i realitzat davant de tres testimonis. Després d'aquest senatconsult, la dona podia realitzar una sèrie d'actes jurídics vàlids, com pagar per altres, vendre els seus béns, i fins i tot ser fiadora, si redundava en el seu interès. Es limitava solament a l'exercici de la seva capacitat jurídica en relació amb els actes d'intercessió que implicava compromís en interès exclusiu d'una altra persona. Se li va permetre obligar-se en interès aliè si això ho feia amb la intenció de donar, atenent-se al dispost pel senatconsult, i disposava de mitjans per fer ineficaç l'obligació contreta. Podia refusar l'acció que exercitava el creditor oposant-li la *exceptio senatus consulti velleiani*. La dona no s'obligava naturalment, i si per error pagava al creditor, podia reivindicar tot l'entregat amb motiu de la seva fiança.

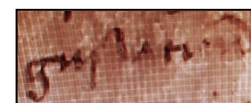
Als nostres textos (*cf.* doc. 1, línia 27 i doc. 2, línia 27), l'expressió apareix com *iuri velleyani* en els dos casos.

El guiatge

Als ss. XI-XVII, el guiatge era el salconduit o carta de seguretat que protegia una persona o unes mercaderies en general, o els anants, vinents i estadants d'una fira o un mercat en particular.

Al nostre text (*cf.* doc. 1, línia 19), l'expressió apareix en el text literalment com *guidaticum*.

La pena de terç

Per donar força coercitiva al compliment de les obligacions en les escriptures de debitoris, creacions de censals i contractes similars, molt sovint s'hi afegí el pacte que, en el cas d'incompliment s'incrementava el deute amb un terç del seu import a favor

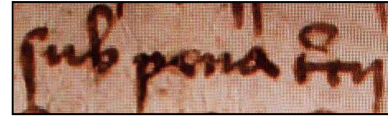
---

⁶⁴ S'entén per *intercessio* la prestació d'una garantia personal.

de la cort o tribunal i així l'obligat es transformava en deutor del fisc i podia ser empresonat pel deute.

Als nostres textos (cf. doc. 1, línia 9 i doc. 2, línia 8), l'expressió apareix citada com *sub pena tercii*, i els emissors del document 1, Bernat Castelló, la seva

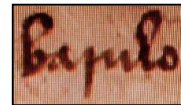
esposa Pascala i el seu fill, i els del document 2, Andreu Tudela i la seva dona Barcelona, se sotmeten a aquest compromís en cas d'impagament.

b) Títols i càrrecs

Batlle

Als Països Catalans, el batlle era l'administrador al servei d'un senyor territorial, en nom del qual exercia una jurisdicció reial o baronial i la representació dels drets de caràcter econòmic.

Als nostres textos (cf. doc. 1, línies 10, 11 i 18 i doc. 2, línies 8, 9 i 13), apareix la forma nominativa *baiulus*, genitiva *baiuli* i dativa *baiulo*.

Ambdós càrrecs, el batlle i el cort, són esmentats com a màximes autoritats a les quals se sotmeten els emissors dels documents i també com a beneficiaris de la meitat de la multa a pagar per dia en cas d'endarreriment del pagament.

Cort

Durant l'Edat Mitjana, el cort era l'oficial reial de justícia d'algunes ciutats catalanes importants.

Als nostres textos, (cf. doc. 1, línies 10, 11 i 18 i doc. 2, línies 8, 9, 13, 17 i 18), apareix la forma nominativa *curia*, genitiva i dativa *curie*.

Rector

Amb la caiguda de l'Imperi Romà només va restar dempeus l'organització eclesiàstica que s'expansionaria per diverses vies. L'Església va esdevenir la propietària més gran de terres d'Europa gràcies a les donacions dels monarques o dels nobles i va arribar a

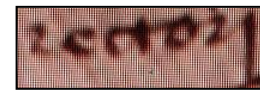

posseir a més una organització força centralitzada. El clergat es va dividir en secular i regular.

El clergat secular era el que participava en la vida social, en contacte amb els fidels. La unitat bàsica de l'Església era la parròquia, els fidels de la qual estaven obligats a pagar els delmes al rector de la parròquia. Cada diòcesi comprenia diverses parròquies, on els sacerdots desenvolupaven les activitats religioses. Per damunt del rector de la parròquia se situava el bisbe, que controlava un territori molt extens anomenat diòcesi. Tots ells estaven sota el poder del Papa, bisbe de Roma.

D'altra banda, el clergat regular el formaven les persones que es retiraven de la vida mundana i vivien en comunitats (d'homes o de dones), els monestirs, sota unes regles estrictes, és a dir, els ordes religiosos. Cada orde estava encapçalat per l'abat principal. Per sota d'ell se situaven els superiors que dirigien els monestirs, on vivien els frares i els monjos i les monges (en els monestirs femenins).

Als nostres textos, (cf. doc. 1, línies 3, 9 i 34 i doc. 2, línies 3, 7, 29, 32 i 35), apareixen diverses formes del terme llatí *rector,-oris*, per referir-se a Montserrat Duran, rector de l'església de Granyena i als seus successors rectors, que actuen com a representants d'una de les parts del contracte i com a beneficiari de la meitat de la multa que s'ha de pagar en cas d'endarreriment del pagament.

Senyor rei

En aquest cas, es fa referència al rei Alfons V el Magnànim.

Als nostres textos, (cf. doc. 1, línies 20 i 31 i doc. 2, línies 22 i 31), apareixen literalment les expressions *(auctoritate) domini regis Aragonum* i *ab illustrissimo domino rege Aragonum*.

Senyora reina

En aquest cas, es fa referència a l'esposa d'Alfons V, la reina Maria de Castella.

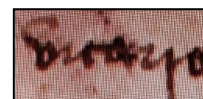
Als nostres textos, (cf. doc. 1, línia 20 i doc. 2, línia 22), apareix literalment l'expressió ablativa *a domina regina*.

Veguer

Antigament, el veguer era l'autoritat delegada de la Corona o d'una baronia en una demarcació del Principat de Catalunya i de Mallorca, amb jurisdicció governativa, judicial i administrativa.

Als nostres textos, (cf. doc. 2, línies 8, 9, 13, 17 i 19), apareix sota les formes genitiva *vicarii* i dativa *vicario*.

Vicari

En l'organització eclesiàstica, el vicari és qui ajuda el rector d'una parròquia, sota l'autoritat del bisbe diocesà. Antigament les parròquies eren regides també per un o diversos domers o un vicari perpetu quan eren membres d'un monestir. Aquests vicaris feien la funció de notaris. Com és sabut, la notaria en els termes jurisdiccionals era un destret senyorial o monopoli del baró o senyor jurisdiccional.

Als nostres textos, (cf. doc. 1, línies 31, 32 i 39 i doc. 2, línies 31 i 37), apareix la forma llatina *vicarii* (en genitiu), referit a Guillem Cabacés, difunt vicari perpetu i notari públic de l'església de la Granadella, i a Domènec Burrull, actual vicari perpetu i notari de la predita església.

Es dóna, doncs, la circumstància que s'usa un mateix terme llatí (*vicarius*) per designar dos càrrecs diferents: veguer i vicari. La diferència resideix en què, en el cas del vicari, el terme *vicarius* sempre va acompanyat del complement de nom *ecclesie*.

c) Festes religioses

Festa de la Purificació de la Verge Maria (La Candelera)

"La Candelera, el 2 i Sant Blai, el 3: endevina quin mes és". Aquesta dita popular fa referència a la ubicació d'aquesta festa al mes de febrer. La Mare de Déu de la Candela

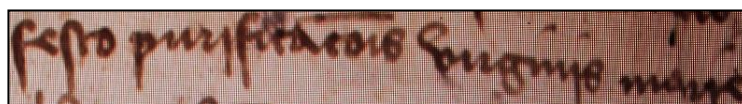
o Candelera era celebrada en la majoria dels pobles com una festa religiosa, amb la benedicció de les candeles a l'església.

La Candelera commemora la Purificació de la Mare de Déu després del part. La festa fou introduïda a la litúrgia pel papa Gelasi, l'any 496, per contrarestar les *Parentalia*, *Lupercalia* i *Matronalia* romanes i la festa de l'Imbolc del calendari cèltic, que s'esqueia el primer de febrer, una festa de purificació en la qual s'encenien fogueres per a despertar el sol hivernal i afavorir la fertilitat. Les *Parentalia* s'esqueien al començament del febrer i eren dedicades als difunts, les *Lupercalia* eren ritus pastorals de preservació dels ramats contra els llops i de fecundació del bestiar i de les dones, i les *Matronalia* eren dedicades a Juno, deessa dels parts.

D'alguna manera, la Candelera encapçala la primavera popular europea. Josefina Roma⁶⁵ marca les dues característiques que concorren en aquesta diada: l'obertura d'un temps còsmic de guiatge dels difunts a través de la Via Làctia com a "camí de les Ànimes", que es fa amb llumeneres i candeles; i la cresta entre l'hivern i la primavera, que dóna lloc al carnaval i genera ritus de fecunditat.

A El Soleràs, per aquesta festa, es beneïa el terme i també la bassa del poble a fi de que l'aigua no fos mai dolenta.

Al nostre document, (cf. doc. 2, línies 6 i 33), apareix literalment *Festo Purificacionis Virginis Marie*:

Festa de la Santa Creu

Segons la llegenda, l'aparició d'una creu enlluernadora a l'emperador Constantí, en la batalla de Pont Milvi (312), indicant-li que amb aquest signe venceria –*in hoc signo vinces*– va ser la causa de la seva conversió al cristianisme i de l'edicte de Milà (313), pel qual el cristianisme passava a ser la religió oficial de l'imperi romà. L'emperador convers va adoptar el crismó o senyal de la creu en les seves monedes: a l'anvers, la

---

⁶⁵ J. Roma, *Calendari de festes de Catalunya, Andorra i la Franja*. Barcelona 1989, p. 149; i A. Capmany, Aureli. *Calendari de llegendes, costums i festes tradicionals catalanes*, volum 3. Barcelona 1982, p. 13.

cara de l'emperador, i al revers la creu. Si el denari amb l'efígie imperial d'August havia fet dictaminar a Jesús aquell "doneu al Cèsar el que és del Cèsar i a Déu el que és de Déu", amb l'oficialitat del cristianisme Déu i el Cèsar formarien part –cara i creu–, durant molts segles, d'una mateixa moneda.

Una altra llegenda, la de la troballa miraculosa de la Vera Creu per santa Helena, mare de Constantí, va reblar l'anterior i va fonamentar la institució eclesiàstica de la festa de la *inventio* o "troballa" de la Santa Creu.

L'Església va situar la festa de la Santa Creu el 3 de maig. Popularment, la Santa Creu era tinguda com la Creu de Maig, distingint-la de l'Exaltació de la Santa Creu, una altra festivitat que la litúrgia havia assignat al 14 de setembre, coneguda tradicionalment com "la Creu de les veremes".

Sovint, el dia de la festivitat els escolans guarnien altarets o "calvaris" amb rams i estampes a l'entrada dels temples, davant dels quals organitzaven el captiri, o els passejaven pels carrers sobre uns baiards. També era propi d'aquest dia venerar el santcrist de les esglésies.

El dia de la Creu de Maig tenia lloc també la benedicció dels termes. S'organitzaven processons a les creus i pedrons que es feien cantant lletanies, amb la mainada que brandava creus guarnides de verd i flors boscanes. S'exorcitzaven llagostes i altres plagues i es comunia el temps conjurant-lo de llamps i tempestats.

A El Soleràs, antigament per aquesta festa, s'anava a buscar la candela beneïda per fer-la servir per a desfer la tempesta, tot dient una oració a Sta. Bàrbara.

Al nostre document, (cf. doc. 1, línia 6 i 35), apareix literalment *Festo Sancte Crucis*.

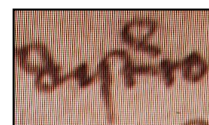

d) Termes de tractament

Discret

Títol que es dava antigament als qui tenien certes professions liberals, com metges, notaris, mercaders i certes autoritats secundàries.

En els nostres textos (cf. doc. 1, línies 3, 31, 32, 33 i 39 i doc. 2, línies 2, 29, 31, 32, 35 i 37), aquest títol acompanya al càrrec de rector,

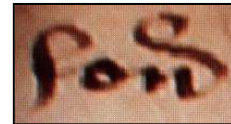

veguer i notari. Apareix literalment en genitiu i datiu: (...) *discreti Guillermi Cabacerii quondam vicarii perpetui et notarii publici ecclesie Granatelle*; (...) *discreti Dominici Burulli pro nunch vicarii perpetui et notarii predicte ecclesie*; (...) *discreto Montserrato Duran rectori ecclesie de Granyena*.

Honorable

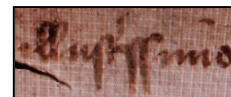
Títol que significa “digne d'honor”, utilitzat normalment com a tractament de respecte. En els nostres textos (cf. doc. 1, línies 10, 11 i 18 i doc. 2, línies 8, 9, 13 i 17), acompanya al càrrec de batlle, cort i senyor. Apareix literalment en les formes genitiva, dativa i nominativa de l'adjectiu *honorabilis,-e*: (...) *illi honorabili baiulo curie et dominacioni*; (...) *illius honorabilis baiuli curie et dominacionis*; (...) *illi honorabili curie baiulo ille honorabilis baiulus curia vicarius*.

Il·lustríssim

Títol usat principalment com a fórmula de tractament molt respectuosa, que antigament s'aplicava a reis, prínceps i prelats.

En els nostres textos (cf. doc. 1, línia 19 i doc. 2, línia 22), apareix aplicat al senyor rei d'Aragó. Apareix literalment en el sintagma: *ab illustrissimo domino rege Aragonum*.

e) Topònims

Són diversos els topònims esmentats en ambdós textos, referències que ens ajuden a localitzar les persones protagonistes i els escenaris del que s'explica. Tots ells corresponen a poblacions encara avui existents i que apareixen ubicats en aquest mapa amb la indicació de les persones en qüestió:

Document 1

Granyena

- Bernat Castelló i la seva esposa Pascala
- L'església de Granyena i el seu rector, Montserrat Duran
- El testimoni Domènec, fill d'Arnau
- Els testimonis de Pascala, Guillem Carceller i Domingo Abellet

El Soleràs

- Arnau Martí (marmessoria)

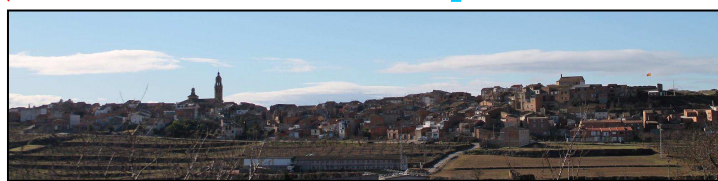
Juncosa

- Bernat Castelló, fill de Bernat i Pascala de Granyena

GARRIGUES

- Lloc on es fa la venda i on es tanca el document
- Guillem Cabacés, difunt vicari i notari de l'església
- Domènec Burrull, vicari i notari de l'església contemporani als fets
- El testimoni Bernat Denguàs

La Granadella

Document 2

L'Albagés

- Andreu Tudela i la seva esposa Barcelona, i la seva casa posada com a garantia que limita amb Pascal Ripoll i lo portal

Granyena

- Lloc on es fa la venda
- L'església de Granyena i el seu rector, Montserrat Duran
- Els testimonis Joan de Vilaplana i Pere Peiró

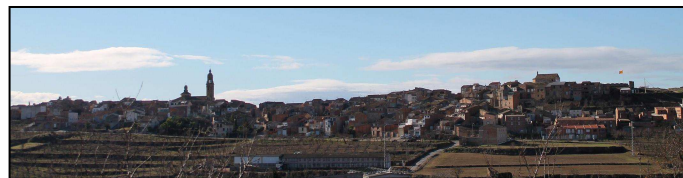

Bellaguarda

- Senyora Ramoneta (marmessoria), difunta esposa del notari Bernat Vidal

- Lloc on es tanca el document
- Guillem Cabacés, difunt vicari i notari de l'església
- Domènec Burrull, vicari i notari de l'església contemporani als fets

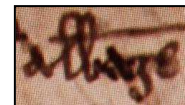

La Granadella

L'Albagés

Aquest topònim prové del germànic segons els ETC (Estudis de Turisme de Catalunya). Però grafies com *Albaixig* (CC) suggereixen un possible ètim àrab de tipus antroponímic: potser *al-Bashshiq*, per exemple.

En el nostre text (cf. doc. 2, línies 1, 17, 26 i 32), apareix literalment la forma catalanitzada *Albagés*.

El lloc és esmentat perquè els emissors del document 2, Andreu Tudela i la seva esposa Barcelona, són oriünds de l'Albagés (*Andreas Tudela et eius uxor Barchinona hinc loci del Albagés*) i consenteixen en què, en cas d'impagament, es faci execució del deute en els seus béns, tant en el dit lloc de l'Albagés com fora (*facere execucionem in bonis nostris et cuiuslibet nostrum in uno locho et in pluribus tam intus dictum locum de Albagés quam extra in foris*). També en cas d'impagament posen com a garantia la seva casa situada en el dit lloc de l'Albagés, que limita amb la casa de Pascal Ripoll i

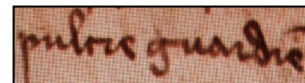

amb *lo portal* de l'esmentat lloc (*obligamus in speciali unum nostrum hospitium situm in dicto locho de Albagés afrontatum cum Paschasio Ripoll et cum lo portal dicti loci*).

Bellaguarda

Són dues les hipòtesis sobre l'origen d'aquest nom de lloc. Una primera postula que prové del català, derivat del llatí *bella* "bella". I una segona el suposa derivat del català, derivat del germànic *wardja* o *warda* "guàrdia, talaia".

En el nostre text (*cf.* doc. 2, línia 3), apareix en la seva forma llatina *Pulcre Guardie*.

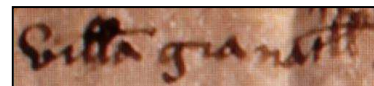

El topònim fa referència al lloc de naixement de la senyora Ramoneta, difunta esposa de Bernat Vidal, del poble de Bellaguarda del terme de la Granadella, per la marmessoria de la qual es fa la venda del censal (*domine Raymundete uxoris quondam Bernardi Vidal popule Pulcre Guardie termini Granatelle*).

La Granadella

La Granadella és el diminutiu del llatí *Granianus*, nom propi de persona, tot i que segons J. Moran et alii (2003: s.u.) provindria del llatí *Granata*, "que fa gra, abundant en grans"⁶⁶.

En els nostres textos (*cf.* doc. 1, línies 14, 15, 29, 30, 31, 36, 38 i 39 i doc. 2, línies 3, 11, 31 i 37), apareix la forma

llatinitzada *Villa Granatelle*. Concretament, en el cas del document 2, els emissors, Andreu Tudela i Barcelona, en cas d'impagament, es comprometen a personar-se i romandre retinguts dins dels límits de la població (*veniemus, intrabimus et erimus in propriis personis nostris infra Villam Granatelle pro hostatico tenendo et ibi hostaticum personale tenebimus infra clausuras sive menia dicte Ville Granatelle*).

El topònim torna aparèixer a la part final del document 1, atès que és el lloc on s'ha realitzat l'acte de venda (*quod est actum in Villa Granatelle quarta die mensis Madii anno a Nativitate Domini M^o CCCC^o septimo decimo*) i també és el lloc de naixement

---

⁶⁶ Aquesta parella de noms de lloc, formada per Granyena-Granyenella (Granadella) potser sigui un compost descriptiu amb etimologia híbrida àrabo-llatina: *gàr* "cova" + *càin* "font" + sufix diminutiu *-ella*. Segons Moran et alii la (2003: s.u.) "regularitat" de les parelles, remarcada tantes vegades per Coromines, es veuria confirmada aquí pel valor que té l'aigua en uns paratges molt secs.

d'un dels testimonis, Bernat Denguàs (*testes huius rei sunt Bernardus Denguas Granatelle*).

En ambdós documents apareix el topònim referit al notari de l'església, ja difunt, Guillem Cabacés, que va fer el primer document o borrador de l'acte de venda (*Guil[hermi Cabacerii vic]carii quondam perpetui et notari publici ecclesie Granatelle*), i també a l'aleshores vicari i notari, Domènec Burrull. La Granadella és, també, el lloc on es tanquen el 1423 ambdós documents, a càrrec del notari Bernat Vidal.

Granyena

Aquest topònim procedent del llatí *Granianus*, nom propi de persona, apareix en els nostres textos en la seva forma ja catalanitzada (cf. doc. 1, línies 1, 3, 7, 30, 33, 34 i 38 i doc. 2, línies 3, 7, 29, 30, 32, 35 i 36).

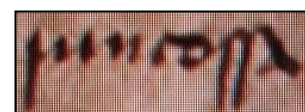
Al document 1, el topònim apareix de bon principi perquè els emissors, Bernat Castelló i la seva esposa Pascala, són oriünds del lloc de Granyena. També de l'església de Granyena és el rector Montserrat Duran, a qui vénen el censal, així com un dels testimonis generals, Arnau Domènec, i també Guillem Carceller i Domingo Abellet, testimonis de la signatura de Pascala. Pel que fa al document 2, s'estipula que el pagament s'haurà de realitzar anualment en el termini estipulat dins el lloc de Granyena a l'allotjament o l'abadia del rector.

Finalment, reapareix el lloc de Granyena perquè és la localitat en què s'ha realitzat la venda que el document valida el dia 25 de gener de 1419 i també és el lloc de procedència dels testimonis, Joan de Vilaplana i Pere Peiró.

Juncosa

Del llatí *juncus* "jonc" més el sufix col·lectiu *-osa*, topònim que significa "jonquera, lloc de joncs".

En el nostre text (cf. doc. línies 1 i 33), apareix literalment *Juncossa*.

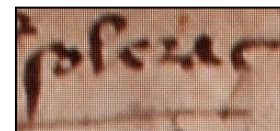

El topònim Juncosa només apareix al document 1 i per especificar la parròquia a la qual pertany el mas dels Castellons, lloc d'on és Bernat Castelló, fill de Bernat Castelló i Pascala, tots tres emissors del document.

El Soleràs

Com ja s'ha anomenat en la introducció teòrica, es proposen dues explicacions etimològiques del terme: a) del llatí *solarium*, derivat de *solum* "sòl, terra", i b) de l'àrab *hiwàl* "torres" i de l'àrab *ar-ràhs* "(de) tova, fang".

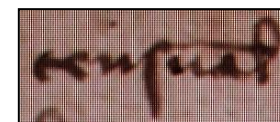
En el nostre text (*cf.* doc. 1, línies 4 i 34) apareix literalment com *Soleraç* i ho fa per precisar el lloc de naixement del difunt Arnau Martí, per la marmessoria del qual es fa la venda del censal.

f) Conceptes econòmics i contractuals

Censal

En Dret Català hom entén per censal l'obligació de pagar una pensió anyal a una persona i als seus successors per temps indefinit, a canvi d'un capital rebut per qui ha de pagar. En el cas dels nostres documents 1 i 2, es tracta d'un capital de 60 i 50 sous jaquesos, respectivament, i la pensió anual i perpètua que s'ha de pagar és de cinc sous en el cas del primer document, i de quatre sous i dos diners en el cas del segon document.

En els nostres textos (*cf.* doc. 1, línies 2, 4, 5, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 20, 25, 34 i 35 i doc. 2, línies 2, 4, 5, 8, 10, 12, 14, 20, 22, 24, 26 i 33), apareix reiteradament en dues categories

morfològiques: com substantiu neutre i singular, *censuale* (*censuale habendo et recuperando dictum censuale*) i com adjectiu, acompanyant els substantius *solidus* ("sou") i *denarius* ("denari"): *quinque solidos iaccensium censuales et annuales; duos denarios iaccensium annuales, censuales rendales et perpetuales, franchos, quitios, inmunes et penitus redemptos (...)*.

Marmessoria

La marmessoria és el càrrec de marmessor/a, persona nomenada pel testador o l'heretant, en testament, per tal que tingui cura de complir i executar la seva darrera voluntat. La marmessoria, com a mecanisme d'execució testamentària, va sorgir al dret canònic i fou rebuda al dret català en la primera recepció que d'aquest se'n feu en el nostre ordenament jurídic i encara és vigent en el codi civil català actual.

Al dret civil propi de Catalunya són molt poques les referències a aquesta institució. Assenyalem *la Concòrdia* de 27 setembre 1315, recollida al llibre VI, títol 2n., volum 2n. de les *Constitucions i altres drets de Catalunya*. I pel que fa al dret local, en fan referència el *Codi de les Costums de Tortosa*, els *Costums de la Diòcesi de Girona* i els *Costums de Lleida*. Pel que fa al segle XX, la marmessoria apareix regulada a la Compilació del Dret civil de Catalunya, de 1960 (arts. 235 al 241), al Codi de successions de 30 desembre 1991 (arts. 308 al 321) i al nou títol IV del Codi civil de Catalunya, que ha mantingut substancialment inalterat el règim de la marmessoria, llevat del sistema de retribució (arts. 429.1 al 429.15).

En els nostres textos (*cf.* doc. 1, línies 4 i 34 i doc. 2, línies 3, 32 i 33), apareix en la forma genitiva del terme llatí *manumissorie*,

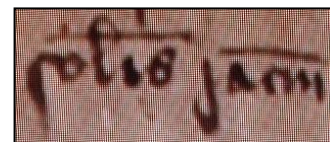

fent referència a dues marmessories: al document 1, la del difunt Arnau Martí del Soleràs, i, al document 2, la de la senyora Ramoneta, difunta esposa de Bernat Vidal (*ad opus manumissorie Arnaldi Martí, quondam loci del Soleraç; ad opus manumissorie domine Raymundete uxoris quondam Bernardi Vidal*).

Sous jaquesos

Les monedes emprades en les transaccions que apareixen en els pergamins són els sous jaquesos.

En els nostres textos, (*cf.* doc. 1, línies 4, 5, 9, 13, 17, 19 i 34 i doc. 2, línies 4, 5, 12, 15 i 32), apareixen les formes acusativa, genitiva i ablativa plural *solidos iaccensium*, *solidorum iaccensium*, *solidis iaccensium*.

El sou jaqués, l'origen del qual es troba en la ciutat de Jaca, era una subunitat derivada de la lliura jaquesa, utilitzada com a unitat monetària a la Corona d'Aragó, des de l'inici d'aquesta. Cada sou equivalia a 12 diners, i cada diner a 12 òbols. El sou jaqués era de plata amb dos terços de metall fi, un d'ells d'aliatge. Aquesta moneda de compte o de canvi no s'encunyava, però servia com a referència del valor de les encunyacions. A Aragó va seguir emprant-se fins els últims anys del segle XVIII. L'àrea de difusió d'aquesta moneda era molt gran, ja que englobava tot el territori d'Aragó, més Navarra, tota la regió del riu Segre i Tortosa.

Sou jaqués

Les quantitats que apareixen als documents són:

Doc 1) 60 sous (preu total del censal o capital rebut)

5 sous (pensió anual i perpètua que s'ha de pagar)

2 sous (multa per cada dia i mig d'endarreriment)

Doc 2) 50 sous (preu total del censal o capital rebut)

4 sous i 2 diners (pensió anual i perpètua que s'ha de pagar)

3 sous (multa per cada dia d'endarreriment)

IV.5. Anàlisi del document

IV.5.1. Segons els caràcters extrínsecs

El suport material dels pergamins objecte d'estudi en aquest treball és el pergamí, en forma de full, de gruix mitjà i coloració ocre. Les dimensions del full són, en el cas del document 1, 46'5 cm de llarg per 31'5 cm d'ample; en el cas del document 2, 66 cm de llarg per 30'5 cm d'ample.

Tot i que en termes generals es pot considerar que ambdós documents es conserven en bon estat, hi ha diverses mostres de deteriorament a causa de les condicions mediambientals com l'excessiva humitat, el propi pas del temps o, fins i tot, l'efecte d'insectes. Així s'observen alteracions com la deshidratació, la decoloració en la tinta (especialment en la vermella) que ha provocat un cert canvi cromàtic, taques diverses i fins i tot forats que en dificulten la lectura.

Pel que fa als forats, es comptabilitzen, al document 1, 5 forats d'entre 3'5 i 4 cm de llarg per entre 4'2 i 4'5 cm d'ample situats al llarg de la meitat inferior, 1 forat de 0'3 cm de llarg per 0'4 cm d'ample a l'esquerra de la meitat inferior, 1 forat de 0'6 cm de llarg per 1'5 cm d'ample situat al centre de la meitat inferior, 1 forat de 3'7 cm de llarg per 1'9 cm d'ample situat al centre de la meitat esquerra, 2 forats d'entre 1'4 i 1'8 cm de llarg per entre 1 i 1'8 cm d'ample situats al centre de la meitat esquerra, 1 forat de 0'7 cm de llarg per 0'7 cm d'ample situat al centre, 1 forat de 3'3 cm de llarg per 1'7 cm d'ample situat al centre de la meitat dreta i 1 forat de 0'4 cm de llarg per 0'5 cm d'ample al centre de la meitat superior; i al document 2, 1 forat de 0'5 cm de llarg per 0'5 cm d'ample, 1 forat de 2'7 cm de llarg per 0'3 cm d'ample, 1 forat de 1'8 cm de llarg per 1'9 cm d'ample i 1 forat de 0'4 cm de llarg per 0'5 cm d'ample, tots ells situats al llarg de la part superior dreta.

En quant a les taques, es comptabilitzen, al document 1, diverses taques al llarg de la part central d'entre 0'3 i 0'5 cm de llarg per entre 0'4 i 0'5 cm d'ample i al document 2, 2 taques de 0'9 cm de llarg per 0'7 cm d'ample situades a la part inferior dreta i 2 taques de 0'9 cm de llarg i entre 0'9 i 1'2 cm d'ample.

En el document 2 es poden veure 2 ratlles de 4'9 i 5'2 cm de llarg a la part superior dreta.

En el document 1, l'extrem central dret i l'extrem central esquerra del text apareix una mica difuminat, gairebé esborrat, i al document 2 succeeix el mateix en la part inferior central, cosa que fa impossible reconstruir el contingut d'aquell passatge.

En el document 1, apareix una esmena textual o raspadura de validació al centre de la part esquerra i una altra a la part inferior esquerra.

L'estri emprat per la redacció dels documents ha estat la ploma d'au (la penna).

S'ha utilitzat tinta negra per la major part del text excepte en la signatura del notari en el cas del document 1, per la qual s'ha emprat tinta vermella, actualment d'aspecte marronós a causa de la decoloració abans esmentada.

Penna

Document 1 amb els passatges en tinta vermella marcats amb un requadre

Els documents estan escrits en lletra gòtica, amb alguns elements que podríem classificar de "prehumanístics" per la tendència a l'arrodoniment d'algunes lletres. Aquest tipus de lletra és absolutament comú per l'època de redacció dels documents;

també pel territori, ja que aquest tipus de lletra forma part del que en conjunt s'anomena lletra gòtica aragonesa (típica de la Corona d'Aragó). Alguns autors també parlen de lletra bastarda, per la influència sobre aquesta gòtica de la tendència humanística.

IV.5.2. Segons els caràcters intrínsecs

Com ja s'ha avançat, els dos documents objecte d'estudi en el present treball són documents de venda d'un censal, així doncs, pertanyen a la categoria de document-instrument (atès que és un testimoni escrit destinat a donar fe d'un fet) i privat (ja que pertany al dret privat i està autoritzat per un notari).

IV.5.2.1. Estructura dels documents

Tot i que se segueix l'estructura bàsica d'aquesta tipologia de document (protocol, text i escatocol), no sempre hi trobem tots els components típics i, fins i tot, en alguns casos podem trobar expressions o fórmules desplaçades del lloc que teòricament li pertocaria.

L'estructura que seguirien aquests documents seria la següent⁶⁷:

1. EL PROTOCOL

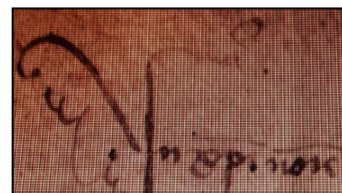
S'inicia amb una **invocació a la divinitat**

(en el nostre cas, "En el nom de Crist", en la primera línia tant en el cas del document 1 com del document 2),

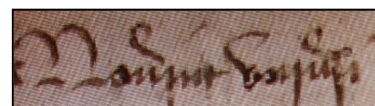
acompanyada de la **notificació** ("Sàpiga tothom",

en la primera línia en ambdós casos) i de la

intitulació (indicació dels autors dels documents, els qui realitzen l'acció de la venda del censal; en el cas del primer document, Bernat Castelló i la seva dona Pascala, i en el cas del segon document, Andreu Tudela i la seva

In Christi nomine

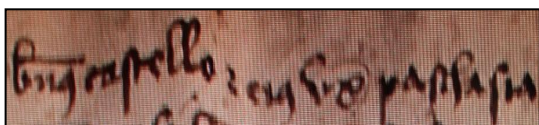

Nouerint universi

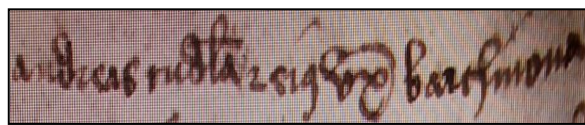
⁶⁷ Cf. p. 96 i 97, on apareixen gràficament senyalades les diferents parts del document 1 i 2.

dona Barcelona, en la primera línia en el cas d'ambdós documents).

Bernardus Castello et eius uxor Pachasia

Andreas Tudela et eius uxor Barchinona

2. EL TEXT O COS DEL DOCUMENT

S'inicia amb un **preàmbul** ("atenent i considerant que la quantitat més avall escrita...", en la línia 1 en ambdós casos), una mena d'explicació prèvia o justificació de l'acció documental. Segueix l'acció, el dispositiu o **negoci jurídic** ("venem, concedim i entreguem", en el document 1 en la línia 3 i en el document 2 en la línia 2). A continuació la **direcció**, és a dir, el destinatari del document (Montserrat Duran, rector de l'església de Granyena i els seus successors, en el document 1 en la línia 3 i en el document 2 en la línia 2) i l'objecte de l'acció (el censal, que apareix anomenat per primer cop en ambdós documents en la línia 2).

A partir d'aquí s'obre en ambdós casos un llarg espai dedicat al que hom anomena, de forma general, **clàusula**, que en realitat són diverses clàusules: unes preservatives, destinades a salvar els drets, altres renunciatives, que generalment són les renunciacions de les excepcions de dret, de promesa, que indiquen la disposició a complir el que s'ha pactat, d'obligació, en què els atorgants ofereixen garanties personals i de béns, i penals, sancions econòmiques i/o espirituals.

Pel que fa a les clàusules de renúncia –que evocaven beneficis o privilegis previstos a les constitucions pròpies i al dret romà-, en els documents objecte d'estudi en el meu treball, com ja s'ha comentat, apareixen les següents:

- al *beneficio dividende accionis*, quan hi ha diversos cofiadors solidaris, que renunciïn a la possibilitat de ser reclamats conjuntament, en virtut de l'Epístola del Diví Adrià;
- al *beneficio Senatusconsulti Velleiani*, que donava a la dona participant en el contracte –aquí Pascala i Barcelona, respectivament-, la garantia de no obligar el seus béns dotals en els negocis del seu marit, així com la seguretat que els

béns del marit estarien hipotecats en cas que s'hagués de fer la restitució del dot (cf. doc. 1 i 2, línia 27: *iuri ypotecarum mearum*);

- a la *exceptioni peccunie non habite et non recepte* (cf. doc. 1 i 2, línies 5 i 35), que donava peu a reclamar la part de la renda que no s'havia deixat de pagar al temps establert;
- a la *exceptioni doli*, quan una de les parts havia atorgat el contracte sense consentiment, o amb frau, o un altre defecte o vici en la formació de la voluntat (cf. doc. 1, línia 5, 35-36 i doc. 2, línia 34).

Aquestes renúncies, malgrat semblar veritables clàusules d'estil, tenien la seva transcendència jurídica en cas d'execució dels contractes.

En els documents objecte d'estudi d'aquest treball, els textos finalitzen amb les clàusules de promesa que inclouen el **jurament**:

Doc. 1, línia 27, 28 i 29:

*Et a[d maiorem s]ecuritatem et firmitatem omnium et singulorum predictorum et in presenti instrumento contentorum, attendentium pariterque conplentium **iuramus** omnes sponte per dominum Deum et eius Sancta III^{or} Evvangelia et cru(+)*cem Domini nostri propriis manibus corporaliter et libenter tacta omnia et singula predicta atte[ndere,] servare et conplere et in nullo contrafacere vel venire racione aliqua.**

Doc. 2, línia 28 i 29:

*Et ad maiorem firmitatem et securitatem omnium et singulorum predictorum vobis et vestris attendentium firmiterque conplentium **iuramus** sponte per dominum Deum et eius Sancta III^{or} Evvangelia et cru(+)*cem Domini coram nobis possita et manibus nostris propriis corporaliter et libenter tacta omnia et singula predicta attendere, servare et conplere et in nullo contrafacere seu venire racione aliqua.**

En el cas d'altres documents com ara privilegis reials, podem trobar clàusules de corroboració, en les quals s'anuncia l'ordre de fer escriure i publicar el document, però aquest no és el cas.

3. L'ESCATOCOL

També anomenat protocol final o part final del document, l'escatocol comença amb el lloc i la data d'expedició del document i, finalment, amb la **validació** del mateix, o sigui, la subscripció. En els nostres documents es tracta de les signatures dels autors del document (cf. línia 29); les signatures dels testimonis, que no signen sinó que només s'esmenten (cf. línia 30); i, per últim, la signatura del notari (cf. línia 31).

Sig(+)^{num}

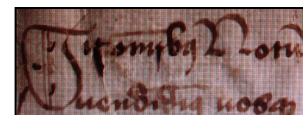
La ubicació d'aquestes rúbriques se situa a la meitat inferior dels documents. En ambdós documents apareixen quatre rúbriques, dos per part dels autors dels documents: en el cas del document 1, Bernat Castelló i Pascala, i en el cas del document 2, Andreu Tudela i Barcelona; i dos per part del notari, que en ambdós casos és Bernat Vidal. Pel que fa a aquesta rúbrica del notari, ambdós documents segueixen la tònica general que precisament consistia en situar la firma del notari a l'esquerra del cos del text, en finalitzar el document, mentre que a la dreta freqüentment figurava el de l'atorgant, tal com succeeix en aquest cas.

En els documents objecte d'estudi d'aquest treball no hi apareix apreciació.

4. DOCUMENT D'ÀPOCA DEL REBUT

En els documents d'època del rebut se segueix una estructura similar a la dels documents de venda del censal, tot i que més simple.

- El protocol s'inicia directament amb una notificació ("Sigui per tots conegut": en el document 1, en la línia 33 i en el document 2, en la línia 32) seguida per la intitució (en el cas del primer document, Bernat Castelló i la seva dona Pascala, en la línia 33, i en el cas del segon document, Andreu Tudela i la seva dona Barcelona, en la línia 32).

Sit omnibus notum

- El text o cos del document s'inicia amb un preàmbul ("declarem i en veritat reconeixem...", en el document 1, en la línia 33, i en el document 2 en la línia 32). Segueix l'acció, el dispositiu o negoci jurídic ("hem tingut comptant i hem

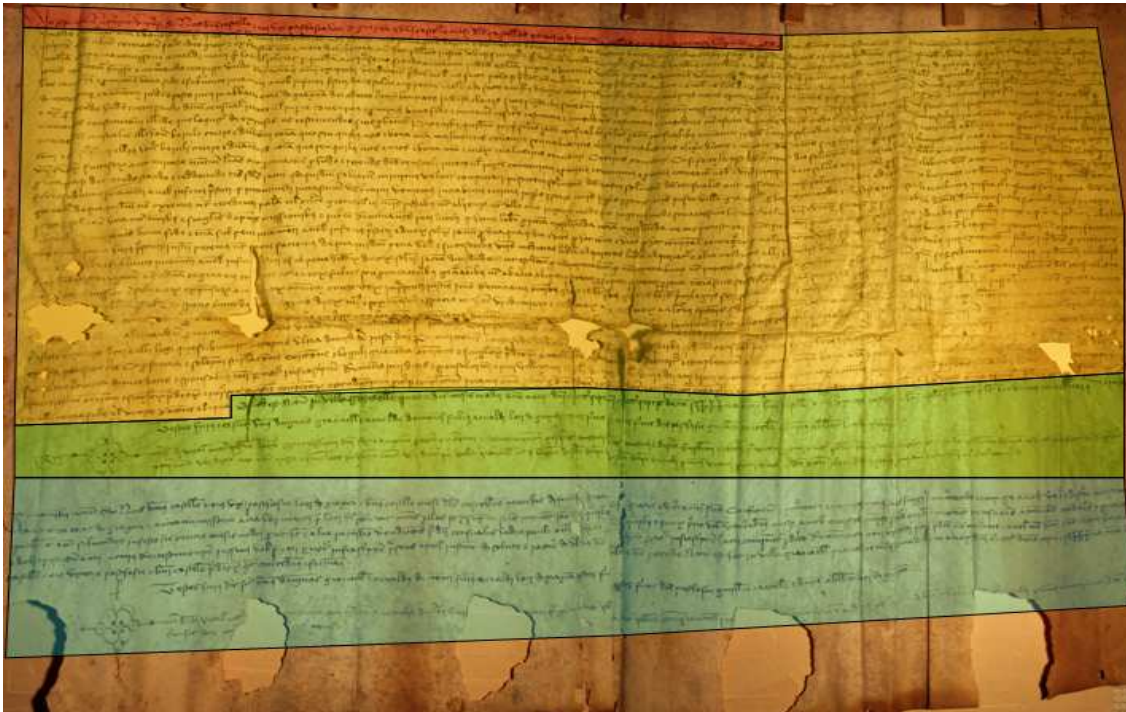
rebut", en el document 1, en la línia 33, i en el document 2, en la línia 32). A continuació la direcció del document (Montserrat Duran, rector de l'església de Granyena, en el document 1, en la línia 33, i en el document 2, en la línia 32) i l'objecte de l'acció (el censal, que en l'època apareix per primera vegada en el document 1, en la línia 34, i en el document 2, en la línia 33). A partir d'aquí s'obre en ambdós casos l'espai dedicat a les clàusules. En aquest cas, sí que trobem clàusules de corroboració ("hem ordenat que sigui fet pel notari...") en el document 1, en la línia 36, i en el document 2, en la línia 34).

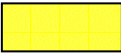

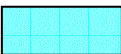
- L'escatocol comença amb el lloc i la data d'expedició del document i, finalment, la subscripció.

IV.5.2.1.1. Estructura dels documents il·lustrada gràficament

Document 1

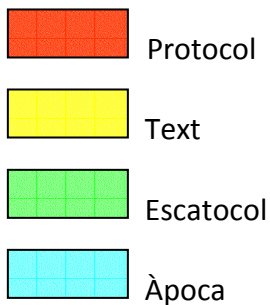
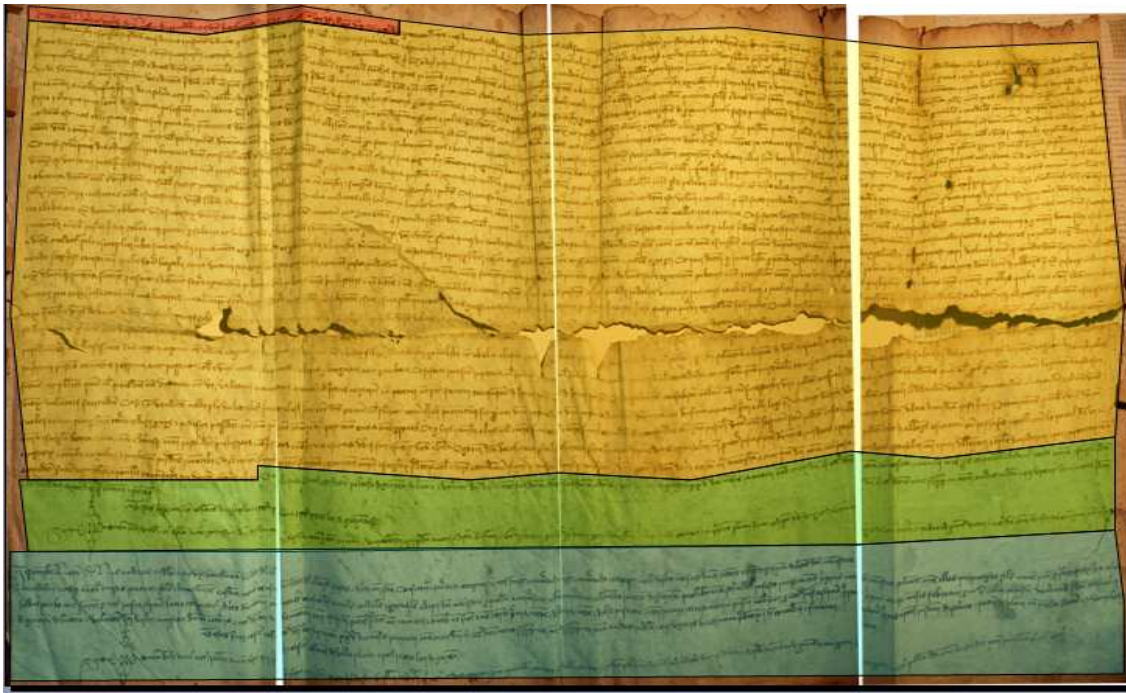

- Protocol
- Text
- Escatocol
- Àpoca

Document 2

IV.5.2.2. Comentari paleogràfic

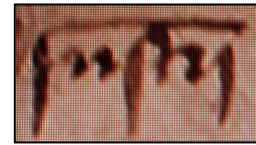
Una abreviatura és la representació d'un mot per alguna o algunes de les seves lletres, normalment reemplaçades per un signe convencional que permet d'economitzar l'espai o el temps necessaris per escriure una paraula completa.

Les abreviatures utilitzades amb més freqüència en els documents objecte d'estudi en aquest treball, es divideixen en diversos tipus:

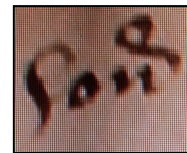
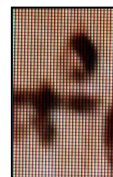
- Abreviatura per afèresi (obtinguda per la supressió d'una lletra o d'una síl·laba en posició inicial d'un mot): no n'apareix cap en aquests manuscrits.

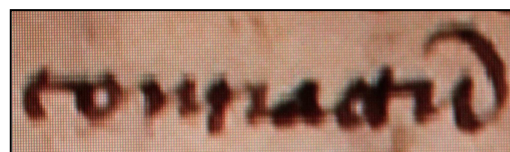
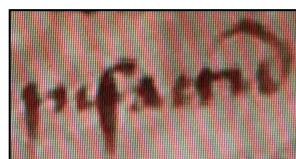
- Abreviatura per contracció (obtinguda per la supressió d'una o més lletres a l'interior d'un mot): en aquests manuscrits, algunes de les paraules que apareixen abreviades seguint aquest sistema són *auctoritate*, *dominus*, *ecclesia*, el verb *habeo*, *iaccensium*, *instrumento*, *litteris*, *nostrum*, *scientia*, *solidos*, *specialiter* o *testamenti*, entre d'altres.

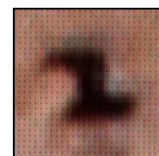
- Abreviatura per lletra volada (representació d'una síl·laba o paraula mitjançant una lletra col·locada a la part superior d'una lletra base): en aquests manuscrits, algunes de les paraules que apareixen abreviades seguint aquest sistema són *centesimo*, *confitemur*, *honorabilis*, *milesimo*, *notarius*, *perpetuo*, *quam*, *qui*, *quo*, *quondam* o *valituro*.

- Abreviatura per suspensió (obtinguda per la supressió de l'última o les últimes lletres d'una paraula o de les últimes lletres de cada síl·laba): en aquests manuscrits, les paraules que apareixen abreviades seguint aquest sistema són totes les acabades en *-m* i *-is*.

- Abreviatura tironiana (les ideades per M. Tul·li Tiró, esclau de Ciceró): l'únic cas que trobem d'abreviatura d'aquest sistema és *et*.

- També s'hi troba el cas d'alguna abreviatura especial, com en el cas dels signes *per*, *pre* i *pro*, *er*, *re* i *ra* i *us*: en aquests manuscrits, algunes de les paraules que apareixen abreviades d'aquesta manera són *Bernardus*, *noverint* o *supra*.

per

pro

-er, -re, -ra

-us

IV.5.2.3. Comentari lingüístic

El document està redactat en un llatí que, en alguns passatges, conté paraules i expressions en català que he ressaltat en cursiva, que són majoritàriament topònims, com *Albagés*, *Granyena* i *Vilaplana*, i antropònims, únicament en el cas de *Castellons*. En un cas, apareix la forma de l'article "lo" acompanyant *portal*.

També trobem llatinitzacions de mots catalans que apareixen declinats, sobretot en el cas de topònims i antropònims, com *Pulcre Guardie*, *Villa Granatelle*, *Bernardus*, *Paschasia*, *Barchinona*, *Andreas* i *Montserrato*.

Com era usual a l'època, apareixen paraules que no pertanyen al llatí clàssic, sinó medieval, però, en el cas dels nostres documents, són relativament poques (*rendales*, *prolongamentis*, *die adiato*, *mesium*, *in solidum*, *hostaticum*, etc.).

Abunden les grafies que ens indiquen una pronúncia allunyada de la clàssica, com la reducció del diftong *-ae* en *-e* (*persone* per *personae*, *hec* per *haec*, *curie* per *curiae*, etc.), la grafia *-ci-* per *-ti-* (*excussacionibus* per *excussationibus*, *probacionibus* per *probationibus*, *renunciantes* per *renuntiantes*, *constitucioni* per *constitutioni*, *dominacioni* per *dominationi*, *cognicioni* per *cognitioni*, *solucionis* per *solutionis*, *habitacionis* per *habitationis*, *licencia* per *licentia*, *eciam* per *etiam*, etc.). També he trobat un parell de casos de grafia estranya al llatí, però usual en el català de l'època, com la *-ç* final (*Soleraç*), o la *-ch* final amb so de /k/ (*donech*).

Pel que fa a errors de l'escrient, he detectat diversos casos: *promitimus* per *promittimus*, *difugiis* per *diffugiis*, *excussacionibus* per *excusacionibus*, *succesoribus*

per *successoribus*, *submitentes* per *submittentes*, *requissicionem* per *requisicionem*, *honeribus* per *oneribus*, tot i que, comparativament amb altres documents de l'època són relativament pocs. Com veiem, bàsicament es tracta de confusions entre consonants interiors geminades (*ss*, *tt*, *ff*) i les simples corresponents (*s*, *t*, *f*). Es tracta de confusions que es donaven a l'època en tot el domini lingüístic del català.

Pel que fa a trets sintàctics característics, destaca l'us del subjuntiu amb valor imperatiu (*noverint universi*) o, de forma més habitual, el subjuntiu condicional (*feceritis et sustinueritis*, *malueritis*, *postpossitis* i *debitis*). Ateses les característiques del document (un contracte de venda), la majoria de formes verbals apareixen en primera persona del plural (per indicar els emissors del document: *possemus nos et nostri*) i en segona del plural (per indicar els receptors: *vos et vestri successores*).

És destacable la profusió de la construcció de participi concertat, bàsicament amb el participi de present, concertant amb el subjecte (*attendentes*, *considerantes*, *videntes*, *renunciantes*, *submittentes*, *promitentes* i *expectantes*) clarament precedents i equivalents a la construcció catalana amb gerundi (*atenent*, *considerant*, *veient...*) o amb complements (*publice persone hec a nobis legitime stipulantis et recipientis i omnibus aliis vobis et vestris debitis et sustentis*), però també trobem sovint participis de futur (*cum hoc publico instrumento ubique firmiter et perpetuo valituro, pro quodam anniversario annuatim fiendo et celebraturo, duobus denariis annuatim vobis et vestris succesoribus exsolvendis in dicto termino, in proximo venturo*, etc.) i de passat (*iuramenti a nobis inferius prestiti*).

També abunden les construccions llatines típicament clàssiques, com ara les de participi absolut (*omnibus et singulis supradictis consideratis et inspectis*), la construcció d'infiniu no concertat (*quos omnes confitemur habuisse*) i altres més habituals en llatí post-clàssic, tardà i medieval, com el gerundi i gerundiu (*numerando*, *pro hostatico tenendo*, *requirendo*, *arandi*, *fiendo*, *petendo*, *habendo*, *recuperando*, *restituendis*, *exsolvendis*, *solvendos*, *dandum*, *eundo*, *stando*, *reddeundo*, *dividenda*, *concedendis*, *vendendum*, *alienandum*, *permutandum* i *faciendum*).

Pel que fa a l'estil, com que es tracta d'un document contractual, com passa avui en dia també amb aquest tipus de documents i altres de jurídics, els períodes sintàctics

són llarguíssims i complicats (fins a set proposicions en un mateix període oracional, en alguns casos) i hi abunden les redundàncies i repeticions (*interesse vestri et vestrorum ac inpedimento nostri et nostroru, convenire, dicere, eligere et nominare, interest vel poterit interesse, nos et bona nostra et succesorum bonorum nostrorum*).

Altres peculiaritats que m'ha cridat l'atenció són l'ús de l'adverbi *quondam* per indicar que una persona era difunta (*Arnaldi Martí, quondam loci del Soleraç; Guillermi Cabacerii, quondam vicarii perpetui* i *Raymundete uxoris quondam Bernardi Vidal*), o de l'adverbi *palam* per significar *obertament* i *coram* per significar *cort*.

Amb tot, podem dir que, atesa la tipologia de document, és a dir, una acta notarial d'una venda, es tracta d'un llatí molt sotmès a les normes clàssiques i gens vinculat al llatí pròpiament medieval, i també farcit de fórmules jurídiques provinents directament del llatí clàssic, algunes encara avui vigents.

V. CONCLUSIONS

Després d'haver analitzat i contextualitzat els pergamins objecte del meu estudi, crec que puc dir que s'han assolit els objectius principals plantejats inicialment per a aquest treball.

El primer i més important d'aquests objectius era la transcripció i traducció dels documents, inèdits i intel·ligibles fins aquell moment per a mi i la meua família. Efectivament, com ja s'ha dit anteriorment, aquest ha estat el pilar fonamental del meu treball, ja que sense saber què significava aquell galimaties a penes reconeixible com a escriptura, jo no hagués pogut fer cap mena de recerca.

Així doncs, després de la meua investigació he aconseguit esbrinar que dues famílies de les Garrigues del segle XV (la de Bernat Castelló de Granyena el 1417 i la d'Andreu Tudela de l'Albagés el 1419) van haver de demanar un préstec per causes que no s'especifiquen en cap dels dos casos, i que qui els va proporcionar el dit capital (60 i 50 sous, respectivament) va ser l'església de Granyena per mitjà del seu rector, Montserrat Duran. Ambdues famílies, novament mogudes per la necessitat, es van obligar a pagar de per vida una pensió anual al dit rector (o als seus successors), pensió que suposava un 8% del total del capital manllevat: concretament 5 sous i 4 sous i 2 diners, respectivament. També moguts per la necessitat, van acceptar unes condicions gens avantatjoses per a elles (fins i tot abusives), amb l'obligació de pagar multes del 40% de la pensió anual per cada dia i mig d'endarreriment, en el cas de Bernat Castelló, i de fins un 75% de la pensió anual per cada dia d'endarreriment, en el cas d'Andreu Tudela, a més de sufragar qualsevol despesa ocasionada per l'endarreriment. També van renunciar a tota mena de drets, garanties i proteccions, a fi i efecte de garantir que qui havia deixat els diners (és a dir, l'església de Granyena i el seu rector) els recuperessin i amb escreix.

Un cop esbrinat el contingut d'ambdós documents, puc dir que, tot i els problemes i dificultats esmentades a la introducció pel que fa a la meua manca absoluta de coneixements de paleografia i el meu discret nivell de llatí, es pot afirmar que aquest obstacle, amb tenacitat i dedicació (i ajuda de persones sàvies i generoses) ha quedat

solucionat, cosa que m'ha donat ànims per continuar transcrivint i traduint la resta de documents de casa nostra.

Pel que fa al segon dels meus objectius, és a dir, el coneixement de la vida quotidiana del Soleràs i comarca al segle XV, amb l'estudi d'aquests manuscrits, he arribat a diverses conclusions.

D'entrada, ha quedat demostrat que les fonts documentals directes, com són els dos manuscrits objecte d'aquest treball, un cop contextualitzades històrica i socialment, són la millor font d'informació per conèixer el passat i aprendre molt sobre la història i els costums dels nostres avantpassats, en aquest cas, la població rural de la comarca de les Garrigues a finals de l'Edat Mitjana.

Així, dels textos es desprèn que la moneda corrent en les transaccions de la zona era el sou i el diner jaqués, que la vida estava impregnada de religió, ja que les dates les marcava el calendari religiós, l'església era l'administradora real dels capitals, els rectors actuaven també com a notaris i eren, juntament amb l'autoritat reial, l'altre gran pilar del poder, etc. A tall d'exemple diré que, gràcies al document 1, m'he assabentat que antigament al nostre poble es celebrava la festa de la Santa Creu, festa de la qual mai havia sentit a parlar.

També a partir dels textos he arribat a algunes reflexions històriques que, d'entrada no m'havia plantejat.

En primer lloc, crec que es pot afirmar que a l'edat mitjana la gent humil de classe baixa, és a dir, la pagesia o la població rural en general, com que era analfabeta, havia de confiar cegament en l'església i altres estaments de condició social més elevada i amb representants més intruïts, que sabien llatí i tenien coneixements jurídics; per tant, podem dir que estava indefensa davant la possibilitat de qualsevol tipus d'abús contractual. D'aquesta manera, el pagès, el ramader o l'artesà, necessitat de recursos econòmics, es posava totalment en les mans del notari, qui podia establir unes condicions, pel que fa a compres, vendes i préstecs, poc entenedores per a la classe popular, la qual havia de signar els documents, sense poder mesurar les conseqüències, per exemple, de les clàusules de renúncia a les quals se sotmetia. Així, firmant el contracte, acceptava oferir la seva casa o les seves terres com a garantia o

penyora, es veia obligada a pagar unes pensions anyals desmesuradament elevades durant la resta dels seus dies o se sotmetia, per exemple, a multes abusives, tal com s'especifica als nostres documents.

Ara bé, si ens parem a pensar, aquesta indefensió davant possibles abusos en assumptes que requereixen un gran coneixement tècnic de formulismes legals també està avui a l'ordre del dia, quan hi ha manca de bona fe. Només cal recordar els recents casos d'abusos bancaris, en les condicions hipotecàries abusives, en els enganys de les preferents, etc. Així doncs, sembla que, tot i la distància de més de cinc-cents anys, les coses no han canviat tant. Les diferències resideixen en els detalls: quan al segle XV parlem del rector de l'església que actua com a administrador i prestador dinerari, avui parlem d'entitat bancària; o quan al segle XV parlem de sous jaquesos, avui n'hem de dir euros, etc.

Un altre aspecte que crida l'atenció és la gran proximitat pel que fa a la retòrica del document notarial. Tret dels juraments i les referències religioses, l'estructura bàsica del document i el "barroquisme" estilístic són els mateixos que en un document de contracte de préstec actual. Per exemple, hi trobem presentació dels contractants, preàmbuls, exposició dels fets, clàusules diverses, garanties en cas d'incompliment del contracte, estipulació d'interessos a pagar, etc.

El treball també m'ha revelat que algunes institucions socials i familiars han estat vigents fins fa poques dècades, com el dot de les dones, o fins i tot existeixen encara avui en dia, com el càrrec de marmessor, mentre que d'altres són típicament medievals i, òbviament, han desaparegut, com el guiatge, la pena de terç o el censal.

A l'hora de fer les valoracions personals, he de dir que, gràcies a aquest treball, a part d'adquirir nocions bàsiques de paleografia, disciplina que no s'ensenya a l'institut, he après moltes coses sobre diverses branques de la història, referides tant a El Soleràs com a la resta de pobles de la comarca de les Garrigues esmentats en els pergamins, des de les coses més simples d'aquestes poblacions fins a l'origen dels seus topònims i la seva història. M'he adonat fins a quin punt, aquests pobles, tot i estar separats per diversos quilòmetres, es mantenien a l'Edat mitjana en íntima connexió. Amb aquest

treball també he descobert que poblacions que poden semblar aixecades fa pocs anys, ja estaven en peu i força desenvolupades molt segles enrere.

En aquest sentit, una de les coses que més m'ha sorprès durant la realització d'aquest treball ha estat el fet que la història d'alguns d'aquests pobles garriguencs sigui tan inaccessible per al gran públic, i que la majoria de la gent només conegui alguns detalls del poble on viu gràcies a alguna resta arquitectònica que s'ha conservat fins els nostres dies o que, com en el cas de l'Albagés, ni tant sols hagi sentit a parlar d'elements propis, com *lo Portal* de l'Albagés.

A títol individual, aquest treball m'ha servit per valorar el fet de tenir manuscrits a casa meva i haver-los conservat durant tants segles, tot i que ningú tingués els coneixements suficients per poder llegir-los i entendre'ls, ja que hauria estat molt fàcil que, en algun moment de la història, algun avantpassat meu hagués decidit llençar-los o tirar-los al foc directament.

També he après a valorar més el temps, tant el que he hagut d'invertir jo per realitzar aquest treball com el de tota la gent que, generosa i amablement, s'ha ofert a ajudar-me.

Fer aquest treball també m'ha servit per aprendre a resoldre les dificultats amb les quals m'he anat topant al llarg del procés, com ara la manca d'informació, els problemes informàtics, la meva falta de coneixements paleogràfics i l'exigent nivell que demanaven les traduccions. En aquest sentit, he de dir que aquest treball m'ha servit per adquirir un nivell més alt en traducció llatina, que m'ha portat a avançar-me a les classes de llatí de l'institut.

Pel que fa a la meva immersió en el món de la paleografia, un cop acabat el treball, puc afirmar que aquesta disciplina, a part d'haver-me servit per transcriure els dos manuscrits, també m'ha servit com a aprenentatge personal, ja que mai abans m'havia interessat cap tema relacionat amb la història. Amb la realització d'aquesta recerca, per la gran fascinació que m'ha causat el món de la paleografia i de l'arqueologia documental, he arribat a replantejar-me diverses vegades el meu futur acadèmic.

Així doncs, sigui quin sigui aquest futur, el que sí tinc clar és que hi ha tot un món en els papers guardats durant segles al bagul de casa nostra d'El Soleràs i que estan esperant a que jo mateixa o algú altre en descobreixi els secrets que hi són amagats.

VI. BIBLIOGRAFIA

- AGUSTÍ, P., VOLTES, P., VIVES, J. (1952). *Manual de cronologia española y universal*, Madrid.
- ARNALL, J., PONS i GURI, J. M^a (1993). *L'escriptura a les terres gironines. Segles IX-XVIII*, [2 vols.], Girona, Diputació de Girona.
- ARRIBAS ARRANZ, F. (1956). *Paleografía documental hispánica* [2 vols.], Valladolid.
- BALANYÀ i ABADIA, P. (1990). *Els noms de lloc de Catalunya*, Generalitat de Catalunya.
- BATELLI, G. (1949). *Lezioni di Paleografia*, Ciutat del Vaticà, Libreria editrice Vaticana.
- BELLMUNT i FIGUERAS, J. (2005). *Les Garrigues, un país de llegenda*, Lleida, Ed. La Mañana.
- BUSQUETA RIU, J.J. (2003). *Història de Lleida. Volum 3. Baixa edat mitjana*, Lleida, Pagès editors.
- BUSQUETA RIU, J.J. (2012). "Lleida (1150-1300): Aproximación al proceso de maduración jurídica e institucional", *Revista de la CECEL* 12, pp. 35-49.
- BUSQUETA RIU, J.J., QUINTILLÀ ZANUY, M.T. i TORRENT TORRENT, R. (1999). *Usatges i constitucions de Catalunya. Traducció al Català* [2 vols.], Lleida, Ajuntament de Lleida.
- CAPELLI, A. (1912). *Dizionario di abbreviature latini ed italiani usate nelle carte e codici specialmente del Medioevo*, Milà.
- CAPELLI, A. (1983). *Cronologia, cronografia e calendario perpetuo: dal principio dell'era cristiana ai nostri giorni*, Milà.
- CAPMANY, A. (1982). *Calendari de llegendes, costums i festes tradicionals catalanes*. Volum 3, Barcelona, Laia.
- CARRILLERO, R. (1997). *Paleografía y diplomática albacetenses* [2 vols.], Albacete, Inst. de Est. Albacetenses.
- CASADO QUINTANILLA, B. (1997). *Láminas de la Cátedra de Paleografía y Diplomática*, Madrid, UNED.
- CATTAN ATALA, A. (1990-1991). "La invocación del Senadoconsulto Velejano en América", *Revista Chilena de Historia del Derecho* 16, pp. 59 – 65, [<http://www.historiadelderecho.uchile.cl/index.php/RCHD/article/viewFile/23975/25298>].

- CENCETTI, G. (1978). *Paleografia latina*, Roma.
- FEBRER ROMAGUERA, M.V. (2000). *Dominio y explotación territorial en la Valencia foral*, Valencia, Universitat de València.
- FLORIANO, A. C. (1946). *Curso de Paleografía y Diplomática españolas*, Oviedo.
- GARCÍA LARRAGUETA, S. (1976). *Cronología (Edad Media)*, Pamplona.
- GARCÍA LARRAGUETA, S. (1998). *La datación histórica*, Pamplona, Universidad de Navarra.
- GARCÍA VILLADA, Z. (1979). *Paleografía española*, Barcelona, El Albir.
- GIMÉNEZ SOLER, A. (1930). *La Edad Media en la Corona de Aragón*, Madrid, Labor.
- GIRY, A. (1975). *Manuel de Diplomatique*, Genève.
- GUAL i VILÀ, V. (2003). *Justícia i terra: la documentació de l'armari de Poblet. Armari II*, Valls, Cossetània Edicions.
- GUAL i VILÀ, V. (2007). *Poblet, senyor feudal: la documentació de l'armari de Poblet. Armari III*, Valls, Cossetània Edicions.
- LALINDE ABADÍA, J. (1971). "La recepción española del Senadoconsulto Veleyano", *AHDE* 41, pp. 335-371.
- MALUQUER i ROSÉS, J. (1962). *El dret civil català avui vigent*, Barcelona, Barcino.
- MARCOS GARCÍA, J.J. (2011). *Fuentes para paleografía latina*, Plasencia [http://guindo.pntic.mec.es/jmag0042/paleo.php?d=manual_paleograf.pdf].
- MARÍN MARTÍNEZ, T. (1998). *Paleografía y diplomática* [2 vols.], Madrid, UNED.
- MARSAN SEGÚ, M. (2004). *Història de la parròquia del Soleràs*, Lleida, La Mañana.
- MASPONS i ANGLASELL, F. (1935). *La llei de la família catalana*, Barcelona, Barcino.
- MASPONS i ANGLASELL, F. (1938). *El règim successori català*, Barcelona, Barcino.
- MATEU, J., MATEU, M.D. (1980). *Colectánea Paleográfica de la Corona de Aragón*, Barcelona.
- MILLARES CARLO, A., RUIZ ASENCIO, J.M. (1983). *Paleografía Española*, Madrid, Espasa Calpe.

- MILLARES, A. (1983). *Tratado de Paleografía española* (revisión de RUIZ ASENCIO, J.M.), Madrid.
- MORAN, J. et alii (2003). *Topònims catalans: etimologia i pronúncia*, Barcelona, PAM. Peperkamp & Dupoux.
- MUÑOZ i RIVERO, J. (1917). *Manual de paleografía diplomática española de los siglos XII al XVII*, Madrid, D. Jorro ediciones.
- NÚÑEZ CONTRERAS, L. (1981). "Concepto de documento", *Archivística. Estudios básicos*, Sevilla, Diputación provincial, pp. 25-44.
- PRATESI, A. (1979). *Genesi e forma del documento medioevale*, Roma.
- REÑÉ i REÑÉ, J. (2002). *Els noms del muricec, la libèl·lula i el talla-robes a la comarca de les Garrigues*, Fondarella, Palestra.
- RIESCO, A. (1983). *Diccionario de abreviaturas hispanas de los siglos XIII-XVIII*, Salamanca.
- RIQUER PERMANYER, B. de (dir.) (1996). *Història, política, societat i cultura dels països catalans*. Volum 3, Barcelona.
- ROMA, J. (1989). *Calendari de festes de Catalunya, Andorra i la Franja*. Barcelona, Fundació Serveis de Cultura Popular.
- ROMERO, M., RODRÍGUEZ, L., SÁNCHEZ, A. (1995). *Arte de leer Escrituras Antiguas. Paleografía de lectura*, Huesca, Universidad de Huesca.
- SÁEZ, C. i CASTILLO, A. (1999). "Paleografía e historia de la cultura escrita: del signo a lo escrito", a RIESCO, A. (ed.), *Introducción a la Paleografía y la Diplomática General*, Madrid, Síntesis, pp. 21-31 [http://dspace.uah.es/dspace/bitstream/handle/10017/6784/Paleografia%20Historia.pdf?sequence=1]
- SEVILLANO COLOM, F. (1943). *Ensayo de un elenco de abreviaturas paleográficas medievales*, València.
- SOLÉ I AMIGÓ, J. et alii (2006). *Tradicionari. Enciclopèdia de la cultura popular de Catalunya*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana.
- STIENNON, J. (1973). *Paléographie du Moyen Age*, Paris, A. Collin.
- TESSIER, G. (1961). "Diplomatique", a *L'Histoire et ses méthodes*, Paris, Gallimard, pp. 633-676.

TORRA i MIRÓ, O. et alii (1968). *Diccionari jurídic català*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana.

VELAZA, J. (2005). *M. Valeri Probi Beryti fragmenta*, Barcelona, Universitat de Barcelona.

VII. WEBGRAFIA

Sobre la paleografia:

[<http://es.wikipedia.org/wiki/Paleograf%C3%ADa>]

Sobre El Soleràs:

[http://ca.wikipedia.org/wiki/El_Soler%C3%A0s]

[<http://www.elsoleras.cat/El-Poble/Curiositats>]

[<http://www.xtec.cat/crp-garrigues/itineraris/fitxers/soleras.htm>]

Sobre les abreviatures:

[<http://www.ub.edu/contrataedium/recursos/eines/abreviatures/index.htm>]

[<http://www.hist.msu.ru/Departments/Medieval/Cappelli/>]

[<http://gruparxiverslleida.wordpress.com/>]

Diccionaris de llatí en línia:

Gaffiot, F. *Dictionnaire latin-français* [<http://www.lexilogos.com/latin/gaffiot.php>]

Du Cange, et. al. *Glossarium mediae et infimae latinitatis*

[<http://ducange.enc.sorbonne.fr/>]

Diccionaris de català:

Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans: [<http://mdlc.iec.cat/>]

Diccionari català-valencià-balear (Alcover-Moll): [<http://dcvb.iecat.net/>]

Sobre el sistema monetari medieval:

[<http://aragonesasi.com/historia/coronadearagon/vidamaterial.php>]

Sobre Catalunya i la dinastia dels Trastàmara:

[http://ca.m.wikipedia.org/wiki/Edat_mitjana_de_Catalunya]

[http://ca.m.wikipedia.org/wiki/Comprom%C3%ADs_de_Casp]

[http://ca.wikipedia.org/wiki/Dinastia_Trast%C3%A0mara_a_Catalunya]

Sobre temes jurídics i econòmics:

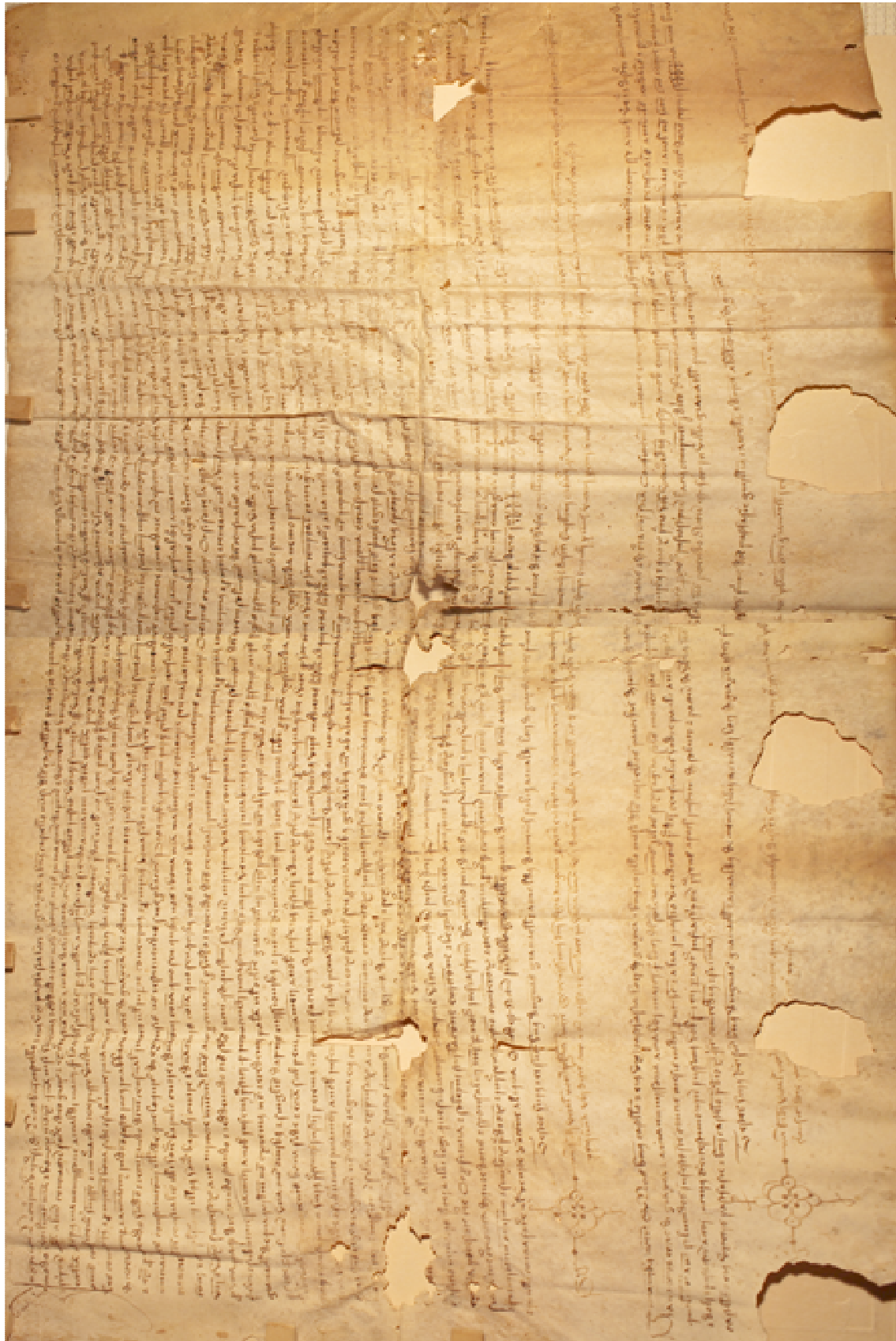
[<http://tienda.derecho.com/contrato-de-donacion-pura-y-simple.html>]

[<http://blogs.sapiens.cat/socialsenxarxa/2010/07/17/l%E2%80%99expansio-de-l%E2%80%99esglesia-a-l%E2%80%99edat-mitjana/>]

VIII. Annexos

VIII.1. Annex 1. Imatge del document 1

VIII.2. Annex 2. Imatge del revers del document 1

VIII.3. Annex 3. Imatge del document 2

VIII.4. Annex 4. Imatge del revers del document 2

VIII.5. Annex 5. CD amb les fotografies del corpus complet de l'arxiu documental particular de casa meva

En el següent CD s'adjunta en format digital les fotografies de tots els manuscrits existents a casa meva des dels pergamins del segle XV a documents del segle XIX.

Aprofito també per informar que totes les fotografies incloses en aquest treball han estat realitzades per algun familiar meu o jo mateixa, exceptuant les dels apartats II.1., II.2.1., II.3., dins l'apartat II.4.1. la imatge del *Llibre Verd de la Ciutat de Lleida*, dins l'apartat II.5. la vista aèria del poble, l'apartat IV.4.2., dins l'apartat IV.4.3. la imatge del sou jaquès i dins l'apartat IV.5.1. la imatge de la penna.